PLAN A

MENSELIJKER
EERLIJKER
GEZONDER

#HETKANANDERS

PLAN A

- WANT ER IS GEEN PLANEET B -

MENSELIJKER
EERLIJKER
GEZONDER

Voor de regionale, federale en Europese verkiezingen van 2019 presenteert Groen een compact programma. In twaalf hoofdstukken geven we vorm aan een menselijker, eerlijker en gezonder beleid. Elk hoofdstuk bevat de doelstellingen die het meest duidelijk onze richting aangeven, en een selectie van voorstellen.

01 GEZONDE LEEFOMGEVING

Iedereen heeft recht op een gezonde leefomgeving, een leefmilieu dat de gezondheid van mens en dier bevordert in plaats van benadeelt. Zuivere lucht, proper water, voldoende natuur en een vruchtbare bodem zijn basisvoorwaarden voor een gezonde buurt waar het prettig leven is. Het klassieke milieubeleid botst op zijn grenzen. Wagens verbruiken minder brandstof en elektrische toestellen zijn zuiniger dan ooit. En toch vertaalt dat zich niet in een goede algemene milieukwaliteit. We gooien het roer drastisch om.

Natuur en bos op wandelafstand is van levensbelang. Natuur dichtbij maakt mensen fitter en creatiever, zorgt voor een aangename leefomgeving en creëert kansen voor lokale ondernemers. Maar net onze regio is arm aan natuur en bos. Bovendien hebben veel planten en dieren het moeilijk om te overleven. We investeren in meer en betere natuur. Zo beschermen we ons natuurlijk erfgoed, stimuleren we mensen om te bewegen en zorgen we dat onze huizen en bedrijven droog blijven bij overstromingen. We focussen niet enkel op de Europees beschermde natuur maar zorgen er ook voor dat regionaal belangrijke natuur opnieuw kan floreren.
Van kwaliteitsvol en voor iedereen betaalbaar voedsel maken we een prioriteit. We kiezen voor een voedselbeleid dat klimaatvriendelijker en gezonder is voor mens, dier en landschap. Voor producten, hier en in het Zuiden, bieden we een eerlijke en kostendekkende prijs. Een drastische heroriëntatie van ons voedselbeleid moet zorgen voor een divers en economisch rendabel voedingssysteem dat geen ecologische en sociale roofbouw pleegt. Tegen 2030 is de veestapel gehalveerd. We zetten een turbo op duurzame innovaties op het platteland en investeren in een nieuwe landbouwersgeneratie.

Van dieren in het wild tot dieren die gefokt en gekweekt worden voor de vlees- en visindustrie, alle dieren verdienen een goede bescherming. We meten ons op vlak van dierenwelzijnsnormen met voortrekkers als Zweden en Finland, en nemen dierenrechten op in de Grondwet.

1. Een gezond leefmilieu voor alle inwoners

Een gezond leefmilieu is doorslaggevend voor onze samenleving. Fijn stof, pesticiden, chemicaliën, hormoonverstoorders. De lijst van milieubedreigingen is lang. Het klassiek milieubeleid bereikt zijn grenzen. Wanneer de gezondheid van mens of milieu in het gedrang dreigt te komen, grijpen we in. We stemmen onze gezondheidsnormen af op de **meest kwetsbare groepen**: kinderen, zwangere vrouwen en ouderen. We werken preventief en pakken milieuvervuiling bij de bron aan. Subsidies voor activiteiten die het milieu schade toebrengen, schaffen we af. Groene fiscaliteit stimuleert duurzame producten, diensten en gedrag en remt vervuiling af.

2. Investeren in topnatuur

Een gezond leefmilieu met genoeg natuur en bos is onze levensverzekering. We pakken de biodiversiteitscrisis aan en verhogen de ambitie voor meer natuur. We beschermen bestaande natuur- en bosgebieden, **investeren in nieuwe natuur** en zetten stevig in op beheer. Zo brengen we onze regio naar de Europese top, en geven we wilde dieren en planten alle kansen. We bouwen aan een netwerk

van kleine en grote natuurgebieden die met elkaar in verbinding staan, over natuurgebieden heen, tot diep in het platteland en de dorpen en steden.

Natuur kleurt buiten de lijntjes. Ook buiten de natuurgebieden is er plaats voor natuur. Daarom kiezen we voor een **natuur-inclusief beleid in alle beleidsdomeinen**: denk maar aan wonen, werken en gezondheid. We kiezen voor natuurlijke oplossingen om uitdagingen als overstromingen en droogte aan te pakken.

We zorgen ervoor dat alle inwoners kunnen wandelen, fietsen en ravotten in een natuur- of bosgebied **op wandelafstand** van hun woning. Elke inwoner kan genieten van natuur en groen in zijn of haar beurt. Samen met steden rollen we een actieplan uit om meer natuur en groen in dichtbevolkte wijken te brengen: geveltuintjes, groenslingers, kleine groene oases in de stad.

3. We kiezen voor lekker en duurzaam voedsel

We zetten veilige en duurzame voeding in de schijnwerpers, bieden correcte informatie aan over de gezondheidswaarde van producten en stimuleren duurzame voeding. Milieukosten en sociale kosten internaliseren we in prijzen voor productie en transport. Zo maken we het voor consumenten eenvoudig om een **gezonde en duurzame keuze** te maken over wat er op hun bord ligt. Boeren verdienen een eerlijke en kostendekkende prijs voor hun producten, hier maar ook in het Zuiden.

Smaak, identiteit en duurzaamheid staan centraal in ons voedselsysteem. We maken komaf met de heersende eenheidsworst van bulkproductie en binden de strijd aan tegen voedselverspilling. We kiezen resoluut voor een **nabije, diverse en zelfvoorzienende voedselmarkt**. We verhogen de focus op duurzame, milieuvriendelijke innovaties op het platteland en investeren in startende landbouwers.

Een weerbaar voedselsysteem is in staat om schokken op te vangen. Daarom kiezen we voor een **diversiteit aan teelten en bedrijven**, van klein tot groot, gespecialiseerd tot gemengd, intensief tot extensief, hyperinnovatief tot conventioneel.

Ook in het boerenlandschap zetten we in op ruimte voor natuur, schone rivieren en vruchtbare bodems. We schakelen boeren in als **beheerders van het landschap**: boeren die maatregelen nemen voor typische landbouwsoorten zoals de hamster, de veldleeuwerik of die water bufferen verdienen een beloning. Met een doortastend grondenbeleid zorgen we dat landbouwgrond ook in de toekomst landbouwgrond blijft.

We kiezen voor een **100% duurzame veehouderij**: kippen kunnen scharrelen, varkens wroeten en koeien grazen in de wei. We willen af van mestoverschotten, slechte bodem-, water- en luchtkwaliteit in landbouwgebied. Dat doen we door een drastische daling van de veestapel. Dat is niet alleen goed voor het milieu, het is ook goed voor onze gezondheid en het welzijn van de dieren.

4. Dierenrechten

Onze toekomst is er één waar niet alleen de belangen van mensen centraal staan, maar ook die van andere levende wezens. Dieren moeten hun natuurlijk gedrag kunnen vertonen. We maken van België een **voorloper voor dierenwelzijnsnormen**: meer ruimte in en buiten de stal, een verbod op pijnlijke ingrepen en een verbod op dierentransport over lange afstanden. We treden streng en kordaat op bij dierenleed, zowel voor gezelschapsdieren, dieren in het wild als landbouwdieren. Tegen 2030 realiseren we een 100% duurzame vis- en veehouderij en een halvering van de veestapel. Als sluitstuk nemen we dierenrechten op in de Grondwet.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Een gezond leefmilieu voor alle inwoners

- Beleidsmakers houden bij elke beslissing rekening met de impact op gezondheid. We kiezen voor de gezondheidsnormen van de wereldgezondheidsorganisatie, die we afstemmen op de **meest kwetsbaren** in de samenleving: kinderen, ouderen en zwangere vrouwen. In het vergunningenbeleid nemen we gezondheid en omgevingskwaliteit mee als sleutelcriteria.

- Er komen strengere regels en betere controles voor risicovolle bedrijven. We pakken **milieucriminaliteit** hard aan, en zorgen voor meer toezicht en handhaving.

- Stilte is geen overbodige luxe. We pakken **lawaaihinder** aan. We investeren in maatregelen om de geluidsoverlast, het fijn stof en het ruimtebeslag van het verkeer terug te dringen. Dat kan door de ondertunneling of overkapping van grote autowegen.

- Om de **geluidsoverlast** en de uitstoot van mobiliteit te beperken, maken we werk van maatregelen zoals circulatieplannen, snelheidsbeperkingen, slimme kilometerheffing en een lage-emissiezone.

- We streven naar een **zuiveringsgraad van ons afvalwater** van 98-99%, zoals in Duitsland en Nederland. We investeren meer in rioleringen en werken overstorten weg. We investeren in de scheiding van afval- en hemelwater en in meer infiltratiekansen voor hemelwater. Het Vlaams Gewest werkt samen met gemeenten, drink- watermaatschappijen en Aquafin, maar houdt de regierol stevig in handen. Zokunnen wegen- en rioleringswerken zoveel mogelijk op elkaar afgestemd worden.

- **Drinkwater is een basisrecht**. Betalingsproblemen kunnen nooit een reden zijn om gezinnen af te sluiten van het drinkwaternet. Drinkwater en sanering moeten betaalbaar zijn voor iedereen, terwijl de kosten voor drinkwaterproductie en sanering eerlijk over alle gebruikers verspreid worden, afhankelijk van hun gebruik. Overmatig gebruik van drinkwater ontmoedigen we via progressieve tariefschalen. De kosten die doorgerekend worden, moeten in directe relatie staan met de levering van verplichte waterdiensten. Daarnaast zorgen we ervoor dat de doorgerekende kosten beperkt zijn tot de laagst mogelijke kosten om de waterdiensten op een kwalitatieve manier aan te bieden. We integreren alle drinkwatermaatschappijen in één grote Vlaamse maatschappij.

- We pakken **illegale lozingen** en alle vormen van vervuiling van grond- en oppervlaktewater streng aan. Op korte termijn boeken we maximale milieuwinsten voor onze rivieren, beken en grachten.

- We schakelen een versnelling hoger om **brownfields**, terreinen die door de aanwezige bodemverontreiniging niet meer gebruikt worden, proper te maken. Op die manier pakken we historische bodemvervuiling aan en beschermen we tegelijkertijd maagdelijk terrein tegen ontwikkeling (zogenaamde greenfields).

- Asbest is een stille en trage doder. Onze regio is tegen 2030 **asbestvrij**. We brengen in kaart in welke gebouwen en constructies nog asbest aanwezig is. Door een asbestverwijderingspremie in te voeren en gratis asbestscreenings aan te bieden, stimuleren we gezinnen, organisaties en scholen om asbest op een verantwoorde manier te verwijderen. Elk huis heeft in de toekomst een asbestattest dat onderdeel uitmaakt van de woningpas.

- Met het **kachelplan** starten we een stimuleringsprogramma voor de vervanging van huisverwarming met open haarden of vervuilende kachels. We maken zoveel mogelijk woningen energiezuinig zodat minder warmte nodig is en we schakelen geleidelijk aan over op duurzame verwarming zoals warmtenetten en warmtepompen.

- **Pesticiden** zoals glyfosaat en neonicotinoïden verbieden we, zowel in bermen, op sportvelden als thuis. Voor de landbouw rollen we een afbouwschema uit. We ijveren voor een volledig pesticidenvrije land- en tuinbouw.

- We bannen **hormoonverstorende stoffen** uit producten. Bisfenol A, ftalaten, pesticiden en parabenen zijn stuk voor stuk voorbeelden van chemische stoffen die onze hormonen verstoren. Zelfs de kleinste doseringen kunnen schadelijk zijn en alternatieven zijn voorhanden. Duidelijke informatie en goede voorlichting geeft consumenten de mogelijkheid om zorgwekkende chemicaliën te mijden.

2. Investeren in topnatuur

→ We versterken het netwerk van natuur- en bosgebieden, en **breiden de oppervlakte natuur en bos fors uit**. Door te investeren in grote natuurgebieden rollen we een groene loper uit voor wilde dieren en planten, geven we kansen aan beschermde topsoorten zoals otters en boomkikkers, maar ook aan kleinere regionaal belangrijke soorten zoals vlinders en bijen. We investeren niet alleen in Europese topnatuur maar ook in kleinere, lokaal belangrijke natuur- en bosgebieden.

→ **Bestaande natuur en bos verdienen de hoogste bescherming**. Als de natuur in een gebied aangetast of vernietigd wordt, dan wordt dat verlies in de buurt ruim gecompenseerd. Of het nu gaat over beschermde natuur of niet-beschermde natuur. Zo zorgen we ervoor dat natuur- en bosareaal in jouw buurt zeker niet daalt.

→ De kwaliteit in onze natuurgebieden moet omhoog. We investeren in **natuurherstel** en pakken **milieuknelpunten** zoals vermesting, waterschaarste en watervervuiling structureel aan. Om natuur- en bosgebieden te bufferen, breiden we bestaande gebieden uit.

→ Om sterk bedreigde soorten of dieren en planten die hun leefgebied grotendeels buiten natuurgebieden hebben kansen te geven, rollen we specifieke **soortbeschermingsplannen** uit. Ook maken we werk van de bestrijding van invasieve exoten die een bedreiging vormen voor onze biodiversiteit.

→ We ondersteunen pilootprojecten die inzetten op **natuurinclusief** bouwen, tijdelijke natuur en stadsnatuur. We ondersteunen initiatieven die ervoor zorgen dat burgers, organisaties en gemeenten ook buiten afgebakende groenzones plaats maken voor natuur. We zetten in op projecten die tegelijkertijd de natuur versterken enbijdragen aan lokale voedselvoorziening (zoals voedselbossen en pluktuinen).

→ Tegen 2030 zijn alle plannen voor de realisatie van **stadsbossen** in uitvoering. We verankeren de groennormen decretaal. We realiseren die norm stapsgewijs waarbij we voorrang geven aan regio's waar op dit moment weinig natuur en bos is. In 2050 is de norm realiteit in heel Vlaanderen.

→ We zorgen ervoor dat tegen 2025 alle natuur- en bosgebieden een uitgebreidere **toegankelijkheidsregeling** hebben, zo integreren we natuur en recreatiedoelstellingen.

→ We maken een kader op om groengebieden te **vrijwaren van zonevreemd gebruik**. We beschermen de meest waardevolle ruimtelijk bedreigde bossen definitief tegen kap en beschermen bestaande monumentale bomen.

→ We beschermen waarden als stilte, nachtelijke duisternis en weidse landschappen. We maken werk van een **ontsnipperingsplan** en zorgen voor ecologische passerellen waarlangs dieren en planten ongestoord kunnen bewegen tussen natuurgebieden.

- Middenveldorganisaties en grondeigenaars zijn belangrijke **partners voor meer en betere natuur**. We werken een kwaliteitscertificeringssysteem uit voor natuurbeheerders en voorzien eerlijke vergoedingen voor natuur- en bosbeheerders die meehelpen om de langetermijnengagementen voor meer en betere natuur te realiseren.

- Het is perfect mogelijk om de doelen voor **natuur en hernieuwbare energie** naast elkaar te realiseren op zee. We vrijwaren de beschermde gebieden zoveel als mogelijk en kiezen voor die gebieden met zo weinig mogelijk impact op de natuur, bijvoorbeeld de militaire oefenzone. Er is geen plaats voor schadelijke economische activiteiten in de zeereservaten van de Noordzee. We maken een einde aan bodemberoerende visserijtechnieken in die gebieden.

- We pakken de **illegale handel in bedreigde dier- en plantensoorten en hout** hard aan. We zetten in op voldoende middelen voor politie, gerecht en douane.We zorgen ervoor dat de controlediensten uitgerust zijn met moderne technologieën om die illegale producten op te sporen.

3. We kiezen voor lekker en duurzaam voedsel

- Europese en Vlaamse subsidies zetten we in om de transitie naar een **innovatieve, milieu- en diervriendelijke landbouw- en voedingssector** te versnellen. We zorgen voor een aanzienlijke daling van de milieudruk in het landbouwgebied. We steunen duurzame innovaties in de voedingssector. We zetten een turbo op bio- en agro-ecologische landbouw, plantaardige productie en regionale afzetcoöperaties.

- Tegen 2030 streven we een **halvering van de veestapel** na via een vrijwillige opkoopregeling op korte termijn en vraag- en aanbodsturing van de veestapel op langere termijn.

- We binden de strijd tegen **voedselverspilling** aan, hier maar ook in het Zuiden. Door in te zetten op een nabije voedselmarkt, kringlopen lokaal te sluiten en afdwingbare doelen vast te klikken voor landbouwers, voedselverwerkers en supermarkten willen we de voedselverspilling met 30% terugdringen tegen 2025. Voedsel weggooien omwille van het uitzicht verbieden we. Speculeren op voedingsproducten moet verdwijnen. Voedsel dient in de eerste plaats om op te eten, niet voor biobrandstoffen.

- We maken van **gezonde keuzes de gemakkelijkste keuzes**. Met een label op de voorkant van de voedselverpakking zie je in één oogopslag welke producten gezond zijn. We sluiten een overeenkomst met supermarkten om gezonde producten meer prominent in de winkelrekken te leggen. We stimuleren de voedingssector en supermarkten om hun engagementen rond ongezonde kidsmarketing na te leven, ook op sociale media. We scherpen de regels aan voor ongezonde voedingsstoffen, zoals zout en suiker in voedingsproducten.

- We leggen **oneerlijke handelspraktijken**,zoals geannuleerde bestellingen en niet-nagekomen prijsafspraken, aan banden. We passen het mededingingsbeleid aan om boeren meer

marktmacht te geven ten opzichte van de voedselverwerkers en supermarktketens. Zo zorgen we voor betere afzetprijzen. Verkoop onder de kostprijs verbieden we.

→ We stimuleren **alternatieven voor vlees** en stimuleren onderzoek naar alternatieve eiwitbronnen. School-, ziekenhuis- en overheidsrestaurants bieden altijd een kwalitatieve en lekkere plantaardige optie aan. We hervormen het Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) en zetten in op breed opgezette communicatiecampagnes die de voordelen van een plantaardig, lokaal en seizoensgebonden voedingspatroon in de schijnwerpers zetten. We verbieden stuntprijzen en reclame voor vleesproducten.

→ We **hervormen het FAVV** (Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen) voor een sterkere voedselveiligheid. Gezondheid primeert daarbij altijd boven andere belangen. Voedselveiligheid schuiven we daarom terug onder de bevoegdheid van de minister van Gezondheid in plaats van die van Landbouw.

→ Het huidig **onderwijs** en vorming voor land- en tuinbouwers wordt herbekeken om de programma's aan te passen aan de kennisbehoefte van een transitie naar een agro-ecologisch en natuur-inclusief landbouwsysteem.

→ **Landbouwgrond voor landbouwers**. We stellen paal en perk aan de sluipende verpaarding en vertuining van het landbouwgebied. Vrijgekomen landbouwgrond wordt in eerste instantie aangeboden aan boeren of grondencoöperatieven zoals de Landgenoten.

→ We hervormen het systeem van **beheerovereenkomsten** waarbij boeren een deel van hun inkomen verdienen door acties te nemen voor typische landbouwsoorten,overstromingen in te dijken of verbindingen tussen natuurgebieden aanleggen en onderhouden. We kiezen voor collectieve en gebiedsgerichte beheerovereenkomsten met groepen van landbouwers en landgebruikers. Zo realiseren we meer milieu- en natuurwinst en zorgen we voor een betere samenwerking tussen bijvoorbeeld boeren en natuurorganisaties.

→ Boeren zijn verantwoordelijk om de landbouwbodems die ze bewerken vruchtbaar te houden. We pakken de problematiek van overbemesting aan, stimuleren kringlopen met organische mest en maken komaf met kunstmest. Zo verbeteren we de **bodem**. Om modderstromen en overstromingen te vermijden, beschermde soorten kansen te geven en bijen en hommels te beschermen, leggen we regionale teelt- en grondbewerkingbeperkingen op.

→ Er is geen plaats en er bestaat geen noodzaak voor **GGO**-technologie in de landbouw. Nieuwe gentechniekengewassen horen thuis onder de huidige GGO-regulering.

→ Planten, dieren en mensen of onderdelen daarvan, evenals natuurlijke fysiologische processen of genetische codes, kunnen nooit onder het intellectuele eigendom van de biotechnologische uitvindingen vallen. Een **patent op leven** is uitgesloten.

→ We bannen intensief en preventief **antibioticagebruik** in de veehouderij. We rollen een actieplan uit om het antibioticagebruik in de veehouderij significant terug te dringen.

→ Zo snel mogelijk zetten we de transitie naar **duurzame vismethoden** in gang. Er komen herstelplannen voor bedreigde vissoorten en kwetsbare ecosystemen. België neemt een voortrekkersrol in Europa en andere internationale verbanden bij de verduurzaming van visserij en landbouw.

→ Tegen 2025 voeren we geen producten meer in die rechtstreeks leiden tot nieuwe **grootschalige ontbossingen** (palmolie, soja).

4. Dierenrechten

→ We pakken dierenmishandeling streng aan. De **pakkans voor dierenbeulen** moet omhoog. We investeren in de uitbouw van een cel van dierenpolitieagenten. Er komen strengere straffen voor dierenmishandeling en -verwaarlozing.

→ Dieren hebben recht op een respectvolle behandeling. We geven landbouwdieren meer **bewegingsruimte**: in en buiten de stal. Landbouwdieren worden zo gehouden dat zij soorteigen gedrag kunnen vertonen. Dat kan alleen maar als de veestapel drastisch afneemt.

→ **Nodeloze en verminkende martelpraktijken** zoals onverdoofd castreren van jonge varkens, knippen van eenden en kippen of het verhakselen van zogenaamde onnuttige kuikens leggen we aan banden. Wrede dwangvoedermethodes verbieden we.

→ Het **slachtproces** moet gebeuren met respect voor dierenwelzijn. Slachten zonder volledige bedwelming kan niet. Veetransporten leggen we aan banden: vier uur is het maximum. Dierenartsen die de slachthuizen controleren, moeten volledig onafhankelijk zijn en meer bevoegdheden krijgen om in te grijpen wanneer er wantoestanden opduiken. Verder investeren we in opleiding van medewerkers en een betere infrastructuur voor de dieren.

→ We binden de strijd aan tegen **malafide hondenhandelaars**. We controleren de invoer van jonge puppy's strenger. Zolang er geen bijkomende Europese regelgeving is, verhogen we de controlecapaciteit op het terrein en zetten we in op registratie en identificatie.

→ We faseren **dierenproeven** uit en investeren in proefdiervrije alternatieven. Dierproeven laten we enkel nog tijdelijk toe zolang het de enige manier is om substantiële verbetering van de volksgezondheid te bereiken. Proeven op primaten verbieden we met onmiddellijke ingang.

→ We verbieden import, doorvoer en verkoop van alle soorten **bont**. Ook de import en verkoop van reptielenleer verbieden we.

- **Wilde dieren zijn geen huisdieren**. We stellen een beperkte positieve lijst op van dieren die geschikt zijn om als huisdier te houden. We zetten ons in tegen de stroperij van en handel in wilde dieren en planten, dat zowel in binnen- als buitenland.

- **Jacht is geen sport**. Wanneer er geen alternatieven zijn, is beheersjacht onder strenge voorwaarden toegestaan bij ernstige schade of bedreiging van de volksgezondheid of veiligheid.

- We moeten opnieuw leren **samenleven met wilde dieren** zoals vossen, wolven en meeuwen. Door gerichte sensibilisatiecampagnes maken we mensen enthousiast voor wilde dieren die zich (opnieuw) vestigen in onze regio. We rollen pilootprojecten rond samenleven met wilde dieren uit met middelen van het jachtfonds, zoals een tijdelijk jachtverbod op vossen. We zetten in op preventieve maatregelen om schade door wilde dieren te vermijden. We investeren in nieuwe beheertechnieken, overleg en onderzoek. Wilde dieren mogen niet worden verstoord tijdens kwetsbare periodes: draag-, rui-, broed- en zoogtijd.

- We nemen **dierenrechten** op in de Grondwet.

02 EEN AMBITIEUS ENERGIE- EN KLIMAATBELEID

Het klimaat is de basis voor onze welvaart en levenskwaliteit. Een klimaatneutrale samenleving zorgt voor kwaliteitsvolle jobs, energiezuinige woningen en een gezondere, menselijkere samenleving. Het klimaatakkoord van Parijs trekt duidelijke krijtlijnen en legt wereldwijde engagementen vast om dat te realiseren. Maar ons land loopt hopeloos achterop. Met de nodige ambitie en politieke wil zijn er nochtans genoeg oplossingen.

Ambitieuze maatregelen zijn nodig om de toekomst van ons en onze kinderen veilig te stellen. Samen realiseren we een echte energie-omwenteling. Tegen 2050 gebruiken we alleen nog hernieuwbare energie en zijn al onze gebouwen energiezuinig. We investeren in duurzame mobiliteit, een koolstofarme en circulaire economie en een transitie in de landbouw. De kerncentrales gaan ten laatste in 2025 dicht en we zetten een punt achter het tijdperk van steenkool, olie en aardgas. Tenslotte kiezen we resoluut voor een nieuwe ruimtelijke ordening: we roepen een halt toe aan verspreide bebouwing en nodeloze autoverplaatsingen, wat nodig is voor het halen van de klimaatdoelen.
We beschermen onze regio tegen de gevolgen van klimaatverandering. Door meer ruimte te geven aan natuur en rivieren beschermen we ons land tegen overstromingen en wateroverlast en geven we meteen biodiversiteit een boost. Met een hitteplan maken we onze regio weerbaar voor lange periodes van droogte.

We verspillen geen tijd en middelen meer. Hoe langer we wachten, hoe groter, duurder en drastischer de nodige inspanningen worden. Door nu alle zeilen bij te zetten, zijn we klaar voor de toekomst en plukken we volop de vruchten.

1. Ambitieus en rechtvaardig klimaatbeleid

Ons klimaatbeleid is ambitieus en rechtvaardig. We zorgen voor een duidelijk routeplan door een klimaatwet, met korte- en langetermijndoelstellingen en concrete maatregelen in te voeren. Zo maken we versneld de omslag naar een koolstofarme economie en een duurzaam energiesysteem. De Klimaatwet geeft voor de lange termijn zekerheid aan vooruitstrevende organisaties en bedrijven om te investeren in innovatie, duurzame energie en nieuwe werkgelegenheid.

We kiezen voor een echte energieomwenteling. Onze mobiliteit pakken we anders aan: minder autobezit, meer fietsen, beter ontsloten openbaar vervoersnetwerk en meer autodeelsystemen. We investeren in een grondige energierenovatie van ons woningenpark en zetten in op een plantaardig en lokaal voedingssysteem.

We worden opnieuw een voortrekker op het internationale toneel en stimuleren internationale samenwerking. De meest kwetsbare landen ondersteunen we. Het klimaatbeleid moet immers iedereen beschermen, of je nu in België woont of in Bangladesh. Zo kiezen we voluit voor een ambitieus en rechtvaardig klimaatbeleid.

2. Klimaatbestendige regio

In de strijd tegen de klimaatverandering beschermen we onze regio tegen de gevolgen die nu al voelbaar zijn. We kiezen voor **natuurgerichte oplossingen**. Door te investeren in natuurlijke overstromingsgebieden stroomopwaarts houden we onze huizen en bedrijven droog. We geven ruimte aan robuuste duingordels en leggen natuurlijke zee-strand-duin-polder-overgangen aan. We ontharden en voorzien grote en kleine oppervlaktes natuur en water in en rond steden en gemeenten om zo de temperatuur gevoelig naar beneden te brengen en oververhitting tegen te gaan. Zo beschermen we onze infrastructuur, samenleving en de meest kwetsbare inwoners, maar dragen tegelijkertijd bij aan een aangename, leefbare, gezonde en veilige regio.

3. Minder energie verbruiken

We gaan voluit voor de doelstelling om 40% energie te besparen tegen 2030. Dat maakt de omslag naar duurzame energie haalbaar en betaalbaar. Investeren in **energie-efficiëntie** verdient zichzelf dubbel en dik terug. Het zorgt voor nieuwe jobs en verlaagt de verbruikskosten.

We zetten een stevige inhaalbeweging in om onze **woningen energiezuinig** te maken. Met een eenvoudige renovatieportefeuille en laagdrempelig advies kan je aan de slag. Zo besparen we op de energiefactuur, verhogen we de woonkwaliteit en vermijden we dat de waarde van woningen daalt. Mensen met onvoldoende middelen krijgen extra ondersteuning. Zowel huur- als koopwoningen verduurzamen we.

We besparen een pak energie in **overheids-, school- en kantoorgebouwen**. Door slimme openbare verlichting besparen we eveneens energie. Met ambitieuze energiebeleidsovereenkomsten sporen we de industrie aan tot een energie-efficiëntie van wereldklasse.

4. Naar 100% hernieuwbare energie

We investeren in de **definitieve omslag naar schone, betaalbare en betrouwbare energie**. Tegen 2030 is minstens 60% van onze stroom echt groen. In 2050 komt alle energie die we gebruiken van hernieuwbare energiebronnen.

Zon en wind worden onze belangrijkste energiebronnen. We maken het gemakkelijk om zonnepanelen te leggen met een gepersonaliseerd aanbod en een rollend zonnefonds. Zo krijgen we overal zonnedaken. We zorgen voor een gestroomlijnde inplanting van windmolens met de participatie van burgers. De capaciteit van windenergie op zee benutten we ten volle, in harmonie met de natuur.
We rollen een **groen warmteplan** uit. Stookolie, steenkool en aardgas vervangen we geleidelijk door duurzame warmtebronnen. Warmtepompen en warmtenetten krijgen steeds meer ingang.

Je krijgt als burger mee de touwtjes in handen van de energietransitie. **Burgercoöperaties** krijgen alle kansen. Iedereen kan zijn eigen energie produceren of samen met anderen investeren in duurzame energieprojecten. Zo blijven de energiewinsten in eigen land. De kosten en baten van de energietransitie verdelen we eerlijk. En bij grote investeringsprojecten in jouw buurt word je op tijd in het planningsproces betrokken.

5. We sluiten het tijdperk van kernenergie en fossiele energie af

De laatste **kerncentrales sluiten ten laatste in 2025**. Dat staat vast. Vervangingsinvesteringen krijgen zo eindelijk alle kansen. We garanderen de veiligheid en verspillen niet langer geld in oplapwerk.

Van het Studiecentrum voor Kernenergie en het Nationaal Instituut voor Radio-elementen maken we een **Instituut voor Nucleaire Veiligheid, Ontmanteling en Geneeskunde**. Dat instituut groeit uit tot hét toonaangevend expertisecentrum in Europa op het vlak van veiligheid, afvalbeheer, ontmanteling van centrales en medische toepassingen.

Fossiele brandstoffen blijven zoveel mogelijk onder de grond. Stookolie en steenkool hebben afgedaan als verwarmingsbron. Groene warmte vervangt geleidelijk aan ook aardgas. Subsidies voor fossiele en nucleaire energie doven we uit. De vrijgekomen middelen zetten we in voor de financiering van de energietransitie.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Ambitieus en rechtvaardig klimaatbeleid

→ We doen er alles aan om de opwarming van de aarde **onder de 1,5°C** te houden. We ijveren voor ambitieuzere Europese doelstellingen tegen 2030 die in lijn zijn met het klimaatakkoord van Parijs: 55% minder CO2-uitstoot, 45% meer energie-efficiëntie, 45% hernieuwbare energie en 70% van de elektriciteit afkomstig van hernieuwbare energiebronnen. Samen met Europa nemen we een leidende rol op om het energiegebruik en de broeikasgasemissies drastisch te verminderen.

→ Met een **klimaatwet** halen we de vrijblijvendheid uit ons nationaal klimaatbeleid. Zo garanderen we dat de uitstoot van broeikasgassen ten opzichte van 1990 tegen 2030 met 45%

omlaag gaat en dat onze samenleving tegen 2050 volledig koolstofneutraal is. De Federale staat kan ingrijpen als gewesten hun doelstelling niet halen.

→ We rollen samen met de sectoren een **exitstrategie voor het gebruik van fossiele brandstoffen** uit. We stellen een limiet aan de uitstoot in elke sector door aan de verschillende sectoren vijfjaarlijkse 'koolstofbudgetten' toe te kennen. Ze zijn vastgelegd op basis van de langetermijndoelstelling om volledig koolstofneutraal te zijn tegen 2050. We toetsen elk beleidsvoorstel af aan het beschikbare koolstofbudget voor Europa en België. Een onafhankelijke klimaatraad ziet erop toe dat de exitstrategie effectief wordt uitgevoerd.

→ **Lokale overheden** zijn belangrijke partners in het klimaatbeleid. We betrekken lokale overheden actief in de uitrol van het klimaatbeleid. We rollen een systeem van klimaatcontracten uit, naar het voorbeeld van het Burgemeestersconvenant, om gemeenten, verenigingen en bedrijven te ondersteunen bij hun klimaatinspanningen. Op die manier geven we voorlopers een duw in de rug.

→ We voeren een **koolstofheffing** in zodat alternatieve energiebronnen en lokaal gemaakte duurzame producten aantrekkelijker worden.

→ We bepleiten een **minimumprijs voor CO2-uitstootrechten**. We trekken die prijs geleidelijk op en schrappen het overschot aan CO2-uitstootrechten op de Europese markt. We maken komaf met het uitdelen van gratis emissierechten. Om een wereldwijde level playing field te creëren, voeren we een koolstofgrensheffing in op Europees niveau.

→ Klimaat kan niet langer doodgezwegen worden bij vergunningsverlening. Bij ruimtelijke planningsprocessen of omgevingsvergunningen nemen we altijd de **directe en indirecte effecten op het klimaat** mee in de beslissingen.

→ We nemen onze verantwoordelijkheid in de **internationale klimaatfinanciering** serieus. We trekken de Belgische bijdrage in de klimaatfondsen van de Verenigde Naties geleidelijk op tot 250 miljoen tegen 2024. Deze middelen zijn additioneel aan de budgetten voor ontwikkelingssamenwerking.

2. Klimaatbestendige regio

→ Onze steden en gemeenten beschermen we tegen overstromingen en wateroverlast. We geven voorrang aan **natuurlijke oplossingen voor overstromingen** door rivieren, beken en grachten meer ruimte te geven, natuurlijke overstromingsgebieden te voorzien en onthardingsprojecten op te zetten. Zo nemen we in één klap ook maatregelen om de grondwaterlagen aan te vullen en gaan we verdroging tegen. Door de natuurlijke ecosystemen te herstellen, verhogen we ook het waterzuiverend vermogen van de rivieren.

→ We maken werk van het **herstellen van draslanden** in groene bestemmingen. Zo bouwen we een natuurlijk opvangvat voor water bij hevige regenval en houden we koolstof vast in de bodem. Een quick win voor klimaat én natuur. Tegen 2030 zijn de helft van alle draslanden in groene bestemming hersteld.

→ We geven ruimte aan **robuuste duingordels** en bouwen aan natuurlijke zee-strand-duin-polder-overgangen. Zo beschermen we het binnenland tegen hoge waterstanden tijdens stormen. Waar mogelijk slopen we gebouwen langs onze kustlijn.

→ We ondersteunen steden en gemeenten bij maatregelen om het **hitte-eilandeffect** te temperen en zo de temperatuur in de kernen onder controle te houden. Ook ondersteunen we steden bij maatregelen tegen **waterbuffering** en we ondersteunen hen in maatregelen voor waterbuffering

→ Gezinnen die regenwater infiltreren, krijgen een **infiltratiebonus** op de drinkwaterfactuur.

3. Minder energie verbruiken

→ We maken een inhaalbeweging om onze **woningen energiezuinig** te maken. De renovatiegraad verdrievoudigen we. Met een eenvoudige renovatieportefeuille kan je aan de slag. Daarin zitten premies, adviescheques en toegang tot energieleningen.

→ Duidelijke normen en een stappenplan op maat van je woningen geven de richting aan. **Lokale woon- en energieloketten** en erkende renovatiebegeleiders maken je wegwijs. Nieuwe financieringsformules, zoals derdebetalersystemen, nemen financiële drempels weg. Heb je het niet breed, dan voorzien we extra ondersteuning. Met een sociaal energierenovatieprogramma helpen we energiearmoede te voorkomen.

→ We koppelen **energieprestatienormen voor huurwoningen** aan een sterk pakket van ondersteuningsmechanismen voor verhuurders.

→ De **overheid geeft het goede voorbeeld**. We schakelen een versnelling hoger bij het energiezuinig maken van overheidsgebouwen. Een slimme en energiezuinige verlichting langs openbare wegen en in overheidsgebouwen doet ons een pak energie en kosten besparen.

→ Met ambitieuze energiebeleidsovereenkomsten sporen we de industrie aan tot een **energie-efficiëntie van wereldklasse**. Kmo's realiseren stevige energiewinsten dankzij energie-audits, sectorale energiecoaches en eenvoudige ondersteuningsinstrumenten.

→ Een **slimme ruimtelijke ordening en duurzaam mobiliteitsbeleid** verminderen het brandstofgebruik voor transport door een sterke vermindering van het aantal gemotoriseerde kilometers.

4. Naar 100% hernieuwbare energie

→ Met een **breed gedragen energiepact** weet je als burger, ondernemer of investeerder eindelijk waar je aan toe bent. De klimaatdoelstellingen zijn ons kompas. Samen investeren we in sneltempo in de modernisering van ons energiesysteem. Zo kunnen we volop de vruchten plukken op economisch, sociaal en ecologisch vlak. Tegen 2025 is de helft van onze elektriciteit afkomstig van hernieuwbare energiebronnen en tegen 2030 minstens 60%

→ Overal komen er **zonnedaken**. Twijfel je nog om zonnepanelen te leggen, dan maken we het jou nu gemakkelijk. Je krijgt een gepersonaliseerd aanbod via een lokaal woon- en energieloket. Een rollend zonnefonds financiert de investering. Je betaalt maandelijks af via de winst op je energiefactuur. Na een 8-tal jaar zijn de zonnepanelen van jou en kan je verder de energiewinst opstrijken. Voor overheidsgebouwen, de dienstensector en kmo's voorzien we een gelijkaardig derdebetalersysteem. Nieuwe toepassingsgebieden zoals gebouw-geïntegreerde zonne-energiesystemen stimuleren we.

→ Een **winddecreet** zorgt voor een gestroomlijnde inplanting van windmolens op land en garandeert dat burgers kunnen participeren in de bouw van windmolens. Bij windprojecten moet minstens de helft worden opengesteld voor rechtstreekse participatie van burgers en de lokale gemeenschap.

→ Tegen 2024 realiseren we een capaciteit van 4,3 gigawatt aan **windenergie in de Belgische Noordzee**, in harmonie met de natuur en binnen een grensoverschrijdende energievisie. Dit is goed voor bijna 20% van ons elektriciteitsverbruik. We zorgen ervoor dat duurzame hoogspanningslijnen de energie op een veilige manier aan land brengen.

→ Met **waterenergie, aardwarmte en duurzame biomassa** en -biogas vullen we onze energiemix aan. We gebruiken enkel lokale en kleinschalige biomassa en -gas.

→ We zorgen voor een **stabiel ondersteuningskader** met zekere financiering voor investeringen in hernieuwbare energie. De steun passen we aan in functie van de dalende kost van hernieuwbare energie en van de energieprijzen. Zo kunnen we de ondersteuningskost beperken.

→ De **energienetten** vormen de ruggengraat van ons energiesysteem. We houden ze zoveel mogelijk in publieke handen en passen ze aan zodat ze hernieuwbare energie goed kunnen integreren. We bouwen een Vlaams energiedistributienetbedrijf uit in samenspraak met de lokale besturen. Ook burgers en burgercoöperaties kunnen daarin mee investeren.

→ De schommelingen in vraag en aanbod vangen we zoveel mogelijk lokaal op. Via **vraagsturing, energie-opslag en een goede interconnectie met de buurlanden** zorgen we voor een energiesysteem in evenwicht. Warmtepompen, elektrische wagens en waterstof zetten we ook in om energie op te slaan.

- Hernieuwbare warmte vervangt steenkool en stookolie, en geleidelijk aan ook aardgas. Tegen 2024 willen we **lokale warmtezoneringsplannen** over heel Vlaanderen. Die geven onder andere aan waar een collectieve aanpak met een warmtenet mogelijk is. Met de nodige ondersteuning kan je op het goede moment de overstap maken naar een duurzame verwarming via een warmtenet, warmtepomp, zonneboiler of duurzame pelletbrander.

- We gaan voor een gefaseerde **vergroening van de warmtenetten**. Op termijn maken we enkel gebruik van warmte afkomstig van hernieuwbare energiebronnen, en bijvoorbeeld niet langer van afvalverbrandingsovens. Zo vermijden we dat verbrandingsovens langer open gehouden worden om warmtenetten te voeden, en dat ten koste van recyclage van materialen en de uitbouw van een circulaire economie.

- We zorgen voor een **goede ruimtelijke inplanting** van hernieuwbare energie. We houden daarbij rekening met energetische, milieutechnische, ecologische en ruimtelijke aspecten. Dat is in het bijzonder belangrijk voor windenergie, hoogspanningsleidingen en warmtenetten. Burgers betrekken we op tijd in het planningsproces.

- We stimuleren **burgercoöperaties en collectieve energieprojecten**. Zij zorgen immers voor een lokale verankering van de hernieuwbare energieproductie en voor een eerlijke verdeling van lusten en lasten.

- **Kosten en baten van de energie-omwenteling verdelen we op een transparante en rechtvaardige manier**. We zetten meer algemene middelen in voor de financiering van de energietransitie en het sociaal energiebeleid in plaats van alles door te rekenen in de factuur. Zo halen weeen reeks kosten uit de de factuur en verlichten we de elektriciteitsfactuur.. De extra algemene middelen halen we onder meer uit inkomsten uit de veiling van emissierechten, nucleaire bijdragen, een afbouw van fossiele subsidies en Europese middelen. Kosten die nog doorgerekend worden in de factuur verdelen we eerlijk tussen de verschillende gebruikersgroepen. We verminderen de verregaande kortingen en compensaties voor grote bedrijven en rekenen de kosten niet meer te eenzijdig door aan gezinnen en kmo's.

- De energietarieven geven voldoende prikkels om **efficiënt om te gaan met energie en het energienet.** Je betaalt het minst als je weinig energie verbruikt en weinig broeikasgassen uitstoot. Je betaalt ook minder als je geen onnodige pieken veroorzaakt en je elektriciteitsverbruik zoveel mogelijk laat samen sporen met je eigen hernieuwbare energieproductie. We voorzien voldoende ondersteuning en sociale correcties voor mensen die (potentieel) in energiearmoede leven.

- We verzekeren het recht op en de toegang tot energie en energiediensten voor de laagste inkomens. **Energie blijft zo betaalbaar voor iedereen.**

5. We sluiten het tijdperk van kernenergie en fossiele energie af

→ **Ten laatste in 2025 sluiten de laatste kerncentrales**. De kernexploitanten stellen voldoende middelen ter beschikking om de ontmanteling van de kerncentrales en het korte en langetermijnbeheer van het kernafval te verzekeren. Een onafhankelijk overheidsorgaan of de Nationale Bank van België beheert dat geld. We bouwen het uitlenen van de middelen af, zodat de provisies steeds beschikbaar zijn. Nucleaire exploitanten kunnen daar geen middelen meer van ontlenen.

→ Kernexploitanten, samen met hun moedervennootschap en de andere vennootschappen van de groep, worden **onbeperkt aansprakelijk**.

→ Minstens een jaar voor de sluiting van een nucleaire centrale moet in overleg met de sociale partners een **sociaal begeleidingsplan** voor de betrokken werknemers opgesteld worden.

→ Als er geen absolute zekerheid kan geboden worden door binnen- en buitenlandse experten over de veiligheid van de **scheurtjescentrales,** sluiten we die meteen.

→ Om voldoende vervangingscapaciteit te hebben, vullen we in een overgangsfase de productie van elektriciteit uit hernieuwbare energie aan met flexibele aardgascentrales. **We beperken de capaciteit aan gascentrales en hun draaiuren tot het minimum.** Dat doen we door fors te investeren in energie-efficiëntie, hernieuwbare energie, vraagsturing en energie-opslag, en de benodigde capaciteit op Europees niveau te bekijken.

→ We geven **geen overheidssteun meer voor de ontwikkeling van of onderzoek naar een nieuwe generatie kernreactoren.** Het Myrrha-project voeren we dus af. We investeren die middelen in innovatie en ontwikkeling in het kader van de energie-omwenteling.

→ Het Studiecentrum voor Kernenergie (SCK, Mol) en het Nationaal Instituut voor Radio-elementen (IRE, Fleurus) fuseren we tot één enkel **Instituut voor Nucleaire Veiligheid, Ontmanteling en Geneeskunde**. Dat instituut laten we uitgroeien tot hét toonaangevend expertisecentrum in Europa op het vlak van veiligheid, afvalbeheer, ontmanteling van centrales en medische toepassingen.

→ Er worden **geen nieuwe steenkoolkachels of stookolieketels** meer verkocht of geplaatst. De bestaande worden zo snel mogelijk vervangen.

→ De investeringen die voorzien zijn voor de **conversie van laagcalorisch naar hoogcalorisch gas herzien we in functie van de uitfasering van fossiele brandstoffen**. De invoering van een verplichte duurzame warmtetoets, ook bij de vervanging van oude gasleidingen, zorgt dat onmiddellijk voor de meest duurzame optie wordt gekozen.

- We brengen **restwarmte** in kaart via gedetailleerde warmtekaarten. Waar voldoende warmte voorhanden is, kiezen we voor warmtenetten en een afkoppeling van gas, zeker voor nieuwe wijken en op termijn ook voor bestaande wijken. We houden daarbij rekening met de geleidelijke uitfasering van verbrandingsovens en de ontwikkeling van nieuwe hernieuwbare warmtebronnen. De verplichting van een aardgasaansluiting bij nieuwbouw schaffen we af.

- Innovatiedoorbraken en transformatietrajecten brengen ons tot een **koolstofarme industrie.** Vooral in de energie-intensieve industrie richten we onze pijlen op echte innovatiesprongen die op middellange termijn een omwenteling van productieprocessen teweeg brengen.

- We **faseren alle subsidies voor fossiele en nucleaire energie uit** en zetten die in voor de financiering van de energietransitie. Een transparant monitoringsysteem maakt de voortgang zichtbaar.

03 PLAATSEN EN VERPLAATSEN

Groen springt zorgvuldig om met ruimte. Bouwen en wonen doen we niet langer op onbereikbare plaatsen. We stoppen met de aanleg van nieuwe wegen die meer autoverkeer aantrekken. Geschikte en budgetvriendelijke woningen op bereikbare locaties zijn vandaag schaars. Zo kan het niet langer. Een Groene transitie gooit het roer om.

Centrumsteden, steden en levendige kernen in gemeenten en buitengebied worden dé plaatsen waar het aangenaam wonen, werken en vertoeven is. Je woont er in een gepast huis op elk moment van je leven omdat er voldoende betaalbare huur- en koopwoningen in diverse vormen zijn. Diensten zoals scholen, winkels of parkjes bereik je te voet of met de fiets. Korte of lange afstand: dankzij serieuze investeringen kan je altijd op het openbaar vervoer rekenen. De auto komt op de laatste plaats. De ruimte die we daar jaar na jaar aan hebben opgeofferd, winnen we langzaam maar zeker terug.

Tegen 2035 gebruik je enkel nog schone vervoersmiddelen. Dan stoot onze mobiliteit niet langer emissies uit. Wanneer na renovatie ook onze huishoudens minder vervuilen, boekt iedereen winst. We krijgen levendige, gezonde en sociale kernen.

Onze bevolking groeit, bijkomende woningen zijn nodig. Door slim om te gaan met bestaande gebouwen, onbebouwde percelen en restruimte snijden we niet langer open ruimte aan. We zetten in op natuur en water om onze steden aangenaam en gezond te maken.

Hardnekkige woon- en vervoersarmoede verhindert mensen om volwaardig deel te nemen aan de samenleving. We lossen de wooncrisis nu eindelijk op en zorgen ervoor dat iedereen de mogelijkheid krijgt om zich zelfstandig te verplaatsen. Zo laten we niemand achter.

1. Wonen en werken in levendige kernen

Nabijheid is de beste mobiliteit. Door onze **kernen te versterken**, hoeven we ons minder te verplaatsen. Volgens het STOP-principe zetten we wandelen en fietsen boven op onze prioriteitenlijst en particulier autovervoer onderaan, met daartussenin openbaar vervoer. We richten onze ruimte volgens die principes in. Zo brengen we in één ruk zuurstof en ruimte in woonkernen en geven we hele stadswijken terug aan de bewoners. Overheidsinvesteringen die afstand aanmoedigen, zijn slecht besteed. Daarom schrappen we budgetten voor bijkomende wegcapaciteit en subsidies voor salariswagens.

Centrumsteden en verdichte kernen in het buitengebied worden aangename plekken om te wonen, werken, winkelen en ontmoeten. Daar komen ook de nieuwe woningen en voorzieningen die nodig zijn om de bevolkingsgroei op te vangen. We investeren niet langer in een beleid dat mensen aanzet om zo lang mogelijk thuis te blijven, maar realiseren aangepast wonen voor ouderen in eigen buurt. We verhogen onze **grip op de vastgoedmarkt**, zowel op de koop-, als op de huurmarkt. Zo kan je je leven lang een gepaste woning betalen. Overheden die grond bezitten of verwerven, zetten die in om met ontwikkelaars te onderhandelen. We ondersteunen bij voorkeur ontwikkelaars die huurwoningen opleveren voor minder kapitaalkrachtige groepen.

Om te garanderen dat ruimtelijke ontwikkelingen plaatsvinden aan knooppunten van openbaar vervoer en voorzieningen, inventariseren we die plekken in een atlas voor verdichtingspotentieel. We werpen een **dam** op **tegen het opsouperen van open ruimte**. Het overaanbod van gronden in (woon) uitbreidingsgebied zetten we om in open ruimte. Eigenaars van wie de gronden daardoor aan financiele waarde verliezen, krijgen een billijke compensatie. Eigenaars die zelf werk maken van ontharding en sloop, belonen we. De Vlaamse overheid maakt werk van ontharding van haar eigen patrimonium.

2. Iedereen veilig in het verkeer

Iedere dag worden we opgeschrikt door slachtoffers in het verkeer. Daarom zetten we alles op alles voor veilig verkeer. We passen snelheidsregimes en wegeninrichting aan aan de actieve en meest kwetsbare weggebruikers. Kinderen moeten alleen en veilig naar school kunnen gaan. **Zelfstandige mobiliteit** maakt kinderen gelukkig en gezond. We maken van schoolstraten de norm.

De bebouwde kom wordt een **zone 30**. We drijven het aantal snelheidscontroles op en benutten de kennis van omwonenden en weggebruikers om te bepalen waar er controles komen. Nieuwe wagens zijn lichter, veiliger en uitgerust met Intelligente Snelheidsaanpassing (ISA) zodat je als autobestuurder geholpen wordt om je aan de snelheidsbeperkingen te houden. De invoering van het rijbewijs met punten dat zowel kan straffen als belonen, zorgt voor meer verkeersveiligheid.

Door te **investeren in fietspaden** en veilige oversteekplaatsen, verdwijnen alle *missing links* in het fietsroutenetwerk. Nieuwe fietsinfrastructuur is toekomstgericht en houdt rekening met de elektrische fiets als *game changer.*

3. Wonen en mobiliteit: van bezit naar gebruik

Huren en gebruiken worden het nieuwe hebben. Dat opent mogelijkheden voor hoe we wonen en ons verplaatsen. **Goed wonen** kan **zonder grote investering of aankoop** van een huis. Zich verplaatsen kan zonder de aanschaf van een dure wagen. Je kan kiezen voor de woonvorm en mobiliteitsdienst die op elk moment het best bij je past. De overheid maakt van de meest duurzame de meest evidente keuze.

Wil jij voluit kiezen voor de voordelen van huren? Wij maken dit mogelijk met een overheid die ingrijpt op de **private huurmarkt**. Met een **proactief aanbodbeleid** duwt ze verkrotte en slecht gelegen panden van de markt. Door verhuurders te stimuleren én financieel te steunen, raken centraal gelegen huurpanden eindelijk gerenoveerd. Hardleerse verhuurders van slechte woningen mogen niet langer de huurprijs zelf bepalen. Zo ondervindt niet langer alleen de huurder maar ook de verhuurder de gevolgen van de kwaliteitsgebreken.

We versterken jouw positie als huurder. Ben jij een van de 240.000 sociale huurders op de private huurmarkt? Dan krijg je in het huidige systeem amper financiële ondersteuning. Groen We voorzien een **huurtoelage** voor alle sociale huurders die noodgedwongen privaat huren. Een neutrale samen-

stelling van de huurwaarborg garandeert de toegang tot de huurmarkt. Langdurige contracten, wettelijk verankerd, verhogen de woonzekerheid van alle huurders.

Je koopt geen fiets of auto meer, je kiest uit een waaier mobiliteitsdiensten. We maken van alle vervoersmodi één toegankelijk mobiliteitssysteem. Overstappen wordt dan vanzelfsprekend. Je hoeft maar **één mobiliteitskaart** op zak te hebben om **alle openbaar en gedeeld vervoer** te gebruiken. Met een ambitieus investeringsprogramma breiden we het aantal knooppunten en lijnen van openbaar vervoer uit en drijven de frequentie op. Ook op het vlak van reizigersinformatie maken we een sprong. Zo kan je aan de bushalte of op de trein altijd zien hoe het gesteld is met de doorstroming en welke overstapmogelijkheden er zijn op ander openbaar of gedeeld vervoer. De zelfrijdende voertuigen die langzaamaan in ons straatbeeld verschijnen, zetten we maximaal in als deelvoertuigen.

Voor verplaatsingen op lange afstand maken we van de trein de meest evidente keuze. We bouwen het Europese treinnet verder uit en werken het concurrentievoordeel van luchtvaart weg. Zo wordt de **trein de meest evidente en goedkoopste keuze** voor afstanden tot 1000 km.

4. Een einde aan woon- en vervoersarmoede

Om op korte termijn een antwoord te bieden op de wooncrisis, komt er een beleid op twee sporen. Op de private huurmarkt voeren we stapsgewijs een algemene **huurtoelage** in. We bouwen **sociale woningen** voor wie daar het meest nood aan heeft en geven zuurstof aan het model van de sociale huisvesting. Ook een verhoging van het aantal woningen verhuurd via een sociaal verhuurkantoor blijft fundamenteel. Omdat de vraag naar sociale woningen vele malen groter is dan het aanbod, bouwen we bijkomend aanbod daar waar de sociale woonnood het hoogst is. Die nieuwe sociale woonprojecten komen in compacte woonkernen, waar ze de motor worden van stads- en wijkvernieuwing.

Sociale woningen bouwen en de private huurmarkt opwaarderen, vergt tijd. In vele steden is de woonnood acuut. Wij verdedigen een ***housing first*** strategie waarbij het dak boven je hoofd een eerste stap is om te kunnen werken aan welzijn, gezondheid, onderwijs of werk.

We maken **mobiliteit voor iedereen toegankelijk**. 1 op 5 Belgen kan vandaag niet genieten van voldoende mobiliteit om op een volwaardige manier aan de samenleving deel te nemen. Vervoersarmoede treft niet enkel mensen die in armoede leven. Door werk, school, winkel, ziekenhuis, sport en spel met betaalbaar openbaar vervoer bereikbaar te maken, zorgen we voor auto-onafhankelijke mobiliteit. Minder verkeersdrukte vergroot tegelijk de bewegingsvrijheid voor ouderen en kinderen.

5. Naar klimaatneutrale woningen en mobiliteit

Tegen 2035 stoten we met onze dagelijkse verplaatsingen geen schadelijke stoffen meer uit. De **afbouw van diesel- en** benzinewagens leggen we vast in een helder kader voor lage-emissiezones in Vlaanderen en Brussel. Zo kan je op tijd inschatten of een geplande investering kan renderen en

kan je een beroep doen op een premie voor een elektrische fiets of elektrische deelwagen of op een abonnement op openbaar en gedeeld vervoer.

Met ons **woonvernieuwingsprogramma** woont iedereen in 2050 in een energiezuinige woning. Energie-efficiëntie wordt een integraal onderdeel van woonkwaliteit. Heb je onvoldoende geld om te renoveren of woon je in een huurhuis? Dan ontwikkelen we voor jou een strategie op maat. Je wordt geholpen bij de voorfinanciering en de uitvoering van de renovatie. Verhuurders worden met premies aangezet om kwaliteitsvolle en energiezuinige woningen op de markt te brengen. Hardleerse verhuurders die weigeren hun pand in orde te brengen, verplichten we tot lagere huurgelden.

6. Fiscale prikkels sturen in de juiste richting

De transitie naar ruimtelijke compactheid vergt sterke instrumenten. Verouderde instrumenten, zoals de woonbonus, maken wonen duurder en bevestigen de status-quo. We vervangen die belastingvermindering met ongewenste effecten door een lastenverlaging. Zo **stimuleren we jouw woonmobiliteit** en komt gepast en budgetvriendelijk wonen tijdens jouw hele wooncarrière binnen handbereik.

De belasting op gronden en panden, de onroerende voorheffing dus, wordt berekend op basis van verouderde data. Daardoor betalen sommigen te veel, anderen te weinig. Dat trekken we recht door de belasting voortaan progressief te berekenen op basis van de geschatte verkoopwaarde.
We belonen gezinnen en bedrijven die duurzame vervoerskeuzes maken. We vervangen de verkeersbelasting door een **slimme kilometerheffing**. Die stimuleert mensen om minder met de wagen te rijden, de spitsuren en drukke assen te vermijden en/of voor een schoner voertuig te kiezen.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Wonen en werken in levendige kernen

→ We maken van het nieuwe Beleidsplan Ruimte Vlaanderen een bindend kader dat inzet op kernversterking en open ruimte. Om die **open ruimte te behouden en versterken**, sluiten we alle achterpoortjes in de wetgeving die de verdere verrommeling van de ruimte toelaten. Nieuwe ontwikkelingen vinden plaats aan knooppunten van openbaar vervoer. Die plekken inventariseren we in een atlas van verdichtingspotentieel. Daarbij vertrekken we van het lobbenmodel. ‘Groene vingers’ maken groen toegankelijk voor iedereen.’Blauwe vingers’, waterpartijen, zijn cruciaal om de gevolgen van de klimaatopwarming op te vangen.

- Het openbaar domein geven we opnieuw aan de bewoners. Veilige en rustige buurten met plaats voor ontmoeting, en vlot toegankelijk voor wie minder mobiel is, zijn een belangrijke remedie tegen eenzaamheid in een vergrijzende samenleving. Kinderen moeten terug kunnen spelen en ravotten op straten, pleintjes en in parken. We kiezen voor een duurzaam mobiliteitsbeleid dat werk maakt van het **verminderen van de autodruk** door middel van circulatieplannen, autoluwe en autovrije zones. We snoeien in de ruimte die wordt ingenomen door de wagen (parkeerplaatsen en wegcapaciteit).

- Op locaties geschikt voor verdichting voeren we een bovenlokaal aanbodbeleid voor **nieuwe huur- en koopwoningen**. Steden en gemeenten die gronden bezitten of in staat zijn die te verwerven, zetten die in om betaalbaar wonen te realiseren. Zo komen er woningen voor gezinnen met twee of meer kinderen en alleenstaanden uit een lagere middengroep die het momenteel moeilijk hebben om een geschikt en betaalbaar aanbod te vinden.

- In een bovengemeentelijk samenwerkingsverband verhogen lokale overheden die geen grond bezitten of verwerven hun **grip op de vastgoedmarkt**. Ze doen dat via hun vergunningenbeleid.

- Het principe van de **community land trust**, waarbij men het pand koopt of huurt maar de grond in eigendom blijft van de lokale overheid, zijn goede formules om de prijs van het wonen aanzienlijk te drukken. Het huidig systeem van sociale koopwoningen vervangen we onmiddellijk door CLT's.

- We geven prioriteit aan **hergebruik.** Aan elke ontwikkeling gaat een scan vooraf van leegstand, onderbenutting en restruimte binnen het ruime plangebied. We stimuleren het ombouwen van goed gelegen leegstaande gebouwen naar nieuwe (woon)bestemmingen. Uitbreiding in de hoogte heeft voorrang op het aansnijden van nieuwe ruimte.

- Bij kernversterking gaan we voor een evenwicht tussen verdichting en de menselijke maat en herkenbaarheid van dorpen en steden. Landschappelijke en bouwkundige **erfgoedwaarden** zijn troeven die we **behouden en versterken**. Hoger bouwen is op heel wat plaatsen mogelijk en wenselijk, maar we vermijden een algemene verappartementisering die geen rekening houdt met het karakter, het erfgoed en de draagkracht van de omgeving.

- Bij stadsontwikkeling en grote/bovenlokale projecten is de overheid een betrokken partner die inzet op kwaliteit, inpasbaarheid in de omgeving, bereikbaarheid en op het behartigen van de belangen van de bevolking. Dat kan bijvoorbeeld onder begeleiding van een **Vlaams/Brussels ruimtemeester**.

- We laten de economische meerwaarde van verdichting deels terugvloeien naar de samenleving. Via een helder gewestelijk kader voor **stedenbouwkundige lasten**, dragen ontwikkelaars bij aan de onmiddellijke omgeving, zoals parken, pleintjes, gezamenlijke fietsparkings of parkings voor deelauto's.

- **Bereikbaarheid** bepaalt waar we voorzieningen met een hoge activiteitsgraad inplanten. Kantoor, winkel, cultuurcentrum, bibliotheek, ziekenhuis, school zijn in een kern zeer goed bereikbaar te voet, met de fiets én het openbaar vervoer.

- Tegen 2025 **herbestemt** Vlaanderen minstens de helft van de **onbebouwde gronden** binnen woon(uitbreidings)gebied naar open ruimte. In 2020 hebben we dat al afgerond voor overstromingsgebieden, slecht gelegen woonuitbreidingsgebieden en zonevreemde ecologisch waardevolle bossen.

- Wie zijn voordeel doet aan een bestemmingswijziging, betaalt hier een correcte belasting op (planbaten). Wiens grond aan financiële waarde verliest, krijgt een eerlijke compensatie (planschade). Grondspeculatie belonen we niet. Vlaanderen legt een **Ruimtefonds** voor aan, gevoed door inkomsten uit planbaten en uit de algemene middelen.

- We gaan de strijd aan met verharding binnen open ruimtebestemmingen zoals landbouw, natuur en bos. Eigenaars die ontharden, geven we een duwtje in de rug door een sloopremie uit te keren. Overheden spelen een voorbeeldrol door pilootprojecten op te zetten. Voor het patrimonium in handen van overheden geldt een onthardingsdoelstelling van minimum 5% per jaar.

- We breiden de leegstandsheffing uit naar 'oneigenlijk gebruik' om ervoor te zorgen dat kostbare ruimte op goed gelegen plaatsen ter beschikking wordt gesteld voor nieuwe ontwikkelingen. We nemen **leegstand** op in de inventaris met verdichtingspotentieel.

2. Iedereen veilig in het verkeer

- De **veiligheid van voetgangers en fietsers** is een dwingende randvoorwaarde in het mobiliteitsbeleid. We verzekeren de veiligheid van stappers en trappers bij elke (her)aanleg van de openbare weg, ook tijdens de werken. Alle projecten die wijzigingen aanbrengen aan de openbare weg worden getoetst aan de verkeersveiligheid van de meest kwetsbare weggebruikers (kinderen en ouderen). Zonder verkeersveiligheidsaudit kunnen gewesten niet langer financieren.

- We maken werk van een **vrachtroutenetwerk** dat zwaar verkeer verbiedt in kwetsbare gebieden en over hoofdwegen stuurt. Rond scholen maken we van schoolstraten de norm.

- We **vervijfvoudigen het jaarlijkse Vlaamse budget voor fietsen**. We investeren prioritair in fietssnelwegen op locaties met groot potentieel: rond stedelijke gebieden. Op gewestwegen komen er veilige fietspaden, conflictvrije en fietsvriendelijke verkeerslichten en veilige oversteekplaatsen. Voor het veilig maken van fietspaden langs gewestwegen wordt niet gewacht op een structurele heraanleg maar worden indien mogelijk voorlopige veiligheidsmaatregelen genomen. We kiezen resoluut voor de verkeersveiligheid boven de doorstroming van het gemotoriseerd verkeer.

- Nieuwe fietsinfrastructuur is toekomstgericht en houdt rekening met de **elektrische fiets**. Er komen proefprojecten met slimme detectielussen zoals warmte- of regensensoren om fietsers bijvoorbeeld sneller groen licht te geven bij regen.

- Binnen de **bebouwde kom** leggen we de maximumsnelheid wettelijk vast op **30 km/u**, zij het met motiveringsplicht waar men toch 50 km/u toelaat. Buiten de bebouwde kom is de maximumsnelheid 70 km/u enkel toegelaten als er een vrijliggend fietspad is. We maken resoluut werk van leesbare straten waarbij het gewenste gedrag van de weggebruiker (zoals snelheidslimiet) wordt afgedwongen door de inrichting van de weg.

- We maken werk van het **veiliger** maken van de **op- en afritten** van de Vlaamse autosnelwegen, met als belangrijkste focus de fietser en voetganger veilig en conflictvrij scheiden van het gemotoriseerde verkeer.

- Europa maakt werk van een bindend wetgevend kader dat nieuwe wagens lichter en veiliger maakt. We leggen voorwaarden op met betrekking tot het volume en gewicht, het profiel van de voorkant, de snelheid en de kracht van het voertuig. Vanaf 2025 bevatten alle in België verkochte wagens standaard intelligente snelheidsaanpassing.

- We drijven de pakkans op en versnellen de **handhaving**sketen voor de twee grote verkeersdoders: overdreven snelheid en alcohol. Vluchtmisdrijf pakken we daadkrachtiger aan.

- De invoering van een **rijbewijs met punten** is het logische sluitstuk van een betere handhaving. We voeren het rijbewijs met punten in dat niet alleen straft maar ook beloont.

3. Huren en mobiliteitsdiensten gebruiken

- Voor de private huurders komt er **een verzekering gewaarborgd huren** en optimaliseren we het Fonds ter Preventie tegen Uithuiszetting. We brengen de huurwaarborg, recent verhoogd tot drie maanden, terug op twee maanden.

- We stellen de Vlaamse **renovatiepremie open** **voor private verhuurders**. Die wordt hervormd tot één integrale steunpremie voor woonkwaliteit, energie-efficiëntie en hernieuwbare energie. Private verhuurders brengen zelf ruim financiële middelen in. Wie met overheidsmiddelen zijn vermogen kan opwaarderen, moet ook zelf een inbreng doen.

- We voeren voor de hele huurmarkt richtinggevende, **geobjectiveerde huurprijzen** in. Die verrekenen zowel de kwaliteiten als de gebreken van een woning en zijn louter richtinggevend. Enkel in het slechte deel van de private huurmarkt wordt dat prijsstelsel verplicht. Dan zakt de prijs van slechte panden en dat zolang de verhuurder de woning niet in orde brengt.

- We **investeren in openbaar vervoer**. Dat wordt een leesbaar, hiërarchisch netwerk dat de ruggengraat van ons mobiliteitssysteem vormt.

- Lokale besturen kennen de vervoersstromen het beste. Zij beslissen mee hoe het openbaar vervoer binnen **vervoersregio's** zal georganiseerd worden, welke lijnen en dienstregelingen er nodig zijn. Ook de verschillende vervoersaanbieders en verbruikersvertegenwoordigers betrekken we daarbij. Een interfederaal overheidsorgaan dat losstaat van de openbaarvervoermaatschappijen vervult de rol van sterke, neutrale regisseur. Naast het aanbod van De Lijn wordt op een creatieve manier gebruik gemaakt van taxicheques, mindermobielencentrales en het wagenpark van de gemeente. Zo garanderen we de mobiliteit van minder mobiele inwoners.

- We stemmen de verschillende vervoerswijzen en -maatschappijen optimaal op elkaar af. Zo kan je aan haltes naadloos overstappen naar andere vervoersmiddelen. Knooppunten van openbaar vervoer bouwen we verder uit tot echte **MobiPunten**: clusters van autodeelparkeerplaatsen, veilige fietsenstallingen, haltes van gedeeld vervoer en laadinfrastructuur voor elektrische fietsen en wagens.

- Afzonderlijke abonnementen of rittenkaartjes voor bus en trein hebben we binnenkort niet meer nodig. Tegen 2022 kan je **met één kaart alle openbaar** vervoer in België gebruiken. Op langere termijn maken we die kaart verder bruikbaar voor deelfietsen en -wagens.

- Door te investeren in **doorstroming** zorgen we voor een sprong in stiptheid en frequentie van openbaar vervoer. Tegen 2022 zijn alle verkeerslichten op gewestwegen afgestemd op de doorstroming van openbaar vervoer. Bij de heraanleg van gewestwegen voorzien we ruimte voor de vrije doorstroming van openbaar vervoer.

- **Voorstadsnetten** spelen een grote rol in de dagelijkse pendelbewegingen van en naar de stad. We zorgen voor een versnelling van het Brussels expresnet en gewestelijk expresnet rond Antwerpen en Gent.

- Reizigersbonden geven we een vertegenwoordiging in de beslissingsorganen van openbaarvervoermaatschappijen. Elk nieuw vervoersplan laten we voorafgaan door een **grote reizigers-enquête**.

- In een geïntegreerd mobiliteitssysteem is er dag en nacht een alternatief voor de privéwagen. In stedelijke regio's breiden we het **weekend-, laatavond- en nachtvervoer** uit. Het nachtaanbod wordt aangevuld door een collectieve taxidienst en auto- of ritdelen. Op de grote treinassen rijden er ook 's nachts treinen.

- Wanneer **zelfrijdende voertuigen** doorbreken op de markt worden ze ingeschakeld in mobiliteitsplatformen voor auto- en ritdelen.

4. Een einde aan woon - en vervoersarmoede

→ Op de private huurmarkt voeren we op korte termijn het systeem van **huursubsidies** gefaseerd in. In een eerste fase voorzien we een automatische toekenning voor gezinnen met kinderen die op basis van hun inkomen recht hebben op een sociale woning. We evolueren naar een Vlaamse huurtoelage voor alle sociale huurders op de private huurmarkt. De gelijktijdige invoering van bindende, geobjectiveerde huurprijzen houdt de huurprijzen in de hand.

→ In steden en gemeenten met de hoogste sociale woonnood ontwikkelen we **bijkomend sociaal huuraanbod** boven het wettelijk minimum.

→ We voeren het Grond- en Pandendecreet (2009) integraal uit tot elke stad of gemeente voldoet aan het wettelijk **quotum van 9 % aan sociale woningen** op haar grondgebied.

→ We voeren de al zo dikwijls aangekondigde **energiecorrectie** van de sociale huurprijs in.

→ We **renoveren** het bestaande **sociaal huurpatrimonium**. De uitverkoop van sociaal patrimonium willen we uitdrukkelijk niet. Ontbreekt het een Sociale Huisvestingsmaatschappij aan middelen, dan verkoopt die uitsluitend aan coöperatieven die de woningen renoveren en verhuren aan sociale huurders, zoals in het model van Collectief Goed.

→ In steden komen steeds meer mensen in de informele huisvesting terecht of vallen ze ten prooi aan huisjesmelkers. Denk aan vluchtelingen, mensen die uit de integrale jeugdhulp stromen, ex-gedetineerden, mensen die uit een huurpand moeten wegens renovatie, informele woonprofielen … . Hun acute woonnood lenigen we met een ***housing first*** strategie. Met een creatieve en innovatieve invulling van het bestaande concept 'doorgangswoningen', leveren we snel (de)monteerbare units. Die zetten we in voor tijdelijke bewoning. De inplanting van die units koppelen we aan een beleid van ruimtelijk hergebruik en proactief leegstandsbeheer.

→ We brengen **vervoersarmoede** gedetailleerd in kaart en werken een actieprogramma uit om ze terug te dringen. Specifieke aandacht gaat naar de autonome mobiliteit van kinderen en ouderen en de impact van de mobiliteitstransitie op vervoersarmoede. Investeringen in het mobiliteitsbeleid gaan primair naar groepen die kampen met onvoldoende mobiliteit. Dat wil zeggen dat we investeren in openbaar vervoer en voetgangers- en fietsinfrastructuur in plaats van auto-infrastructuur.

→ We pakken de financiële drempels van mobiliteit aan door de automatische toekenning van **sociale tarieven** en toepassing van derdebetalerssystemen voor openbaar, gedeeld en aangepast vervoer.

→ Duidelijke **informatieverspreiding** is een belangrijke factor om vervoersarmoede terug te dringen. De gebruiker moet snel zijn weg vinden in een goed leesbaar openbaar vervoersnetwerk. Informatieverspreiding gebeurt digitaal, via apps, aan haltes, in treinen/bussen/trams en analoog via folders. Je kan met je vervoersvragen ook terecht op een gratis telefoonnummer.

→ We trekken het investeringsbudget voor het **toegankelijk** maken van het **openbaar vervoer** fors op. Stations, tramhaltes en hoofdhaltes voor de bus maken we volledig toegankelijk. Door een verscherpte aandacht voor vervoersarmoede van personen met een beperking en ouderen, verhogen we uiteindelijk het gebruikerscomfort van iedereen.
Tewerkstellingspolen ontsluiten we door frequent openbaar vervoer.

→ We vormen het ambt van bouwmeester om naar een **ruimtemeester** die ruimte en mobiliteit samen benadert. Hij/zij bewaakt ook het recht op mobiliteit voor iedereen en faciliteert de mobiliteitstransitie naar een duurzame mobiliteit.

5. Klimaatneutraal wonen en zich verplaatsen

→ We **renoveren meer en beter** en zetten daar sterkere instrumenten voor in. Met name een heldere energieladder, een digitale woningpas, een opgewaardeerd EPC en waar mogelijk een collectieve, wijkgerichte aanpak. Woonkwaliteit, energie-efficiëntie én hernieuwbare verwarmingsbronnen brengen we samen in één renovatiestrategie.

→ Om meer **appartementsgebouwen** te renoveren, is een **renovatiewet** nodig voor collectieve woongebouwen in mede-eigendom.

→ Voor een sociale doelgroep verdubbelen we het jaarlijkse aantal **energiescans** in een ketenbenadering. Informatie uit de scans wordt doorgegeven aan intermediaire, ondersteunende organisaties die de renovatie begeleiden. Die ontzorging is toegankelijk voor iedereen, maar gratis voor precaire eigenaars en voor eigenaars-verhuurders.

→ Voor een sociale doelgroep vervangen we de klassieke voorfinanciering door **subsidieretentie**. Daarbij financiert de overheid de renovatie en vloeit die subsidie terug naar de samenleving op het moment dat de woning van eigenaar verandert.

→ Voor huurders komen er **samenhuiscontracten** en voor eigenaars in een project van samenhuizen wordt er in de eigendomswetgeving een apart hoofdstuk ingeschreven.

→ We scherpen het decreet voor **lage-emissiezones** aan zodat voor Vlaamse steden en Brussel dezelfde ambitieuze emissiedoelstellingen gelden. Vanaf 2030 is het stedelijke verkeer volledig emissievrij en vanaf 2035 geldt dat voor heel Vlaanderen en Brussel.

- Vanaf 2025 zijn alle nieuwe personenwagens, bromfietsen, bestelwagens en bussen **emissievrij** en in 2030 volgen nieuwe vrachtwagens.

- We investeren in de **ombouw van het voertuigpark** van De Lijn, de MIVB en van de pachters naar nul-emissievoertuigen.

- We voorzien een **inhaalbeweging** in de (snel)**laadinfrastructuur** voor lichte elektrische voertuigen, personenwagens, bestelwagens, bussen en vrachtwagens. We werken een databank uit waarin alle laadpalen in België met hun eenheidsprijs en de oorsprong van hun stroom is opgenomen.

- We bouwen **internationale (hogesnelheids)treinverbindingen** verder uit en blazen de Europese nachttreinen nieuw leven in. In 2030 zijn in elk geval alle steden met meer dan een half miljoen inwoners verbonden door hogesnelheidstreinen. Dat gaat gepaard met een afbouw van vluchten naar bestemmingen die door het treinnetwerk ontsloten worden. Voor afstanden tot 1.000 km zijn internationale treinverbindingen goedkoper dan vliegverbindingen.

- Tegen 2022 bestaat er in de EU minstens één meertalige **reisplanner** en ticketsite die je neutrale en multimodale reisinformatie van deur tot deur geeft. Alle collectieve vervoersmodi (trein, bus, vliegtuig, bootverbindingen, deelsystemen) worden in dee planner geïntegreerd. Vliegtuigmaatschappijen geven op hun website voor elke verbinding een alternatieve route mee zonder gebruik te maken van vliegtuigen wanneer dat alternatief een reistijd van minder dan 6 uur heeft.

- De EU stelt een **plafond** vast voor de **CO2-uitstoot van elke luchthaven**. De uitbreidingsplannen voor Brussels Airport steunen we niet. We rollen een afbouwplan uit voor nachtvluchten, zodat tegen 2025 geen vliegtuigen meer ‘s nachts opstijgen of landen. Er is geen ruimte voor regionale luchthavens te midden van woonwijken.

6. Fiscale prikkels sturen ons in de juiste richting

- We doeken de woonbonus op. In de plaats van de woonbonus, **verlagen** we de **registratierechten**, die we op termijn en in kader van een vermogensrendementsheffing volledig schrappen. Wie een eerste woning koopt onder 175.000 euro, betaalt helemaal geen registratierechten. Bovendien verlagen we de tarieven van de notariskosten bij de aankoop van een woning.

- Het verouderde kadastraal inkomen (KI) is niet langer de grondslag voor de onroerende voorheffing. Voortaan wordt dat de **geschatte verkoopwaarde**. De onroerende voorheffing wordt berekend volgens een progressief tarief.

→ We vervangen de jaarlijkse verkeersbelasting en de belasting op inverkeerstelling voor personenwagens door een **slimme kilometerheffing**. Die heffing hangt af van de plaats, het tijdstip en de milieukenmerken van de wagen.

→ We schaffen het fiscaal gunstregime voor salariswagens af en introduceren een **mobiliteitsbudget voor elke werknemer**. Dat bedrag hangt af van de woon-werkafstand en beloont verplaatsingen te voet en met de fiets. We evolueren geleidelijk naar een afstandsonafhankelijk budget om nabijheid van wonen en werken te belonen.

04 RECHTVAARDIGE VERDELING EN DUURZAME FISCALITEIT

We gaan resoluut voor een betere verdeling van onze welvaart en fiscaliteit die rechtvaardig, duurzaam, eerlijk en eenvoudig is. Herverdeling gebeurt vandaag vooral door een progressieve personenbelasting en een opvangnet voor wie daar nood aan heeft. Maar uitkeringen liggen te laag en veel mensen vallen tussen de mazen van het net. Met een welvaartsgarantie zal iedereen een inkomen boven de armoedegrens hebben.

Armoede en rijkdom geeft men van generatie op generatie door. We herverdelen de arbeidsinkomsten maar qua sociale mobiliteit en vermogensongelijkheid scoort ons land minder goed. Je startpositie in het leven is nog te bepalend voor je levensstandaard. We gaan dat tegen door onder meer een lastenverschuiving van arbeid naar vermogen. Inkomsten uit arbeid weerspiegelen in grote mate de eigen inspanningen. Het vermogen is een betere maatstaf voor draagkracht.

De huidige lasten op vermogen zijn versnipperd en onrechtvaardig door de vele mogelijkheden tot fiscale optimalisatie. De oplossing moet niet gezocht worden in een verhoging van bestaande tarieven die makkelijk inbaar en controleerbaar zijn. Dergelijke maatregelen, zoals de recente verhoging van het basistarief roerende voorheffing naar 30%, treffen vooral de middengroepen die spaarmiddelen aanhouden in courante, reguliere producten. Beter is het om de talloze ontwijkingsmechanismen steeds beter te sluiten en de focus te leggen op een rechtvaardige bijdrage door grote vermogens.

Belastingen sturen het gedrag in een bepaalde richting. Een overheid moet dus verstandig omspringen met de samenstelling van haar fiscale mix. Ons land hangt in de staart van de OESO-rangschikking qua milieufiscaliteit. We baseren een groter deel van de lasten op vervuiling. Die belastingen zijn geen doel op zich maar verhogen door gedragsveranderingen het algemeen welzijn. Daarvoor is een duidelijke langetermijnvisie noodzakelijk en moeten duurzame alternatieven beschikbaar zijn.

De onrechtvaardigheid van het fiscaal systeem werd de voorbije jaren pijnlijk vaak aangetoond: LuxLeaks, SwissLeaks, Panama Papers en Paradise Papers. Klokkenluiders en onderzoeksjournalisten leggen de sluiproutes van multinationals en de allerrijksten bloot. Belastingfraude en -ontwijking van een ongekende omvang leidt tot wereldwijde verontwaardiging. Terwijl in eigen land de overheden harde besparingen doorvoeren, worden miljarden euro's ontlopen in belastingparadijzen. Voor het opsporen en bestraffen van fraude hanteert de overheid twee maten en gewichten. Gewone mensen en kleine ondernemingen betalen het gelag.

1. Armoede bestrijden met een welvaartsgarantie voor iedereen

We beëindigen armoede overal en in al haar vormen. Niet op papier, maar in realiteit. De afgelopen jaren nam de armoede in ons welvarend land toe. We wissen die schande uit.

We maken de samenleving klaar voor de stapsgewijze invoering van een welvaartsgarantie. De welvaartsgarantie is een hedendaagse, haalbare variant van het basisinkomen. Ze maakt komaf met armoede en geeft vrijheid aan mensen om hun leven in te richten naar eigen wens. De welvaartsgarantie vult de bestaande sociale zekerheid aan. Wie met de bestaande bescherming nog steeds een gezinsinkomen (uit uitkeringen, vermogen of werk) onder de armoedegrens heeft, krijgt een

bijpassing tot aan die armoedegrens. Voor wie werkt en het inkomen ligt onder het mediaaninkomen, passen we het inkomen bij tot een bedrag dat een stuk boven die armoedegrens ligt. Werken loont dus altijd. Zo bouwen we een prikkel in die ervoor zorgt dat mensen niet beslissen om enkel van een uitkering te leven. Het resultaat van de welvaartsgarantie is dat de armoede de facto verdwijnt en de ongelijkheid in de samenleving sterk vermindert.

De invoering van de welvaartsgarantie vergt enkele hervormingen van de fiscale en sociale regels die we volgende legislatuur realiseren. In afwachting pakken we nu al de armoede effectief aan. We trekken alle **uitkeringen op tot boven de armoedegrens**. Mensen in nood hebben recht op een uitkering die voldoende hoog is om hen uit de armoede te halen. We reserveren de middelen voor deze uitdaging in de begroting. Het **leefloon kennen we onvoorwaardelijk** toe. Zo zorgen we voor meer rust en vrijheid bij de mensen die de eindjes moeilijk aan elkaar kunnen knopen. We maken de kinderbijslag voor de allerlaagste inkomens voldoende hoog. Zo moeten kinderen niet opgroeien in gezinnen met een te laag inkomen.

Al te hoge uitgaven kunnen een degelijk inkomen als sneeuw voor de zon doen verdwijnen. We maken voldoende middelen vrij voor **schuldpreventie**, schuldbemiddeling en schuldhulpverlening. Voor de laagste inkomens houden we facturen betaalbaar.

Bij het bestrijden van armoede zijn financiële voorstellen essentieel, maar niet voldoende. Armoede bestrijden we ook en vooral met een goede basisopleiding voor alle kinderen, met kwaliteitsvolle en energiezuinige woningen, en met een arbeidsmarktbeleid dat meer mensen aan een job helpt.

2. Rechtvaardige fiscaliteit: Taxshift van arbeid naar vermogens

We **verlagen de lasten op arbeid**. Daarbij focussen we vooral op de lage inkomens. In dat segment is de potentiële jobgroei het omvangrijkst en heeft een stijging van de koopkracht de grootste impact op de levenskwaliteit. Daardoor maken we werken én jobcreatie aantrekkelijker. Concreet voeren we aanpassingen door op twee fronten. Aan werkgeverszijde maken we de patronale lasten progressief door een korting die oploopt naarmate het loon lager is. Anderzijds verhogen we de sociale en fiscale werkbonus aan werknemerszijde. Door die twee voorstellen stijgt de koopkracht van de laagste inkomens, terwijl het brutoloon en dus de loonkost lager komen te liggen. In combinatie met onze voorstellen voor competentieontwikkeling en activerings- en doelgroepenbeleid helpen we meer mensen aan het werk en garanderen we loon naar werken. Opdat die lastenverlagingen niet ten koste gaan van de betaalbaarheid van de overheidsdiensten en sociale zekerheid, verschuiven we de lasten naar grote vermogens en vervuiling.

De hogere bijdrage uit grote vermogens realiseren we door een **progressieve vermogensrendementsheffing**. We vervangen daarmee de huidige vermogensfiscaliteit die erg versnipperd is en onderhevig aan een wirwar van uitzonderingsregels. Gezinnen betalen voortaan één enkele bijdrage op basis van hun totale nettovermogen (vermogen min schulden). Voor een bescheiden woning of wat spaargeld betalen mensen geen belastingen omdat een eerste schijf is vrijgesteld van belastingen. Dankzij dat nieuwe systeem schaffen we de bestaande (vlak)taksen op privékapitaal af: roe-

rende en onroerende voorheffing, schenkings-, erfenis-, verdelings- en registratierechten. Door de progressiviteit van de vermogensrendementsheffing betalen de meeste gezinnen minder belastingen. Vooral de grote vermogens dragen bij. De 10% rijkste gezinnen beschikken op dit moment over bijna de helft van alle vermogen in ons land.

3. Duurzame fiscaliteit: Belast vervuiling

De **verschuiving naar groene fiscaliteit** geeft een belangrijke prikkel om efficiënt om te springen met grondstoffen en energie. Ze is noodzakelijk om te voldoen aan de klimaatdoelstellingen. Belastingen en accijnzen zijn bij voorkeur een afspiegeling van de mate waarin handelingen schadelijk zijn voor klimaat en milieu. Op die manier corrigeert de overheid de markt richting meer duurzame alternatieven. We bouwen nefaste gunstregimes af zoals het oneerlijk concurrentievoordeel voor luchttransport, milieuschadelijke bedrijfssubsidies (zoals de terugbetaling professionele diesel) en de fiscale voordelen voor salariswagens. Die laatste vervangen we door een mobiliteitsbudget voor iedere werknemer. Transport wordt op een eerlijke manier belast door een veralgemeende slimme kilometerheffing. Dat instrument stuurt naar duurzame alternatieven en verkleint de file. Ook voor andere vormen van energiegebruik door gezinnen en bedrijven integreren we geleidelijk de milieukost, zoals CO2-uitstoot, in de prijzen. Een koolstofheffing wordt trapsgewijs ingevoerd, volgens een vastgelegd traject. Door een voorspelbaar beleid kunnen gezinnen en bedrijven de juiste investeringskeuzes maken. Een flankerend beleid voorkomt energie-armoede en investeringen brengen de globale factuur versneld omlaag.

4. Eerlijke fiscaliteit: Maak fraude onmogelijk

We stellen een reeks concrete maatregelen voor die leiden tot **meer transparantie en minder belastingontduiking**. Ons land loopt jaarlijks meer dan 20 miljard euro mis door fiscale fraude. We beteugelen het gebruik van belastingparadijzen. Zo vermijden we dat vermogenden hun rijkdom verbergen en multinationals met winsten schuiven om slechts een fractie te betalen van de percentages die gewone burgers en lokale ondernemers bijdragen. We creëren financiële ruimte voor investeringen en lastenverlagingen door iedereen eerlijk te laten bijdragen. We laten België een voortrekkersrol vervullen op Europees niveau en maken een duidelijke keuze voor eerlijke fiscaliteit op alle beleidsniveaus.

De opmaak van een **vermogensregister** is een cruciaal instrument in de strijd tegen fraude. Dat register houdt de vermogenscomponenten en de schulden bij van elk individu. De overheid onderzoekt onregelmatige geldstromen als er indicaties zijn van belastingontduiking. Zo gaan we niet enkel fiscale fraude tegen maar beschikt de overheid ook over een wapen om criminele activiteiten te ontdekken. Ook sociale fraude pakken we aan dankzij een vermogenstoets. Burgers kunnen hun persoonlijk vermogen consulteren op MyMinfin.be. Bevoegde ambtenaren krijgen toegang onder strikte voorwaarden.

We **verhogen de pakkans en strafmaat** voor fiscale fraude. We geven meer slagkracht aan fiscale diensten zoals de Bijzondere Belastinginspectie (BBI) door extra middelen, personeel en een strafrechtelijke bevoegdheid. Minnelijke schikkingen dienen door een rechter te worden gecontro-

leerd. Grote fraudeurs ontsnappen te vaak aan de gepaste straf dankzij de afkoopwet. We elimineren de mogelijkheid om het proces af te kopen uit de wet op minnelijke schikkingen en we verlengen de verjaringstermijnen. Een correcte toepassing van de fiscale regels gebeurt in wederzijds respect tussen de fiscus en de belastingplichtige.

5. Eenvoudige fiscaliteit: we vereenvoudigen de belastingen

We maken fiscaliteit eenvoudiger door het aantal **uitzonderingen en vrijstellingen** aan te pakken. In een complex systeem zijn veel optimalisaties en achterpoortjes mogelijk. De middelen en tijd die de belastingbetaler en de fiscus daarin investeren, kunnen productiever ingezet worden. We vereenvoudigen binnen diverse domeinen: minder uitzonderingen in de btw, een afbouw van de achterpoortjes in de schenk- en erfbelasting op korte termijn en een harmonisering in de vermogensfiscaliteit.

In de **personenbelasting** bouwen we fiscale steunmaatregelen af. Dat maakt de belastingbrief eenvoudiger en zorgt voor een sneller voordeel dankzij een lastenverlaging of rechtstreekse voordelen. De woonbonus laten we uitdoven en vervangen we door een grote korting op de registratierechten bij de aankoop. Met een vermogensrendementsheffing schaffen we de registratierechten uiteindelijk zelfs af. We schrappen de fiscale prikkels voor de derde pensioenpijler en herinvesteren de vrijgekomen middelen in een steviger wettelijk pensioen. Dienstencheques genieten vandaag een korting op factuur, een verlaagd btw-tarief en een fiscale korting. We schaffen de fiscale korting af en maken ze goedkoper bij aankoop. Extralegale voordelen zoals maaltijd- en ecocheques verrijken vandaag enkel de uitgiftemaatschappijen. Met die budgetten verlagen we de lasten op arbeid zodat de globale koopkracht en concurrentiepositie intact blijven.

We maken de **vennootschapsbelasting** minder complex door het aantal uitzonderingen en verminderingen verder af te bouwen. De interestaftrekken schaffen we af. Zo herstellen we de budgetneutraliteit van de recente hervorming en reduceren we de resterende mogelijkheden tot fiscale planning. De aftrek voor innovatie-inkomsten perken we in. Innovatie moedigen we vooral aan door meer gerichte steunmaatregelen.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Armoede bestrijden met een welvaartsgarantie voor iedereen

→ We maken de samenleving klaar voor de invoering van een **welvaartsgarantie**. Belangrijke bouwstenen daarvoor zijn een vermogensregister, de mogelijkheid inkomensinformatie op huishoudniveau te groeperen, en het uitwerken van een 'actueel inkomensconcept'.

- Door het koppelen van verschillende databanken maken we het mogelijk om voor iedereen een 'actueel inkomensconcept' te bepalen, een **zo recent mogelijke raming van het inkomen** van een belastingplichtige. Daardoor beschikken we over informatie over het inkomen van enkele maanden geleden (terwijl nu moet teruggekeken worden naar de fiscale aangifte van enkele jaren geleden). Recente en correcte informatie over het inkomen van mensen is van groot belang, zeker voor wie nood heeft aan en recht op sociale uitkeringen.

- We trekken alle **uitkeringen onder de armoedegrens** op en kennen sociale rechten automatisch toe.

- Het **leefloon** wordt onvoorwaardelijk.

- We schakelen **proactieve rechtenverkenners** in. Zij gaan actief op zoek naar mensen die onderbeschermd zijn en hun rechten niet uitputten.

- Er wordt **klare taal** gehanteerd zodat mensen begrijpen waar ze recht op hebben en welke formulieren ze moeten indienen.

- Voor de allerlaagste inkomens zijn de **kinderbijslagen** voldoende hoog om de minimale kost van elk kind te dekken.

- Menswaardige inkomens zijn hoognodig, maar armoede is verbonden met zo veel meer beleidsdomeinen. Ook in andere hoofdstukken vind je daarom voorstellen die armoede aanpakken. En daarom ook komt er systematisch een **armoedetoets** voor alle beleidsbeslissingen.

- We steunen actief de **armoedebarometer** waarmee Decenniumdoelen en het middenveld de (evolutie van) armoede meten.

2. Rechtvaardige fiscaliteit: Taxshift van arbeid naar vermogens

- We **verlagen de lasten op arbeid** en concentreren de verlaging bij de laagste inkomens. Werkgevers- en werknemersbijdragen maken we progressief. De loonkosten en de koopkracht evolueren daardoor het meest gunstig voor de lage inkomens. Zo helpen we meer mensen aan het werk.

- We vervangen de huidige lasten op vermogens en transactiebelastingen door één **progressieve vermogensrendementsheffing**. Daarbij worden alle vermogenscomponenten samengeteld waarna een progressief tarief wordt toegepast. Door de progressiviteit en een grote vrijgestelde schijf zullen de meeste gezinnen minder betalen dan vandaag. Dat heeft als voordeel dat de vermogens op een zelfde manier belast worden ongeacht de samenstelling van het vermogen en dat belastingoptimalisatie van inkomsten uit vermogen irrelevant wordt.

- In aanloop naar de vermogensrendementsheffing schaven we de huidige belastingen bij. **Roerende voorheffing** onderwerpen we zo maximaal mogelijk aan progressieve tarieven. We harmoniseren de verschillende spaar- en beleggingsproducten en vermijden uitzonderingsregels zoals die van toepassing zijn voor verzekeringsproducten (Tak21 en Tak23).

- Ook **onroerende voorheffing** hervormen we in aanloop naar de vermogensrendementsheffing. Die vermogensbelasting is vandaag berekend op basis van een verouderd Kadastraal Inkomen (KI). We gebruiken voortaan de geschatte marktwaarde als basis, zoals ook toegepast bij de berekening van de erfbelasting.

- We gebruiken het KI ook niet langer om **binnenlandse huurinkomsten** te belasten. Op korte termijn betalen verhuurders belastingen op basis van reële huurinkomsten. Op langere termijn integreren we ook huurinkomsten in de vermogensrendementsheffing.

- De **registratierechten verdwijnen** dankzij de vermogensrendementsheffing. Op korte termijn knippen we flink in de registratierechten door kopers meteen een fikse korting te geven in de plaats van een woonbonus.

- Ook **erf- en schenkbelastingen** maken we overbodig met de invoering van een vermogensrendementsheffing. In de tussentijd verbreden we de belastingbasis door te snoeien in de vele vrijstellingen en gunsttarieven en de ontwijkingsmogelijkheden terug te dringen.

- We **schaffen de effectentaks af** wanneer die kan worden opgevangen door een vermogensrendementsheffing. Ze is onrechtvaardig omdat ze enkel beursgenoteerde participaties op een effectenrekening belast en omdat progressiviteit ontbreekt. Deze kan op korte termijn worden vervangen door een heffing op het nettovermogen boven de 1 miljoen euro, die start met een zelfde tarief van 0,15% en progressief oploopt tot maximaal 0,50%.

3. Duurzame fiscaliteit: Belast vervuiling

- We doven de **overheidssteun aan regionale luchthavens** uit en heffen de vrijstelling op btw en accijnzen voor vliegtickets en kerosine op. Op korte termijn voert ons land een **luchtvaartheffing** in. Zo werken we de oneerlijke concurrentie weg. We maken de alternatieven zoals hogesnelheidstreinen aantrekkelijker.

- We schaffen het **fiscaal gunstregime voor salariswagens** af en introduceren een mobiliteitsbudget voor elke werknemer. Dat bedrag hangt af van de woon-werkafstand en beloont verplaatsingen te voet en met de fiets. We evolueren geleidelijk naar een afstandsonafhankelijk budget om nabijheid van wonen en werken te belonen.

- We schaffen het **verlaagde btw-tarief** voor steenkool, bruinkool, turf en afgeleide producten af. Het uitzonderingstarief van 12% vervangen we door het standaardtarief van 21%. De terugbetaling van professionele diesel verdwijnt.

- **Milieu-schadende subsidies** doeken we op.

- We voeren een **slimme kilometerheffing** in voor alle voertuigen ter vervanging van de belasting op de inverkeerstelling (BIV) en de jaarlijkse verkeersbelasting. Per afgelegde kilometer betalen mensen een bijdrage afhankelijk van het tijdstip, de plaats en de ecoscore van het voertuig. Ook buitenlandse wagens betalen mee voor het gebruik van onze wegen.

- We moduleren **accijnzen op brandstoffen** in functie van hun milieu-impact. Om de impact van CO2-uitstoot te integreren, voeren we een koolstofheffing in.

4. Eerlijke fiscaliteit: Maak fraude onmogelijk

- We sluiten **witwaspraktijken** uit dankzij het UBO-register, een register van uiteindelijk begunstigden van bedrijven, trusts en stichtingen. We garanderen een maximale implementatie van de antiwitwasrichtlijn en haar amenderingen in België. Fraudeurs, maar ook de tussenpersonen en adviseurs die de fraude faciliteren, moeten streng bestraft worden.

- We voeren een sluitende en bindende **bescherming in voor klokkenluiders** in de hele Europese Unie. De onthullingen ten dienste van het algemeen belang gaan vaak gepaard met een hoge persoonlijke prijs. Sommigen werden vervolgd, anderen betaalden het met hun leven.

- We nemen op het vlak van de strijd tegen **belastingontwijking door multinationals** een voortrekkersrol in. Daartoe implementeren we maximaal de OESO-aanbevelingen omtrent de strijd tegen de erosie van de nationale belastinggrondslagen (BEPS) en implementeren we ten volle de anti-ontgaansrichtlijn (ATAD).

- We hervormen de informele werkgroep die op Europees niveau de lijst van **belastingparadijzen** bepaalde (Code of Conduct Group on Business Taxation) tot een formele werkgroep met meer transparantie en meer ambitie. In eigen land voorzien we één uniforme en strenge lijst van belastingparadijzen die volgens een vast stramien wordt geëvalueerd.

- We voorkomen misbruik van **dubbelbelastingverdragen** door multinationals door meer internationale samenwerking en multilaterale controles. Zo kunnen landen de krachten verenigen en vermijden we een neerwaartse spiraal van belastinginkomsten. Met ontwikkelingslanden heronderhandelen we de dubbelbelastingverdragen indien die een negatieve impact hebben op de inkomsten van ontwikkelingslanden. Ze moeten coherent zijn met het ontwikkelingsbeleid.

- We dwingen binnen een Europese context **meer transparantie af bij multinationals** door de land-per-land rapportering publiek te maken. De bedrijven geven hun financiële informatie vrij per land waar ze actief zijn zodat zichtbaar wordt of de betaalde belastingen overeenstemmen met waar de economische activiteit plaatsvindt. We creëren een Europese databank voor de fiscale administraties om de uitwisseling van fiscale gegevens vlotter te doen verlopen.

- We **stoppen de internationale race to the bottom** in de vennootschapsbelasting. We zorgen ervoor dat internationale groepen niet langer kunnen optimaliseren tussen verschillende entiteiten door een geharmoniseerde vennootschapsbelasting (CCCTB) in combinatie met Europese minimumtarieven. De CCCTB beoogt de winst vast te stellen op groepsniveau en ze te verdelen tussen de lidstaten. Vervolgens mogen de lidstaten het aan hen toegewezen deel aan een bepaald tarief belasten. Daarbij moet ook het concept van 'digitale aanwezigheid' worden meegenomen om een belastingsysteem te creëren dat mee is in de digitale economie. In afwachting van een structurele oplossing via de CCCTB voeren we op EU-niveau een Digital Services Tax in.

- De FOD Financiën bouwt een **vermogensregister** waarin alle componenten van het vermogen en de schulden zijn opgenomen. Zo gaan we echt de strijd aan tegen fiscale en sociale fraude. Daarnaast dragen ook de toegenomen transparantie en vereenvoudiging bij tot een beter fiscaal systeem.

- We voorzien **meer personeel bij de verschillende diensten van de FOD Financiën**. Dat komt burgers, bedrijven en de schatkist ten goede. We uniformiseren zoveel mogelijk de procedures voor alle types belastingen. Een verdere ontwikkeling van dataminingsystemen helpt fraude aan het licht te brengen.

- De FOD Financiën doet dienst als **incassobureau voor alle overheidsdiensten** zodat teruggaven kunnen gekruist worden met de schulden.

- We **versterken de Bijzondere Belastinginspectie (BBI)** tot een krachtdadige dienst met voldoende kwalitatief personeel. Daarvoor wordt naar Italiaans voorbeeld een strafrechtelijke bevoegdheid toegekend. Zo kan de dienst snel en daadkrachtig optreden. We laten BBI-ambtenaren inschakelen bij het parket met het statuut van gerechtelijke officier.

- We onderwerpen het **charter van de belastingplichtige** aan een grondige evaluatie. Het charter is achterhaald en staat een efficiënte fraudebestrijding in de weg.

- Grote fraudeurs ontsnappen te vaak aan de gepaste straf dankzij de **afkoopwet**. We elimineren de mogelijkheid om het proces af te kopen uit de wet op minnelijke schikkingen. De huidige praktijken zijn een schoolvoorbeeld van klassenjustitie.

- We verhogen de **termijn voor verjaring** bij gewone fraude tot 10 jaar en voor ernstige fraude tot 15 jaar.

5. Eenvoudige fiscaliteit: we vereenvoudigen de belastingen

We gaan resoluut voor **minder koterij in de personenbelasting**. De uitbetaling gebeurt in euro's, niet in auto's en cheques waar vooral derden hun voordeel uit halen. Dat geeft mensen vrijheid. Extralegale voordelen laten we terug opgaan in de loonmassa. We maken dienstencheques goedkoper bij aankoop door het fiscaal voordeel af te schaffen. Ook voor de derde pensioenpijler en langetermijnsparen verdwijnt dat voordeel. Met de middelen die vrijkomen, verlagen we de lasten op arbeid.
Alle **inkomsten uit arbeid voegen we samen** en onderwerpen we aan een progressieve belasting en sociale bijdrage. Een bonus van de werkgever is een leuke extra maar wordt vandaag anders belast naargelang het type. We schaffen ook die koterij af en behandelen bonussen als normale verloning. Zo wordt iedere belastingbetaler gelijk behandeld. Dat geldt ook voor inkomsten die verdiend worden uit bijklussen. Het onbelast bijverdienen schaffen we af. Dat is een uitholling van ons sociaal systeem en oneerlijke concurrentie voor zelfstandigen in hoofd- of bijberoep.
We ontmantelen de wildgroei van **fiscale steunmaatregelen ten voordele van werkgevers** die actief zijn in specifieke sectoren. De vrijstelling voor sportbeoefenaars dooft uit. De steun voor werkgevers die wetenschappelijke onderzoekers bezoldigen, wordt omgezet naar gerichte financiering voor onderzoek en ontwikkeling (O&O). Het oneigenlijk gebruik van dergelijke maatregelen stoppen we op korte termijn.

We snoeien verder in de **uitzonderingen en verminderingen in de vennootschapsbelasting**. We schrappen de resterende mogelijkheden tot interestaftrekken. De aftrek voor innovatie-inkomsten binnen de vennootschapsbelasting vervangen we door meer gerichte innovatiesteun. Het stelstel van definitief belaste inkomsten wordt herzien en achterpoortjes om belastingen legaal te ontwijken worden gesloten. Het uitzonderlijke fiscaal gunstregime dat werd toegekend aan de diamantsector (de karaattaks) passen we aan voor een eerlijkere bijdrage van de diamantbedrijven.

Vennootschappen zouden in de eerste plaats moeten dienen om het ondernemersrisico in te perken. Vandaag worden zogeheten managementvennootschappen in hoofdzaak gebruikt om de beroepsinkomsten van de vennoot fiscaal te optimaliseren. Teneinde het louter fiscaal gebruik van een vennootschap niet verder aan te moedigen, zorgen we ervoor dat de verschillen tussen de personenbelasting en de vennootschapsbelasting tot een minimum worden beperkt.

05 INVESTEREN IN DE TOEKOMST

We stomen België klaar voor de toekomst door te investeren in infrastructuur voor energie, mobiliteit, digitalisering en publieke dienstverlening. Ons land heeft nood aan een ambitieus nationaal investeringspact. Met BE.invest 2030 geven Ecolo en Groen daarvoor een eerste aanzet. We focussen op investeringen binnen een duidelijke visie waarbij de klimaatdoelstellingen centraal staan. De investeringen verhogen direct het welzijn en ondersteunen onze economie. De terugverdieneffecten zijn aanzienlijk, op korte en lange termijn. Investeringen in energie-efficiëntie bijvoorbeeld creëren groei en jobs, maar ook gezondere lucht en verlagen de CO2-uitstoot, de energiefacturen en de importafhankelijkheid.

Met publieke investeringen die al vele jaren schommelen tussen 2 en 2,5% van het bbp houdt ons land nauwelijks de bestaande infrastructuur op peil. We presteren een heel stuk slechter dan onze buurlanden. Daar brengen we verandering in want de uitdagingen zijn aanzienlijk. Ons land heeft een achterstand op de klimaatdoelstellingen, een aanhoudend begrotingstekort, een toenemende afhankelijkheidsgraad en vooruitzichten van een langdurig beperkte productiviteitsgroei. Een investeringsplan biedt een antwoord op die uitdagingen. Om aan de klimaatdoelstellingen te voldoen, moeten we binnen de Europese Unie jaarlijks ongeveer 180 miljard euro investeren. Niets doen of uitstellen, drijft de rekening enkel op. De transitie naar een koolstofarme, zuinige en circulaire economie is een cruciale factor om ons concurrentievermogen te waarborgen. Het is dus noodzakelijk dat we daarvoor de nodige financiële ruimte voorzien.

In tegenstelling tot de overheidsinvesteringen zijn de investeringen van de privésector wel hoog. Maar ze worden onvoldoende naar maatschappelijk wenselijke doelen geleid. Voor de activering van privékapitaal is het noodzakelijk dat de overheid een actieve en betrouwbare partner is voor investeerders. Voldoende politieke wil op lange termijn en een stabiel rechtskader zijn daarom essentieel. Terugkomen op eerder gemaakte beslissingen ondergraaft de investeringszekerheid. Door een duidelijke langetermijnvisie zullen investeringen in fossiele brandstoffen ingeruild worden voor duurzame investeringen. Een cruciale rol voor de transitie is ook weggelegd voor de financiële sector. Die moet een transparant en ethisch aanbod voorzien en zelf op een veilige manier handelen, ten dienste van de samenleving.

1. De overheid investeert

We drijven het investeringsritme van de overheid op en laten alle overheden samen **4% van het bbp investeren** tegen 2030. Ten opzichte van het huidige niveau (2,2%) betekent dat een bijkomende jaarlijkse investering van 8 miljard euro. We investeren binnen diverse domeinen en vertrekken steeds vanuit onze langetermijnvisie. We verkiezen bijvoorbeeld een versterking van het openbaar vervoer boven een uitbreiding van het wegennet.

We geven het **openbaar vervoer** een financiële injectie om het aanbod uit te breiden en de kwaliteit te verhogen. We schakelen een versnelling hoger in de aanleg van de voorstadsnetten rond Brussel, Antwerpen en Gent. In (middel)grote steden investeren we in een vertramming van buslijnen.
We investeren in de definitieve omslag naar **schone, betaalbare en betrouwbare energie**. Eerst en

vooral zetten we fors in op energie-efficiëntie, bijvoorbeeld door de overheidsgebouwen en openbare verlichting energiezuinig te maken. We moderniseren en versterken onze energienetten en investeren in hernieuwbare energieproductie en energie-opslag. Zo maken we de omslag naar honderd procent hernieuwbare energie tegen 2050 haalbaar en betaalbaar.

Voor de **schoolgebouwen** is een inhaalbeweging nodig binnen de reguliere scholenbouw. In bijna de helft van onze scholen zitten leerlingen in tijdelijke containerklassen. Heel wat scholen kampen met plaatstekort, vooral in steden als Brussel, Gent en Antwerpen. Een investeringsplan op lange termijn creëert duidelijkheid voor scholen. Een meerjarenbegroting geeft lokale besturen zicht op de beschikbare budgetten.

We blijven daarnaast investeren in **zorginfrastructuur** en zetten volop in op de digitalisering van de overheid. We versterken het menselijk kapitaal door meer te investeren in onderwijs, onderzoek en ontwikkeling.

2. Financiële hefbomen creëren

Voor de financiering van duurzame projecten is een hoofdrol weggelegd voor een **nationale ontwikkelingsbank**. Daarmee volgen we inspirerende voorbeelden zoals de Duitse nationale ontwikkelingsbank KfW en het recente opgerichte Nederlandse Invest-NL. Een nationale ontwikkelingsbank treedt enerzijds op als expertisecentrum voor het opzetten van financiering voor strategisch belangrijke investeringsprojecten zoals derdebetalersystemen, waarborgen en publiek-private samenwerking. Anderzijds cofinanciert ze investeringsprojecten als dit nodig is om maatschappelijk waardevolle projecten rendabel te maken. De bank kan ook zelf investeringsfondsen helpen opzetten om projecten te financieren en tegelijk een deel van de 250 miljard euro op Belgische spaarrekeningen te activeren. Als publieke bank vervult ze een voorbeeldfunctie binnen de financiële sector voor veilig, ethisch en eerlijk bankieren.

Via de **participatiemaatschappijen** heeft de overheid zelf een aantal bedrijven in handen. Onze visie is helder: ofwel een actief beheer omwille van een strategisch belang, ofwel verkopen. Actief beheer betekent voor ons niet politieke inmenging in het dagdagelijks beheer, maar wel het zetten van ambitieuze doelstellingen op tal van vlakken (governance, innovatie, sociaal beleid, energie en milieu). Een passief aandeelhouderschap louter omwille van de dividenden is geen taak voor de overheid. Financiële 'melkkoeien' zoals BNP Paribas en het Congrespaleis verkopen we. De opbrengsten uit strategische participaties dienen niet om de begroting te spijzen, maar herinvesteren we.

3. Ruimte creëren om te investeren

De beste manier om financiële ruimte te creëren, is een **eerlijk en realistisch begrotingsbeleid** binnen de contouren van het Europese Stabiliteits- en Groeipact. Een groene taxshift slaat geen gat in de begroting. Voor grote investeringen is dat een uitdaging. In eerste instantie moeten de

verschillende mogelijkheden verkend worden om binnen de huidige Europese krijtlijnen te blijven. De 'uitgavenbenchmark' laat investeringen toe zonder extra inkomsten binnen de grenzen van de gemiddelde potentiële groei. Ook publiek-private samenwerking en een betere coördinatie door het Overlegcomité maken extra investeringsruimte mogelijk. De vraag of een hervorming van de begrotingsregels nodig is, verdient een debat tussen de Europese lidstaten. Dat mag echter niet leiden tot een eenzijdige opzegging.

We hanteren het instrument van de **publiek-private samenwerking (PPS)** als dat effectief een meerwaarde heeft. De overheid moet daarvoor sterker in de onderhandelingen stappen. De expertise verzamelen we in een onafhankelijk kenniscentrum, waarvoor in het beste geval de nationale ontwikkelingsbank dienst doet. De bank standaardiseert de contracten en ondersteunt lokale overheden opdat zij niet van nul hoeven te starten. De samenwerking moet transparant zijn voor iedereen. Zo bekomen overheid en privé een beter evenwicht tussen lasten en lusten. PPS helpt om de creativiteit van de privésector te mobiliseren en het risico te delen met de private markt, maar dient niet om louter begrotingsmatige redenen.

De slaagkans van een project neemt sterk toe wanneer reeds in de beginfase sprake is van echte **burgerparticipatie**. Het overlegcomité vervult een belangrijke rol voor het investeringsbeleid. Binnen dat forum kunnen de verschillende beleidsniveaus dossiers afstemmen en informatie uitwisselen. We maken het **samenwerkingsfederalisme** een werkelijkheid. Vandaag lijden grote projecten te vaak onder een administratieve rompslomp en procedureslagen waardoor een sfeer van algemene stilstand leeft. Investeerders hebben het recht om veel sneller te weten waar ze aan toe zijn.

4. Ethisch sparen, beleggen en bankieren

Ook de financiële sector speelt een cruciale rol voor de transitie naar een duurzame samenleving. Om greenwashing tegen te gaan, voorzien we een wettelijk kader voor een betrouwbaar **duurzaamheidslabel**. Erkende onafhankelijke instellingen voeren de audits uit. Te veel financiële stromen gaan vandaag naar bedrijven die schadelijk zijn voor mens en milieu. Het toegenomen bewustzijn van consumenten zorgt ervoor dat de interesse naar duurzame spaarproducten toeneemt. We voorzien dus een gepast aanbod van specifieke spaar- en beleggingsproducten.

De overheden nemen zelf een **duurzaamheidstoets** op in hun volledige investeringsbeleid. De openbare besturen, alle pensioenfondsen en de banken en verzekeraars waarvan de overheid aandeelhouder is, trekken zich terug uit alle investeringen in fossiele brandstoffen. Door divestment geeft de overheid een duidelijk signaal dat de toekomst aan hernieuwbare alternatieven is. Daardoor verkleinen we ook onze blootstelling aan de koolstofzeepbel. Om te voldoen aan de klimaatambities moet het grootste deel van de fossiele brandstoffen onontgonnen blijven. In de toekomst zullen minwaarden genomen moeten worden voor vervuilende sectoren.

We bouwen verder aan een **gezonde financiële sector** die ten dienste staat van de samenleving. Tien jaar geleden liet de financiële crisis de samenleving op haar grondvesten daveren. Vandaag dragen

we daar nog steeds de gevolgen van. Er zijn sindsdien heel wat maatregelen genomen om de stabiliteit te vergroten maar we moeten waakzaam blijven. In een divers bankenlandschap is ruimte voor klassieke, coöperatieve en publieke banken van diverse omvang. De financiële toezichthouders moeten verdere stappen zetten om risico›s te minimaliseren en een betere bescherming te voorzien als het toch fout loopt. De Basel-normen, een set van internationale bankenregels, mogen niet worden uitgehold onder druk van de bankenlobby. Een veilige financiële sector vertrekt ook van een mentaliteitswijziging van onderuit. De verloning mag geen prikkel zijn voor kortetermijndenken, zoals bij aandelenopties het geval is. Eventuele bonussen zijn gestoeld op langetermijncriteria die voldoen aan maatschappelijk verantwoord ondernemen.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. De overheid investeert

→ De bovenlokale overheden in ons land spreken een **investeringsnorm** af, een bindend engagement om het totaal aan publieke investeringen op te trekken tot 4% van het bbp tegen 2030. Centraal staat het realiseren van de klimaatdoelstellingen.

→ We **investeren fors in openbaar vervoer**. Vanuit de vervoersregio's bouwen we een hiërarchisch openbaar vervoersnetwerk uit. We drijven het aanbod en frequentie op en maken een kwaliteitssprong. Aanleg en onderhoud van de infrastructuur zijn investeringsprioriteiten. De voorstadsnetten rond Brussel, Antwerpen en Gent worden versneld aangelegd. In (middel) grote steden kiezen we voor een vertramming van buslijnen. We investeren in vernieuwing en onderhoud van bussen, trams en treinstellen.

→ We maken overheidsgebouwen en openbare verlichting **energiezuinig**. We moderniseren onze energienetten en versterken de interconnectie met onze buurlanden. We investeren in hernieuwbare energieproductie, energie-opslag en vraagsturing. De publieke investeringen zijn een hefboom voor private investeringen. Zo realiseren we de energie-omwenteling.

→ De overheid investeert in de **digitale toekomst**. Daarvoor is een doorstart nodig want ons land loopt achter op dat vlak. De overheidsdiensten geven het goede voorbeeld. Zo krijgt elke inwoner van ons land een digitale identiteit, een B-Residency waarvan hij zelf de gegevens kan beheren. Zo kunnen documenten digitaal ondertekend worden en de authenticiteit van documenten nagegaan, geëncrypteerd en veilig doorgezonden worden. Zo'n transnationale e-ID biedt zelfs economische toepassingen, zoals het runnen van een online wereldwijd locatie-onafhankelijk bedrijf.

- We investeren in **zorginfrastructuur**. We evalueren of de recent ingevoerde dagforfaits voor infrastructuurkosten voldoende hoog liggen. Indien nodig sturen we bij.

- **Investeren in scholen, leerkrachten en kinderen** is altijd een goed idee. Het basisonderwijs heeft recht op een stevige inhaalbeweging. We trekken de basisfinanciering voor basisscholen op zodat infrastructuurkosten en armoedeproblemen door scholen kunnen worden aangepakt zonder afbreuk te doen aan een volwaardig gelijkekansenbeleid. Aanhoudend en meer selectief investeren in gelijke onderwijskansen genereert meer impact voor de samenleving als geheel.

- Voor het **bouwen van scholen** kijken we naar de noden van een stad of een regio als geheel. Stedelijke en regionale taskforces zien toe op de langetermijnplanning van de scholenbouw. Wij doorbreken de chronologie van de wachtlijsten. Zo kennen we middelen toe op basis van de reële noden en op basis van andere relevante criteria, zoals multifunctionaliteit en duurzaamheid.

- Investeringen in **onderzoek en ontwikkeling** zijn nodig om de Vlaamse braindrain te stoppen en toponderzoekers in Vlaanderen te verankeren. We halen de Lissabon-norm (3% van het bbp) en we realiseren zo snel mogelijk het aandeel van de overheid daarin (1% van het bbp). We willen ook meer buitenlandse onderzoekers aanmoedigen om zich hier te vestigen. Dat kan door hun visum te verlengen, en door jonge onderzoekers minstens zes maanden tijd te geven om werk te vinden.

2. Financiële hefbomen creëren

- We creëren een **nationale ontwikkelingsbank** in handen van de federale overheid en de deelstaten om het strategisch investeringsbeleid uit te tekenen, te financieren en te coördineren.

- We vormen **Belfius** om tot een duurzame en ethische overheidsbank. Belfius heeft belangrijke troeven in handen: ze heeft een voldoende schaalgrootte en heeft expertise in de financiering van lokale besturen, social profit en maatschappelijke projecten. De bank die gered is met overheidsmiddelen kan zo blijvend ten dienste staan van de samenleving.

- De nationale ontwikkelingsbank richt een **BE.invest-fonds** op waar particuliere spaarders en institutionele beleggers kunnen op intekenen. Het investeringsfonds creëert een hefboom voor de financiering van duurzame projecten. Het fonds kan instaan voor onder meer de financiering van derdebetalerssystemen voor energierenovatie en investeringen in hernieuwbare energieopwekking, laagrentende leningen aan scholenbouwprojecten en investeren in lokale, duurzame spin-offs van universiteiten en hogescholen.

- De **Federale Participatie- en Investeringsmaatschappij** (FPIM) heeft honderden miljoenen aan slapende middelen, terwijl het team te klein is om haar investeringscapaciteit sterk

uit te bouwen. Een versterking van het team kan ertoe bijdragen dat FPIM een veel voluntaristischer investeringsbeleid kan voeren door bijvoorbeeld zelf windparkenprojecten in de steigers te krijgen.

→ De **Participatiemaatschappij Vlaanderen** (PMV), de Limburgse investeringsmaatschappij LRM en de beursgenoteerde GIMV bezitten een aanzienlijke portefeuille aan infrastructuur en bedrijfsparticipaties. Dat zijn belangrijke vehikels voor de Vlaamse economie. Het beheer en de inzet van de middelen moet transparanter gebeuren. Aangezien ze toekomen aan de samenleving moeten de participatiemaatschappijen voldoende verantwoording afleggen bij de Vlaamse regering en het parlement.

→ De **Brusselse investeringsmaatschappij** (GIMB) legt zich veel meer toe op duurzame investeringen in Brussel. Momenteel vertrekt ze te weinig vanuit haar publieke opdracht.

→ De investeringsvehikels van al onze overheden onderwerpen we aan een **audit**. Uit de *paradise papers* bleek dat ons land, als hoofdaandeelhouder van de Belgische Maatschappij voor Internationale Investering (BMI), betrokken is bij een postbusvennootschap op de Britse Maagdeneilanden. In de strijd tegen belastingontduiking moet de overheid zelf haar participaties op de meest zuivere manier invullen.

→ De overheid treedt zelf op als **actief aandeelhouder** wanneer dat van strategisch belang is. We behouden de meerderheidsparticipaties in Proximus en Bpost en versterken de rol van de onafhankelijke regulator. Dat biedt een meerwaarde voor de burger en de investeringszekerheid. Participaties puur omwille van de jaarlijkse dividendenstroom verkopen we.

3. Ruimte om te investeren

→ De overheid gebruikt steeds **duurzaamheidscriteria** in haar aanbestedingen. Aangezien de overheden op alle niveaus zelf belangrijke investeerders en consumenten zijn, vormt het volume aan overheidsopdrachten een belangrijke hefboom om van sociaal en duurzaam ondernemen de norm te maken.

→ We creëren extra **investeringsruimte binnen de contouren van de Europese begrotingsregels**. Zo kunnen de Europese Commissie en Eurostat bijvoorbeeld sommige investeringen interpreteren als een structurele verbetering van het begrotingssaldo. Het gaat om investeringen die heel duidelijk een jaarlijkse cashflow voortbrengen zoals investeringen in hernieuwbare energie of energie-efficiëntie.

→ In eerste instantie putten we de mogelijkheden uit om binnen het huidige Europese begrotingskader te werken. In overleg tussen de Europese lidstaten kan de piste van een bijgestelde definitie onderzocht worden om **investeringen te boeken in het ritme van de afschrijving**, naar analogie van een bedrijfsboekhouding.

- We maken gebruik van **publiek-private samenwerking (PPS)** om grote investeringsprojecten op te zetten indien dat een duidelijke meerwaarde heeft. Zo kan het kapitaal en de knowhow van de privésector worden benut voor maatschappelijke projecten. De overheid moet daarbij optreden als een goede huisvader. Instappen om louter op korte termijn projecten uit de begroting te lichten, is geen doordacht beleid. Er moet sprake zijn van een win-winsituatie voor de publieke en private partner.

- Het **Samenwerkingsakkoord** van 13 december 2013 dat het begrotingsevenwichtsprincipe implementeert, mist slagkracht. We heronderhandelen het Samenwerkingsakkoord en versterken de positie van de Hoge Raad van Financiën. Tegelijk vergroten we de onafhankelijkheid van het orgaan ten opzichte van de verschillende overheden.

- **Burgerparticipatie** is noodzakelijk in de beginfase van investeringsprojecten. Zo vermijd je dat publieke investeringen vastlopen door procedureslagen in de eindfase. Door echte inspraak vooraf, win je tijd. We pakken de administratieve rompslomp aan zodat investeerders sneller duidelijkheid krijgen. Het strategisch comité krijgt de taak om op alle beleidsniveaus barrières op te sporen.

- De overheid investeert in de verdere **digitalisering** van zijn processen en diensten. Data stroomt vlot tussen de verschillende diensten, zodat burgers en bedrijven zo min mogelijk reeds beschikbare gegevens moeten bezorgen en een dienstverlening op maat kunnen krijgen. De overheden verzamelen zoveel mogelijk data om hun beleid te evalueren, te verbeteren en verder te verfijnen, met noodzakelijk respect voor privacy.

4. Ethisch sparen, beleggen en bankieren

- We geven meer gewicht aan **duurzaamheidscriteria bij informatieverstrekking en advies** over financiële producten (PRIIP's en MiFID II). Het financieel advies omvat ook niet-financiële verwachtingen van de klant zoals ecologie, sociaal beleid en goed bestuur. Zo kunnen beleggers beter rekening houden met het sociaal rendement van de investering.

- Om een betrouwbaar aanbod van duurzame financiële producten te creëren, voorziet de overheid een wetgevend kader voor het **duurzaamheidslabel**. Onafhankelijke instellingen voeren de audits uit. Op basis van de duurzaamheidsscore evalueert de overheid de duurzaamheid van haar eigen participaties.

- We stimuleren **pensioenfondsen en -verzekeraars** om de middelen uit de aanvullende pensioenopbouw en pensioensparen te herinvesteren in duurzame projecten die de samenleving ten goede komen of in staatsobligaties. De overheid geeft het goede voorbeeld: haar pensioenfondsen worden 100% ethisch.

- De uitgifte van **groene obligaties** door bedrijven en overheden is een positieve tendens. Toch moeten we waakzaam zijn dat het niet leidt tot greenwashing, het zich duurzamer voordoen dan men werkelijk is. We laten jaarlijks een onafhankelijke audit uitvoeren van de obligaties. Als groene (staats)obligaties enkel een herverpakking zijn binnen een ongewijzigd beleid, hebben ze geen meerwaarde.

- Zowel de vermogensrendementsheffing als een tussentijdse harmonisering van de roerende voorheffing voorzien een **neutrale behandeling van alle spaarproducten**. Daardoor vloeien extra middelen vanuit spaarrekeningen en verzekeringsproducten naar duurzame investeringsfondsen.

- Door **divestment** geeft de overheid een krachtig signaal en verlaagt ze haar blootstelling aan de koolstofzeepbel. De overheid, alle pensioenfondsen en de banken en verzekeraars waarvan de overheid aandeelhouder is, trekken zich terug uit alle investeringen in fossiele brandstoffen. De vrijgekomen middelen worden geïnvesteerd in de sectoren van de toekomst.

- Voor het **financieel beheer van publieke fondsen** door de overheid gelden de principes van ethisch en duurzaam beleggen.

- We laten de **kapitaalvereisten voor de financiële sector** niet uithollen door kortingen voor kredietverlening aan bepaalde sectoren. Om de financiële stabiliteit te vrijwaren, zijn banken verplicht een bepaalde hoeveelheid kapitaal aan te houden. Zo zijn ze voldoende bestand tegen economische schokken en valt de kredietverlening niet plots stil als de groei vertraagt. Het is beter om bijkomende buffers op te leggen voor de blootstelling aan de fossiele sector dan een verlaging van de kapitaalvereisten toe te staan voor groene projecten.

- De **toepassing van de Baselnormen** moet kordaat gebeuren. Grote Belgische banken in buitenlandse handen moeten voldoende buffers aanhouden op Belgisch niveau teneinde de stabiliteit van het Belgisch financieel landschap te verzekeren.

- Ook de **antiwitwasrichtlijn** mag niet worden uitgehold onder druk van bepaalde sectoren, waaronder de diamantsector. We willen een strenge toepassing zonder uitzonderingen.

- De **bankentaks** treft de banken die niet moesten gered worden tijdens de financiële crisis harder dan de grootbanken. Een bankentaks houdt beter rekening met het risicoprofiel van de bank. Een hertekening dringt zich op.

- Een **financiële transactietaks** voeren we in met een Europese kopgroep. Die belasting vermijdt computergestuurde transacties op de beurs, waarbij de snelheid en de frequentie van het verhandelen een louter speculatief karakter hebben. De inkomsten uit de financiële transactietaks worden duurzaam geïnvesteerd.De overheid evalueert samen met de sociale partners de verloning binnen de financiële sector. Eventuele variabele verloning moet meer op langetermijncriteria gestoeld zijn en niet op de evolutie van de beurskoers.

06 ONDERNEMEN EN CONSUMEREN IN EEN GROENE ECONOMIE

We maken werk van een gezonde, groene en bruisende economie. Een economie waarin je met plezier werkt en onderneemt. Die rekening houdt met de grenzen van de planeet en zorg draagt voor mens en milieu. Kwaliteitsvolle, duurzame en gezonde producten en diensten verhogen je levenskwaliteit. Niet groei maar welzijn is onze belangrijkste maatstaf. En de welvaart verdelen we eerlijk.

De wegwerpeconomie maakt plaats voor een kringloopeconomie. Daarmee creëren we een pak nieuwe jobs. Lokale duurzame maakbedrijven en korte ketens maken onze economie sterk en veerkrachtig. We verspillen niet langer grondstoffen, energie en water. Zo verminderen we onze afhankelijkheid van import uit onstabiele regio's. Onze internationale toppositie op het vlak van recyclage breiden we uit naar het voorkomen van afval. We geven zuurstof aan een creatief en divers ondernemerslandschap. We investeren in innovatie, samenwerking en een groene economie.

Het oude economische model, verslaafd aan olie, gas en steenkool, heeft zijn grenzen bereikt. Die economie maakt ons en onze planeet ziek. De wegwerpeconomie put onze grondstoffen uit en verandert onze oceanen in een plastic soep. We dragen kleren die misschien door kinderen gemaakt werden. Nee, dat is niet de economie die we willen.

We gooien het roer om. De kracht zit in een veelheid van oplossingen. In burgers die samen initiatieven nemen. In een bloeiende lokale economie. In visionaire bedrijfsleiders en sociale ondernemers die maatschappelijke uitdagingen aanpakken. In werknemers die van onderuit het werk anders organiseren. In kleine en middelgrote ondernemingen. Weg van financiële zeepbellen, moordende werkritmes, uitputting van natuurlijke grondstoffen en materialistische mantra's. Op naar een leven met ruimte voor kwaliteit. Naar meer ademruimte.

1. Van wegwerpeconomie naar kringloopeconomie

Verpakkingsvrije winkels, groenten recht van bij de boer, modulaire smartphones, hergebruik van bouwmaterialen. Er zijn voorbeelden bij de vleet van hoe het anders kan. En toch blijft het roeien tegen de stroom op. Zowel voor de ondernemer die duurzaam wil ondernemen als voor de burger die duurzamer wil leven. Het is goedkoper om een nieuwe wasmachine te kopen dan om een onderdeel te vervangen. **We veranderen de regels van het spel om tot echte doorbraken te komen.**

Door de **lasten op arbeid** te **verschuiven naar grondstoffen, vervuiling en afval** krijgen afgedankte producten terug een waarde en wordt herstellen weer interessant. Producten en materialen blijven veel langer in de kringloop. Arbeidsintensieve activiteiten zoals onderhoud, herstellen, demonteren en recycleren worden betaalbaar.

Slim productontwerp en aangepaste productnormen zorgen ervoor dat producten langer meegaan, gemakkelijker hersteld en uit elkaar gehaald kunnen worden. Je krijgt informatie over de verwachte levensduur van een product en hoe je de onderdelen ervan kunt vervangen. We verlengen de wettelijke garantieperiode. Een controleorgaan gaat ingeplande veroudering tegen.

We stimuleren en ondersteunen **lokale ecosystemen en korte ketens**. We laten ondernemingen samenwerken om reststromen efficiënt te benutten en materiaalkringlopen te sluiten. Met scans en ecologiepremies zetten we kmo's aan om te investeren in doorgedreven energie- en grondstoffenefficientie en circulaire productieprocessen.

Delen en gebruiken worden het nieuwe hebben. De digitalisering en technologische ontwikkeling opent enorme kansen voor nieuwe duurzame bedrijfsmodellen. Die kansen benutten we. Deel- en platforminitiatieven die sociaal, ecologisch en democratisch te werk gaan, geven we een duw in de rug. Product-dienstcombinaties krijgen volop ontwikkelingskansen. Je leverancier blijft tijdens de gebruiksfase eigenaar van het product. Je betaalt als gebruiker een vergoeding voor prestatie of gebruik. Zo heeft de producent er alle baat bij dat zijn product zo lang mogelijk meegaat en gemakkelijk te herstellen of te recycleren is. We zorgen daarbij voor een goed marktevenwicht tussen leverancier en klant.

2. De lokale economie bloeit open

We geven zuurstof aan een rijk en divers economisch weefsel. Of je nu een handelaar of maker bent, zelfstandige of werknemer, een kmo of vereniging runt, een grote onderneming of een nieuwe zaak, we geven alle kansen om dromen te realiseren. Ook nieuwe vormen van ondernemen krijgen alle ruimte: burgerinitiatieven, pop-ups, deelplatformen, werkerscoöperaties of industriële samenwerkingsprojecten. Zo versterken we de zin voor initiatief en verantwoordelijkheid.

We zetten in **op levendige en bedrijvige kernen**. Een mix van handelaars, horeca, makers, vrije beroepen, kunstenaars en diensten zorgt voor een bruisende kern. We roepen de bouw van baanwinkels, shoppingcentra en handelszaken in de rand een halt toe. Er komt ruimte om te ondernemen in de kern of op duurzame en goed bereikbare bedrijventerreinen. Door efficiënt ruimtegebruik en verdichting moeten we daarvoor geen nieuwe open ruimte aansnijden.

We **verminderen de administratieve rompslomp** voor zelfstandigen en kmo's. Administratieve verplichtingen verlopen zoveel mogelijk digitaal en kosteloos. Gegevens aan de overhead bezorgen is maar eenmalig nodig.

We vereenvoudigen het statuut voor startende zelfstandigen en geven starters voldoende ondersteuning. We verbeteren het sociaal statuut van zelfstandigen. We maken het gemakkelijker om over te stappen van het ene naar het andere statuut of verschillende statuten te combineren. Dat doen we door de **statuten van werknemers en zelfstandigen, en alle varianten daar tussenin, naar elkaar toe te laten groeien**. Zo nemen we de drempels om te ondernemen weg en beschermen we iedereen tegen risico's van ziekte of tegenslag.

3. Onderzoek, innovatie en samenwerking als motor

Onderzoek en innovatie zorgen voor nieuwe inzichten, maken het onmogelijke mogelijk en zijn de motor voor economische en maatschappelijke ontwikkeling. We investeren hier fors in. **We rich-**

ten het onderzoeks- en innovatiebeleid op maatschappelijke uitdagingen zoals klimaat, vergrijzing en armoede. Minstens de helft van de middelen gaat naar fundamenteel onderzoek. Naast technologische innovatie investeren we ook in sociale en maatschappelijke innovatie.

We halen zo snel mogelijk de Europese doelstelling om 3% van ons bbp te besteden aan onderzoek en ontwikkeling. Op korte termijn behoren we tot de **Europese top 5**.

Innovatiedoorbraken en transformatietrajecten brengen ons tot een koolstofarme industrie. Vooral in de energie-intensieve industrie richten we onze pijlen op echte innovatiesprongen die op middellange termijn een omwenteling van productieprocessen teweeg brengen.

Samenwerking wordt de drijvende kracht van onze economie. Open innovatie en brede innovatienetwerken versnellen nieuwe ontwikkelingen. Ondernemingen werken samen om materiaalstromen beter te benutten en afval te beperken. Organisaties delen hun infrastructuur, diensten en goederen. Coöperatief ondernemerschap komt tot bloei.

4. Duurzame ketens, meer controle en transparantie

Productie- en handelsketens lopen steeds vaker tot ver in het buitenland. De verantwoordelijkheid van een ondernemer beperkt zich niet tot de landsgrenzen. De arbeidsomstandigheden en milieu-impact van buitenlandse toeleveranciers hebben invloed op de duurzaamheid van een in België gevestigd bedrijf. Bedrijven en overheden dragen verantwoordelijkheid voor het respecteren van mensenrechten en de bescherming van het milieu. We zorgen voor **meer transparantie en verantwoordelijkheid in de keten**. We zetten sectoren zoals de kledingsector aan om hun productielocaties openbaar te maken en richten een controle-orgaan op.
Heldere informatie maakt duurzame keuzes eenvoudiger. Zowel voor de consument als voor ondernemingen. De overheid kan zo een **volledig duurzaam aankoopbeleid** realiseren.
Producten die in onaanvaardbare situaties zijn gemaakt, weren we uit onze markt. Zo betonneren we de schoneklerencampagne in het handelsbeleid. Kleren die door kinderen worden gemaakt, komen niet meer in onze winkelrekken.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Van wegwerpeconomie naar kringloopeconomie

→ We ruilen de te enge beleidsfocus op het bruto binnenlands product in voor een benadering met **meer aandacht voor indicatoren die onze welvaart, welzijn en milieu-impact meten**. Die

nemen we ook op in het Europees kader. Een rechtvaardige transitie, waarbij we de overgang naar een nieuw economisch model in sociale dialoog en met voldoende sociale bescherming organiseren, staat daarbij centraal.

→ **We verschuiven de lasten op arbeid naar grondstoffen, vervuiling, afval en energie**. Dankzij die taxshift kosten activiteiten die waarde behouden of toevoegen minder dan activiteiten die waarde onttrekken van de natuur. Een product herstellen of materialen recupereren kost dan minder dan een nieuw product maken. Lokaal gemaakte duurzame producten worden goedkoper dan producten waar veel transport aan te pas komt. Milieukosten, zoals het verbruik van grondstoffen en energie, afvalverwerking en CO2-uitstoot, verrekenen we via gerichte heffingen mee in de productieketen. Zo verminderen we het concurrentienadeel waar duurzame bedrijven vaak tegenaan botsen.

→ We maken van **België een koploper in de circulaire economie**. Samen met de werkgevers, vakbonden, milieubewegingen, consumentenorganisaties, onderzoeksinstellingen en andere stakeholders bepalen we duidelijke doelstellingen en maatregelen om het grondstoffengebruik en de afvalproductie drastisch te verminderen. Het doel moet zijn de ecologische voetafdruk in absolute termen te verkleinen, in eigen land en over de hele waardeketen. Jaarlijks volgen we de voortgang op. Zo blijven we op koers. Een kennisplatform circulaire economie biedt de nodige ondersteuning.

→ Leernetwerken en pilootprojecten die **slim en duurzaam productontwerp en productdienstsystemen** uitrollen, krijgen de wind in de zeilen. We voorzien innovatie- en experimenteerruimte voor een ketenaanpak om succesvol producten op de markt te brengen die lang meegaan en gemakkelijk herstelbaar en demonteerbaar zijn.

→ We versterken de **uitgebreide producentenverantwoordelijkheid** en de terugnameplicht. Breng je een product op de markt met minder afval- en verwerkingskosten op het einde van de levenscyclus, dan betaal je ook minder bijdragen. Zo loont het om producten met een lagere ecologische voetafdruk op de markt te brengen. Een circulaire ketenaanpak passen we bij uitstek toe voor groene technologieën, zoals windmolens, zonnepanelen en batterijen voor elektrische wagens.

→ We zetten in op de transformatie naar een **lokale duurzame maakindustrie**. Digitalisering, technologische innovatie (zoals het internet der dingen) en vernieuwende arbeidsorganisaties maken - als ze goed omkaderd worden - productieprocessen slim, duurzaam en werkbaar. De vierde industriële revolutie grijpen we aan als kans voor een sociale duurzaamheidsrevolutie, met garanties voor de privacy.

→ We ondersteunen **lokale deel- en platforminitiatieven** die sociaal, ecologisch en democratisch te werk gaan. Gebruikers delen niet alleen in gebruik, maar ook in eigendom en zeggenschap. Zo vermijden we dat de platformeconomie gedomineerd wordt door platformen die gericht zijn op winst en geen mogelijkheden bieden voor medezeggenschap. Data van deelplatformen blijven in handen van de gebruikers.

- Consumenten krijgen **duidelijke informatie** over de verwachte levensduur van een product, de onderdelen en materialen ervan en instructies voor herstellingen. Een productpaspoort biedt daarnaast ook inzicht in de ecologische voetafdruk. Vervangstukken zijn ten minste 10 jaar beschikbaar.

- We **verlengen de wettelijke garantieperiode** zodat die meer in lijn ligt met de normale levensduur van een product. De bewijslast voor een productiefout aan een toestel ligt pas na 2 jaar bij de consument in plaats van na 6 maanden gebruik. Een controleorgaan gaat ingeplande veroudering tegen.

- We breiden het **verlaagde btw-tarief van 6% voor herstellingen** van fietsen, kledij en schoenen uit naar andere producten zoals witgoed en elektronica. We bouwen een netwerk van herstellers en repaircafés uit. Ook de sector van lokale kringwinkels breiden we verder uit.

- **Wegwerpproducten worden tegen 2025 vervangen door een herbruikbaar alternatief**. Statiegeldsystemen zorgen voor een betere inzameling van producten en minder zwerfvuil. Plastic zakjes verdwijnen.

- Dankzij een **kwaliteitsindex voor gerecycleerde grondstoffen** kan afval op een veilige en kwaliteitsvolle manier worden ingezet als grondstof. Via transparantie over de kwaliteit van de secundaire grondstoffen zwengelen we het gebruik ervan aan.

- We minimaliseren de milieu-impact van materialen- en goederentransport door een **efficiëntere en meer duurzame logistiek**. Door materiaalkringlopen zoveel mogelijk lokaal te sluiten, beperken we het aantal af te leggen vervoerskilometers. We promoten korte ketens. Zo vinden lokale landbouwproducten gemakkelijker de weg tot op onze borden, al dan niet na verwerking door een lokale kmo of horecazaak. We stimuleren samenwerking tussen bedrijven om reststromen nuttig in te zetten. Bijvoorbeeld door het in kaart brengen van die reststromen. Bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen worden complementaire bedrijven geclusterd om de industriële kringlopen maximaal te sluiten. We bevorderen goederentransport via binnenvaart en spoor.

- Onze **havens worden de motor voor een circulaire en koolstofarme economie**. We zetten er meer in op een groene maakindustrie, een groene chemiecluster, schone technologie en jobcreatie. We combineren logistiek met productie aan het water. We sluiten industriële kringlopen op een voldoende lage schaal zodat we langeafstandstransport van grondstoffen of goederen verminderen. Afval en restwarmte van het ene bedrijf worden grondstof of energie voor een ander bedrijf. Bijkomende containertrafiek vangen we in de eerste plaats op door inbreiding en efficiënter ruimtegebruik. Een sterkere samenwerking tussen de Vlaamse havens onderling en tussen de Vlaamse en Nederlandse havens is noodzakelijk. Zo vermijden we ook overcapaciteit aan dokken, sluizen, havenopslag-infrastructuur en ontsluitingswegen.

→ **Verbrandingsovens voor restafval bouwen we af**. Nieuwe capaciteit is uitgesloten. Met een ambitieus strategisch plan zorgen we ervoor dat er tegen 2050 nauwelijks nog afvalverbranding nodig is. Restafvalverbrandingsovens kunnen geen beroep doen op groenestroomcertificaten en moeten voldoen aan strenge milieuregels.

→ De **overheid geeft het goede voorbeeld**. Bij openbare aanbestedingen spelen de mate van hergebruik, herstelbaarheid en recuperatie van materialen een belangrijk rol als selectiecriteria. Onbenutte overheidsinfrastructuur krijgt een nuttige invulling.

2. De lokale economie bloeit open

→ **Lokale ondernemershuizen** zorgen voor een begeleiding op maat en wijzen startende ondernemers de weg. Steun voor innovatie, opleiding en advies is vlot toegankelijk voor alle ondernemers, of ze nu in de profit of social profit werken. Ook de financieringskanalen zijn voor alle ondernemingen laagdrempelig.

→ We investeren in **mooie en aangename kernen met een verwevenheid aan functies** en zichtbare bedrijvigheid. Een mix van handelaars, horeca, makers, vrije beroepen, kunstenaars en diensten zorgt voor een bruisende binnenstad. We roepen de bouw van baanwinkels, shoppingcentra en handelszaken in de rand een halt toe. Duurzame bedrijventerreinen en een efficiënt ruimtegebruik bieden ondernemers letterlijk ruimte om te ondernemen zonder dat we daarvoor nieuwe open ruimte moeten aansnijden. Leegstand pakken we actief aan met creatieve formules van herontwikkeling van bedrijfsruimtes of tijdelijke gebruik.

→ We **verminderen de administratieve rompslomp** voor zelfstandigen en kmo›s. Administratieve verplichtingen verlopen zoveel mogelijk digitaal en kosteloos. Gegevens aan de overheid bezorgen is maar eenmalig nodig.

→ We voeren een **systeem in van omgekeerde controle**. Ondernemingen die elk kwartaal (of semester voor KMO's) een transparant verslag doorsturen naar de fiscus met de fiscale keuzes en gegevens, belonen we met een beperking van de periode waarin de fiscus beroep kan aantekenen. Bij het verstrijken van de periode worden ze als goedgekeurd beschouwd. Die regeling creëert een klimaat van overleg en vertrouwen en geeft meer zekerheid voor zowel de ondernemer als de fiscus.

→ **We hervormen de fiscus tot een neutrale maar klantvriendelijke organisatie**, die de rechtszekerheid en voorspelbaarheid van haar handelen vooropstelt. We hervormen het bestaande rulingsysteem zodat niet alleen de grote ondernemingen maar ook een particulier, KMO of vereniging die rechtszekerheid wil verkrijgen over toekomstige handelingen die rechtszekerheid op een eenvoudige wijze en binnen een korte tijdspanne kan bekomen. We verhogen de voorspelbaarheid van het handelen van de fiscus door een betere ontsluiting van de fiscale regelgeving en de omzetting ervan in voor iedereen begrijpbare bewoordingen

- We vereenvoudigen het statuut van startende zelfstandigen. We maken ook de overstap tussen en combinatie van verschillende statuten gemakkelijker door de **statuten naar elkaar toe te laten groeien.**

- We zetten in op een **preventief bedrijfsbeleid**. De overheid als opdrachtgever moet de maximale betalingstermijnen steeds respecteren en facturen binnen de 30 dagen betalen. Bij een moeilijke periode kunnen zelfstandigen rekenen op begeleiding en een opveringsvergoeding. Zo krijgen ze wat zuurstof om via een reorganisatie een faillissement te voorkomen.

- Zelfstandigen krijgen een **tweede of derde kans**. Bij een zaak die moet worden stopgezet, behoudt de eigenaar gedurende 12 maanden het recht op geneeskundige verzorging en krijgtdie een overbruggingspremie. Zo halen we de drempels om te ondernemen weg.

- We zetten in op een **slimme, schone en veilige stadsdistributie**. Goederen verzamelen we zo veel mogelijk aan de stadsrand. Van daaruit gaan ze gebundeld via kleine (elektrische) wagens en fietskoeriers naar hun eindbestemming. Heel wat nieuwe bedrijven bieden al duurzame oplossingen aan voor het overbruggen van de laatste kilometer.

- We geven een flinke por in de rug om **online verkopen te verduurzamen**. We stimuleren slimme logistieke modellen waarbij ondernemingen samenwerken doorheen de keten. De sector moet werken maken van minder en duurzamere verpakking en betere arbeidsomstandigheden. We sensibiliseren klanten rond de impact van onlineverkopen.

3. Onderzoek, innovatie en samenwerking als motor

- We **focussen het onderzoeks- en innovatiebeleid op maatschappelijke uitdagingen**, zoals klimaat, vergrijzing en armoede. Samenwerking over sectoren heen en tussen wetenschappelijke instellingen en bedrijven is nodig bij het ontwikkelen van oplossingen daarvoor. Het voorzorgsprincipe staat daarbij steeds voorop.

- **Minstens de helft van de publieke onderzoeksmiddelen gaat naar fundamenteel onderzoek.** Echte radicale innovatie is gebaseerd op wetenschappelijke doorbraken en nieuwe vindingen. Dat vereist denken op lange termijn en grote investeringen in onderzoek en ontwikkeling aan het begin van de innovatieketen en niet enkel in bestaande producten of diensten. Voldoende middelen zijn daarbij nodig voor transdisciplinair onderzoek.

- We halen de Europese doelstelling om 3% van ons bbp te investeren in onderzoek en ontwikkeling en we realiseren zo snel mogelijk het aandeel van de overheid daarin (1% van het bbp). **Tegen 2025 behoren we tot de top 5** van het Europese peloton op onderzoeksvlak.

- We vervangen een deel van de fiscale voordelen voor innovatie en onderzoek door **meer gerichte**

steunmaatregelen voor innovatie en onderzoek. Die zijn ook goed toegankelijk voor kleine bedrijven. We garanderen een transparante besteding en goede opvolging van de middelen.

→ Naast innovatiesubsidies voorzien we rentevrije innovatieleningen en risicokapitaal vanuit een rollend innovatiefonds. Leidt de innovatie tot winst, dan vloeit een deel daarvan terug naar het fonds. Met die inkomsten financieren we nieuwe maatschappelijk relevante innovaties. Zo komt de meerwaarde terecht bij de burger en creëren we een '**dividend van maatschappelijke vooruitgang**'.

→ Innovatieprocessen gebeuren zoveel mogelijk vanuit een **breed samenwerkingsverband** van bedrijven, overheid, vakbonden en organisaties uit het middenveld. Ook kmo's en innovatieve starters betrekken we resoluut bij de innovatieprocessen. Bij open innovatie ligt de klemtoon op kennisdelen, samenwerken en breed gebruik van innovatie.

4. Duurzame ketens, meer controle en transparantie

→ Consumenten kunnen gemakkelijker kiezen voor duurzame, veilige en gezonde producten dankzij **heldere productinformatie**.

→ We ondersteunen initiatieven die de transparantie van productieprocessen verhogen en verbeterprocessen opzetten. Via sectorconvenanten stimuleren we het **openbaar maken van lijsten van productielocaties**. Zo kunnen ngo's en vakbonden via hun partnerorganisaties meer zicht krijgen op de arbeidsomstandigheden in productielocaties en ze aankaarten. We vragen meer transparantie over de materialen die gebruikt worden in de sector en de duurzaamheid ervan. Individuele bedrijven zetten we aan om de grootste risico's in kaart te brengen op het gebied van bijvoorbeeld leefbaar loon, kinderarbeid, milieuschade en dierenwelzijn in de fabrieken waar ze produceren. We schalen de aanpak op door samen te werken met bijvoorbeeld Nederland en Duitsland, waar dergelijke initiatieven in de textielsector al bestaan.

→ We richten een **controle-orgaan** op en sanctioneren ondernemingen die in hun productieketen de mensenrechten, internationale arbeidsnormen overtreden of roofbouw plegen op het milieu. We voorzien daarvoor systematische controles in risicosectoren, zoals de textiel-, bouw-, en diamantensector.

→ In het Europees handelsbeleid maken we van het **respecteren van de internationaal afgesproken ILO-conventies** een voorwaarde. Producten die gemaakt zijn zonder respect voor de vier fundamentele arbeidsnormen (geen dwangarbeid, geen kinderarbeid, opheffen discriminatie, vrijheid van vereniging) komen onze markt niet binnen. Handelsverdragen moeten passen in de internationale klimaatakkoorden.

→ Dankzij **duurzame overheidsaanbestedingen** krijgen duurzame ondernemingen een grotere afzetmarkt. Grotere transparantie in productieketens en een sterk kenniscentrum rond duurzaam aankoopbeleid maakt dat op korte termijn alle overheidsaankopen voldoen aan strenge duurzaamheidscriteria.

07 ALLE KANSEN OM TE GROEIEN

Een samenleving waar het goed is om op te groeien als kind of adolescent, is een krachtige standaard voor alle generaties. Een kindvriendelijk beleid is goed voor iedereen.

Wij willen alle kinderen en jongeren laten slagen in ons onderwijs. Op school zetten kinderen de eerste stappen in de samenleving. Ze proeven, ontdekken, spelen, dromen, leren en leven samen. Een zorgeloze schoolcarrière begint bij energieke leerkrachten, brede ontwikkelingskansen en een hechte schoolgemeenschap.

Kinderen en jongeren die het moeilijk hebben, verdienen meer aandacht van onze toekomstige regeringen. Elk kind heeft het recht op bescherming van zijn fysieke, psychologische, seksuele en morele integriteit. De kinderrechten vormen ons kompas. We kiezen resoluut voor een meer rechtvaardige organisatie van het onderwijs, de voorschoolse en de buitenschoolse opvang, de jeugdhulp en de arbeidsmarkt.

Leren en groeien doe je levenslang. Een ambitieus beleid rond levenslang leren dringt zich op. Door de noden van de cursisten opnieuw centraal te zetten, zullen we een pak meer volwassenen aan het leren krijgen. We bundelen de krachten met de verschillende aanbieders en maken het aanbod veel beter bekend bij kortgeschoolden en andere kwetsbare groepen.

Voor een samenleving die verder wil groeien, is een degelijk beleid rond kunst, cultuur en media geen overbodige luxe. Zij vormen de hefbomen om tot nieuwe inzichten en praktijken te komen. Ze maken ons sterker: als mens en als samenleving.

De laatste pijler van ons groeibeleid draait rond sport. Sport heeft een positieve kracht in zich en brengt mensen samen. Al sportend leren we belangrijke vaardigheden.

1. Meer kansen voor kleine kinderen

Beter nog dan de sociale ongelijkheid op latere leeftijd dicht te rijden, kiezen we er resoluut voor om te **investeren in jonge kinderen**. Meer geld voor kinderopvang, opvoedingsondersteuning en het basisonderwijs zijn een kwestie van gezond verstand.

In de kinderopvang gaan we voor minder kinderen per verzorger. Instapklassen in de kleuterschool bestaan uit **maximaal 12 kinderen**. We schakelen de financiering van kleuterscholen volledig gelijk met het lager onderwijs. De financiering van de basisscholen sturen we ook verder bij in functie van de draagkracht van de scholen. We voorzien in betaalbare, flexibele en kwaliteitsvolle voor- en naschoolse opvang, zeker voor kwetsbare en/of alleenstaande ouders.

Brede scholen vormen een belangrijke hefboom voor buurten en wijken. Kinderen krijgen er niet alleen les. Er is ook ruimte voor spelen, sport, natuur en cultuur. Ouders hoeven kinderen niet steeds van de ene naar de andere plek te brengen. We stimuleren de samenwerking met de kinderopvang, de peuterspeelzaal en andere vormen van voorschoolse educatie. Excellent onderwijs gecombineerd met

steun aan gezinnen en een uitdagend aanbod aan buitenschools leren, resulteert in een volwaardig traject van zorgen en leren voor de kleinste kinderen. Ouderbetrokkenheid is de sleutel tot succes.

We hebben een concreet plan klaar om de schoolmaaltijden gezonder, betaalbaarder en lekkerder te maken: de **refterrevolutie**. Kinderen krijgen schoolmaaltijden in gezellige refters en leren bewust omgaan met voedsel. Gezinnen met een laag inkomen betalen een symbolische euro voor de maaltijden.

2. Modernisering van het lerarenberoep

De kwaliteit van een onderwijssysteem staat of valt met de kwaliteit van onze leerkrachten. De **lerarenjob aantrekkelijk maken**, is de belangrijkste onderwijswerf. Leraars krijgen een haalbaar takenpakket, meer doorgroeimogelijkheden en meer begeleiding op maat.
Na een driejarige basisopleiding tot leerkracht of een specifieke lerarenopleiding start je als **beginnende leerkracht** in een school. Je krijgt een afgeslankte lesopdracht en ontwikkelt kennis en praktijkervaring. Je krijgt aanvangsbegeleiding. Als leerkracht kan je verder in de loopbaan, gespreid over twee jaar, een eenjarige master behalen terwijl je gewoon verder lesgeeft. Zo kunnen leerkrachten zich specialiseren en aangesteld worden voor specifieke projecten.

We maken het volledige takenpakket van de leerkracht zichtbaar door de lesopdracht te vervangen door een **schoolopdracht**. Als je ervaring hebt buiten het onderwijs kan je eenvoudig die expertise in een school verzilveren. Door training en opleiding meer structureel in te bouwen kan je als leerkracht blijvend jezelf ontwikkelen. Co-teaching en werken in team bevorderen we.
We geven **directeurs** van het basisonderwijs de ruimte om voltijds directeur te zijn. Een school leiden doe je niet tussen twee lessen door, of wanneer je ook nog voortdurend met administratie in de weer bent. Directies kunnen rekenen op meer administratieve ondersteuning. Zo komt er meer tijd voor het pedagogische project van de school en voor het coachen van het lerarenteam.

Iedere werknemer in het onderwijs krijgt een vast contract gekoppeld aan een sterke sociale bescherming,ook de leerkrachten die aan het begin van hun loopbaan staan. We **moderniseren het hr-beleid**. Evaluaties van en permanente feedback op leerkrachten helpen hen om te groeien in hun job. In uitzonderlijke gevallen kunnen opeenvolgende negatieve evaluaties leiden tot ontslag. In dat geval zijn schoolbesturen verplicht om de ontslagen leerkrachten te begeleiden naar nieuw werk binnen of buiten het onderwijs.

Scholen die **meer autonomie** wensen om onderwijs te organiseren, moeten daar de middelen voor krijgen. In plaats van scholen volledig afhankelijk te maken van koepelgebonden leerplannen, ICT, begeleiding en allerlei consultatieorganen, stellen wij voor dat centrale dienstverlening wordt afgebouwd ten voordele van rechtstreekse ondersteuning van leerkrachten en directies. Geëngageerde ouders en leerkrachten die een nieuwe school willen oprichten, kunnen rekenen op begeleiding en minder regeldrift.

3. Positieve keuzes voor middenscholen tot hoger onderwijs

Autonome middenscholen kunnen zorgen voor een geleidelijke overgang tussen basis- en secundair onderwijs. De ideale onderwijsstructuur waar we naar willen evolueren, is 3-ledig: 4 jaar lager onderwijs, 4 jaar middenschool en 4 jaar secundair.

We versterken de **technische en praktische vorming** in het onderwijs. We laten alle jongeren vroeger proeven van technisch onderwijs en nemen de schotten weg tussen verschillende onderwijstypes. Door in het secundair onderwijs meer te werken met modules en deelcertificaten, vermijden we dat jongeren afhaken en de school verlaten zonder diploma of kwalificatie.

We laten leerlingen kennismaken met de wereld buiten de schoolmuren. In de derde graad van het secundair onderwijs introduceren we voor alle scholieren de **maatschappelijke stage**. Voor een korte periode zetten alle jongeren zich op een onbetaalde manier in voor de samenleving.

In het Vlaams **hoger onderwijs** blijft te veel talent onaangeroerd. Democratisering vergt ingrijpende veranderingen zoals een divers personeelsbestand en een curriculumherziening. Tegelijkertijd willen we de goede praktijken binnen de opleidingen een duw in de rug geven. Zij inspireren en motiveren om verder te blijven gaan. Zij geven studenten tijd om uit te groeien tot een succesverhaal. Met universiteiten en hogescholen maken we bindende afspraken over doorstroombegeleiding, coachingsystemen en een ondersteunend taalbeleid.

Ontplooiing, onderwijs en onderzoek staan voorop op **hogescholen en universiteiten**. Lesgevende taken en maatschappelijke dienstverlening schatten we meer naar waarde. We koesteren kleine, kwalitatieve opleidingen. We gaan met de universiteiten aan de slag om de publicatiedruk te verminderen. Wetenschappelijke publicaties horen na verloop van tijd vrij beschikbaar te zijn.

We waarborgen de onafhankelijkheid van het **wetenschappelijk onderzoek**. Universiteiten en hogescholen blijven de kritische kenniscentra van de samenleving en broedplaatsen van maatschappelijke en technologische vernieuwing. We stimuleren onderzoekers om deel te nemen aan het maatschappelijk debat en om hun kennis over te dragen aan de samenleving.

4. Kinderen en jongeren als volwaardige partners

Kinderen en jongeren hebben **een eigen kijk** op wat er moet gebeuren. Beleidsmakers staan naast hen en niet erboven. Met hun ideeën geven zij het beleid mee vorm en nemen ze taken op om waar te maken.

We geloven in de **kracht van het jeugdwerk**. We maken veel meer ruimte voor experimenten en nieuwe vormen van jeugdwerk. Initiatieven die uit de klassieke hokjes en sectoren breken, verdienen meer steun omdat ze inspelen op nieuwe noden van kinderen en jongeren.

Jeugdhulp is een recht. Jongeren moeten nu nog te lang wachten op hulp. Problemen escaleren daardoor en we maken vandaag zelf de crisissen van morgen. Heb je als jongere hulp nodig, dan moet je die snel krijgen. Je krijgt een trajectbegeleider aan je zijde, die je tijdens je hele hulpverleningstraject bijstaat. Zo moet je niet tien keer hetzelfde verhaal doen. We voorzien een zachte overgang wanneer jongeren in de jeugdhulp volwassen worden, want een hulpverleningstraject stopt niet op 18 (of op 21 of 23).

Als jongeren een misstap begaan, geven we hen niet op. Jeugdrechters moeten voldoende slagkracht hebben, maar jongeren doorsturen naar de strafrechter willen we niet. Het druist in tegen de logica van de **jeugdbescherming**. We versterken de link tussen jeugdrecht en jeugdhulp. Zo blijven we jongeren een toekomstperspectief bieden. We stellen herstelgericht werken centraal.

5. Blijven leren: levenslang en levensbreed

De laatste prognoses over **ongeletterdheid** in Vlaanderen zijn onrustwekkend. De overheid, het onderwijs, bedrijven en organisaties in Vlaanderen en Brussel geven geletterdheid de komende jaren een hoge prioriteit.

Je krijgt een ruimer en gespecialiseerder **aanbod om Nederlands te leren**. Je kan de taal leren en gelijktijdig studeren, zorg opnemen, werken of je kind naar de crèche brengen. Wie een inburgeringscursus krijgt, kan rekenen op kinderopvang en persoonlijke begeleiding om andere moeilijkheden aan te pakken.

Ook werkgevers en werknemers hebben meer aandacht voor het levenslang leren. Elke werknemer heeft recht op minstens **vijf dagen opleiding per jaar**. Met brede hogescholen en universiteiten zorgen we ervoor dat er een stuk meer werkenden zich bijscholen en trainen.

Levenslang leren gaat tenslotte niet louter over diploma's en toeleiding naar werk. We hechten veel waarde aan **levensbrede ontwikkeling**. Zogenaamde 'hobby-opleidingen' en informeel leren in het verenigingsleven blijven uiteraard zeer waardevol voor een brede ontwikkeling en kan mensen met uiteenlopende achtergronden samenbrengen.

6. Cultuur en media versterken als verbindende factor

In de sportclub, de jeugdvereniging, de muziekschool of tijdens de individuele vrijetijdsbesteding ontwikkelen mensen vaardigheden die hun **persoonlijkheid versterken**. Met verschillende concrete maatregelen garanderen we dat ieder kind kan deelnemen en deelhebben.

We **versterken de culturele sector**. Zij vormt het cement dat onze samenleving nodig heeft. Het werkveld krijgt meer inspraak bij de vormgeving van het cultuurbeleid. Bij het begin van de legislatuur en ook nog eens halfweg gaat de minister van Cultuur in dialoog met het cultuurveld over keuzes die samen gemaakt worden.

Cultuur en media schenken meer aandacht aan **diversiteit** in de meest ruime betekenis van het woord. We willen een kleuriger kunstenveld, een stuk meer etnisch-culturele diversiteit in het sociaal-cultureel werk en een volwaardige plek voor ons migratie-erfgoed in musea en culturele archieven. Als kwetsbare sector verdient het sociaal-artistiek werk een prioritaire behandeling.

We koesteren **het nieuwe en het gedurfde**. De kunsten vernieuwen de samenleving. Het budget voor innovatieve projecten en beurzen stijgt en de helft gaat naar individuele kunstenaars. Ook in het brede sociaal-cultureel werk zal meer ruimte zijn voor experiment en sociale innovatie. Zeker in Brussel maar ook daarbuiten zetten we in op culturele projecten die de taalgemeenschappen overstijgen.
We zetten sterk in op de kracht van **openbare bibliotheken**: als ontmoetingsplek, als kennis- en informatiecentrum. Door de samenwerking met het onderwijs te intensifiëren, zorgen we ervoor dat we bewuster, kritischer en actiever kunnen bewegen in een steeds meer gemediatiseerde samenleving.

We koesteren de kerntaken van **de openbare omroep**. De VRT ambieert terecht een groot bereik maar hoeft niet noodzakelijk de grootste zijn, wel de beste. De VRT zet de standaard. Ouders kunnen rekenen op de VRT voor een sterk aanbod voor kinderen en jongeren, vrij van reclame. We realiseren de plannen voor een tweede jongerenzender. Globale spelers, streamingdiensten en kabeldistributeurs zoals Netflix, Amazon tv en Apple tv verplichten we om voldoende te investeren in kwaliteitsvolle Vlaamse televisieproducties.

7. Sport houdt ons in beweging

Sport draagt bij tot een meer kwaliteitsvol leven. Sport beoefenen is plezierig en gezond. Daarom werken we actief aan een sportieve cultuur. We doen dat vanuit twee complementaire doelstellingen. **Brede sportparticipatie** in toegankelijke sportclubs gaat hand in hand met meer **kansen voor topsporters**.

Sportverenigingen vormen een essentieel onderdeel van het sociaal weefsel in steden en gemeenten. Ze brengen mensen bij elkaar en slagen erin om bruggen te bouwen tussen mensen met verschillende achtergronden.

Omdat **beweging voor kinderen** zo belangrijk is, stimuleren we sport- en bewegingsprojecten op school. In de brede school betrekken we sportverenigingen en geven we alle kinderen meer kansen op sportbeoefening.

De inrichting van de **publieke ruimte** zet mensen aan tot beweging. We zetten lokale besturen aan om speelweefsel uit te breiden en om speelweefselplannen op te stellen. De Vlaamse en Brusselse overheden bieden meer steun bij de ontwikkeling van toegankelijke sportinfrastructuur. Sporthallen, sportvelden en betaalbare zwembaden leggen de basis om sportclubs levendig te houden.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Meer kansen voor kleine kinderen

→ We voorzien in voldoende **kinderopvang**, zeker in buurten waar meer kansarmoede is. We versterken de kinderopvang ook door ook bachelors en masters een plaats te geven, en door het aantal kinderen per verzorger te verlagen. We investeren in de sector zodat de organisatie van kinderopvang leefbaar blijft. In Brussel gaan we voor tweetalige kinderopvang.

→ Om de **schotten tussen de school en de crèche** af te bouwen, verruimen we het aanbod aan onthaal- en hummelklasjes. Die klasjes zijn bedoeld voor peutertjes (ongeveer van 2,5 tot 3 jaar) en vormen een voorbereidend jaar waar voldoende rust en aangepaste infrastructuur is. Door een uitbreiding van de uren kinderverzorging kan de overgang tussen verschillende zorgomgevingen vlotter en zachter verlopen. Kleuteronderwijzers hebben meer tijd om te werken aan een krachtige leeromgeving.

→ In de **brede school** staat een onafhankelijk conciërge garant voor multifunctioneel gebruik van infrastructuur. Meer actieve cultuur- en sportbeleving kan ook door samenwerking met academies en sportverenigingen uit de buurt. We zorgen voor een aanbod buitenschoolse opvang op maat van de kinderen, met de nodige rust en warmte voor wie dat nodig heeft en voldoende uitdaging en speelmogelijkheid.

→ We maken het leergebied Frans verplicht vanaf het derde jaar lager onderwijs. Wanneer scholen willen, kunnen ze vanaf het eerste leerjaar starten met het leergebied van een **vreemde taal**. Inzetten op de thuistaal draagt bij tot het welbevinden en ondersteunt het leren van en in het Nederlands. Een ruim aanbod immersieprogramma's, waarbij leergebieden in een vreemde taal worden gegeven, maken we al mogelijk vanaf de basisschool. In Brussel voorzien we naast het Frans- en Nederlandstalig aanbod ook volwaardig tweetalige scholen.

→ We gaan de **sluipende privatisering** van het onderwijs tegen. Scholen kunnen, al dan niet in samenspraak met partners uit de wijk, financiering krijgen wanneer ze bijspijkerlessen op school willen aanbieden. Zo kan elke leerling die dat nodig heeft er gebruik van maken. Ook kunnen scholen de mogelijkheid bieden aan leerlingen met een achterstand om een weekend- of zomerschool te volgen. Zo zorgen we dat elk kind, ongeacht het inkomen van de ouders, gelijke kansen in het onderwijs heeft.

2. Modernisering van het lerarenberoep

→ We dringen **vervelende administratie of regeldruk** voor leerkrachten en directies terug. De inspectie en de pedagogische begeleiding krijgen de opdracht om meer te focussen op de kerntaken van de leerkracht.

→ We zetten sterk in op een school- en klascultuur waar leerkrachtenteams, **vakgroepwerking en co-teaching** veel belangrijker worden.

→ De **schoolopdracht** van de leraar omvat alle prestaties die op jaarbasis verwacht worden. Het gaat om een kernopdracht, de professionalisering en de instellingsgebonden taken en opdrachten. Dat laat een meer flexibele arbeidsorganisatie toe en meer differentiatie van taken. We willen mobiliteit van leerkrachten tijdens de loopbaan stimuleren.

→ De dikke muren tussen **de school en de buitenwereld** breken we verder af. Leerkrachten kunnen rekenen op professionals uit andere sectoren. De relatie tussen de leerkracht en zijn of haar leerlingen verbetert wanneer de directie en het leerkrachtenteam verweven zijn met een breder netwerk van partners in de buurt van de school.

→ Er komt een projectfonds voor **praktijkgericht onderwijsonderzoek**. Leerkrachten, begeleiders en directies worden in hun dagelijkse praktijk ondersteund door resultaten van onderzoek.

3. Positieve keuzes voor middenscholen tot hoger onderwijs

→ De mislukte **hervorming van het secundair onderwijs** is nefast voor een goede match tussen talenten en interesses van leerlingen en de opleiding die ze zullen volgen. Alle leerlingen hebben recht op de juiste opleidingskansen. We stellen de studiekeuze uit tot na de leeftijd van 14 jaar.

→ Sterk onderwijs is niet hetzelfde als vroege specialisatie. Hoger onderwijs en werkgevers vragen steeds meer multi- en interdisciplinaire vorming. We dagen leerlingen uit door een **bredere basisvorming**. Dat kan door meer maatwerk en individuele begeleiding van leerlingen.

→ We voeren een **maximumfactuur in in het secundair onderwijs** om schoolkosten onder controle te houden. We investeren voldoende in technische en beroepsopleidingen zodat ze met modern materiaal aan de slag kunnen. Incassobureaus horen niet thuis in het onderwijs. Scholen vallen terug op inningssystemen zonder buitensporige inningskosten.

→ Toegankelijk **hoger onderwijs** moet jongeren opleiden tot kritische burgers. Hernieuwde democratisering geeft studenten en docenten een stem in het hoger onderwijs.

→ De **instellingsfinanciering** wordt gekoppeld aan het sociaal profiel van de studentenpopulatie. We gebruiken daarvoor objectieve en instellingsoverschrijdende indicatoren.

→ We koesteren de kwaliteit van het **wetenschappelijk onderzoek** in Vlaanderen en de effectiviteit van de ingezette middelen. De overheid stelt meer middelen beschikbaar voor onafhankelijk en fundamenteel onderzoek door universiteiten. We halen zo snel mogelijk de Lissabon-norm voor onderzoek en ontwikkeling.

→ Bij de **verdeling van het onderzoeksgeld** stimuleren competitiviteit en excellentie maar dan gericht op de eigen verbetering, niet ten koste van de ander. Bij publicaties plaatsen we kwaliteit boven kwantiteit. We bevorderen wetenschappelijke, economische en maatschappelijke impact.

4. Kinderen en jongeren als volwaardige partners

→ Zowel grote **jeugdwerkorganisaties** als **kleinschalige initiatieven** die zich op specifieke doelgroepen richten, verdienen meer ondersteuning. Organisaties die opkomen voor de belangen van kinderen in de jeugdhulp of hun ouders, verdienen een meer prominente stem in het beleid.

→ We zorgen ervoor dat Vlaanderen zich opnieuw borg stelt voor participatie van kinderen en jongeren aan het **lokaal jeugdbeleid**. De lokale jeugdraad verdient meer ondersteuning.

→ We versterken het netwerk van **jeugdhuizen** in Vlaanderen, omdat de participatie en het medeeigenaarschap van jongeren er zo uniek is.

→ Kinderen en jongeren moeten onbekommerd en veilig hun ding kunnen doen. We stellen **meer ruimte** open voor meervoudig gebruik of medegebruik door jongeren. Schoolpleinen worden buurtpleinen. Ook sportterreinen, bosgebieden, park- en landbouwgebieden, waterpartijen en parkings maken we meer toegankelijk.

→ **Jeugdhulp** is een recht: we investeren in meer capaciteit in de jeugdhulp. We zetten versterkt in op thuisbegeleiding. We houden op één uniforme gecentraliseerde manier alle vragen naar jeugdhulp bij.

→ Voor **kinderen die opgroeiden in oorlogsgebied** en blootgesteld werden aan indoctrinatie ontwikkelen we een humanitaire strategie. Via bestaande deskundigheid en ervaring bij Lokale Integrale Veiligheidscellen (LIVC's) zetten we in op een coherente, multidisciplinaire aanpak voor kinderen die terug zijn gekomen.

→ Kinderen en jongeren hebben nood aan stabiliteit, we voorkomen dat jongeren van instelling naar instelling gestuurd worden. Als jongere krijg je een trajectbegeleider aan je zijde, die je tijdens je hele **hulpverleningstraject** bijstaat. We begeleiden jongeren in de jeugdhulp bij de overgang naar volwassenheid. Bij de overgang van de jeugdhulp naar zelfstandig wonen vertrekken we vanuit de behoeften van de jongere.

- We versterken de zoektocht naar **pleegouders** en geven hen meer sociale rechten. Voor kinderen en jongeren die in een pleeggezin terecht komen, houden we bij het tijdstip en de duur van de plaatsing rekening met scharniermomenten in het leven van die kinderen en jongeren. Zo krijgen ze stabiliteit tijdens het schooljaar.

- Als jongere moet het duidelijk zijn wat rechten zijn. Daarom stroomlijnen we de **rechtspositie van jongeren** in één decreet. We betrekken jongeren die ervaring hebben met de jeugdhulpverlening en jeugdrecht bij het uittekenen van het beleid. Minderjarige slachtoffers en getuigen kunnen zich bij elk verhoor laten bijstaan door een jeugdadvocaat of door een vertrouwenspersoon.

- Jongeren krijgen de mogelijkheid om vanaf 12 jaar partij te worden in een **gerechtelijke procedure**. Door professionele procesbijstand van een jeugdadvocaat kan de minderjarige zijn mening voor de rechter te brengen.

5. Blijven leren: levenslang en levensbreed

- We geven uitvoering aan het **Strategisch Plan Geletterdheid** 2017–2024. We bereiken de vooropgestelde streefcijfers bij de volgende belangrijke internationaal vergelijkende meting.

- Volwassenen met **vragen over opleidingen en studies** kunnen terecht bij laagdrempelige leerwinkels, met specifieke aandacht voor anderstaligen en kortgeschoolden. Syntra, VDAB en Centra voor Basiseducatie en het volwassenenonderwijs werken samen en stemmen hun aanbod af. Er komt een gezamenlijk kwalificatiesysteem zodat elders verworven kwalificaties en competenties sneller erkend raken.

- Ook het gewoon onderwijs stemmen we beter af op de leernoden van volwassenen. Een **modulair systeem in het secundair onderwijs** moet toelaten om deelcertificaten te halen.

- Elke werknemer heeft recht op **vijf dagen opleiding per jaar**. Dat recht wordt beheerd als een individuele leerportefeuille en is overdraagbaar. Wanneer de werkgever nalaat om invulling te geven aan de opleidingsdagen, kan de werknemer het saldo in het daaropvolgende jaar invullen zoals hij dat zelf wil. Die aanpak motiveert zowel werkgever als werknemer om meer dan vandaag te investeren in competentiemanagement.

- Competenties, werkervaringen en kwalificaties van **nieuwkomers** worden in het bestaande opleidings- en onderwijsaanbod beter gevaloriseerd. Opleidingstrajecten kunnen worden ingekort en aangepast aan de noden van de cursist.

6. Cultuur en media versterken als verbindende factor

→ We streven naar een veel sterkere synergie tussen **cultuur en onderwijs**. Zo kunnen we ons bewuster, kritischer en actiever bewegen in een steeds meer gemediatiseerde samenleving. We zetten sterk in op de kracht van openbare bibliotheken en academies: als ontmoetingsplek, als kennis- en informatiecentrum.

→ Het **budget voor projectsubsidies** wordt opgetrokken. Ondersteunde projecten ontvangen voldoende middelen om kwalitatief te werken, met respect voor geldende sociale afspraken. Kwaliteit gaat ook hier boven kwantiteit.

→ We versterken de toekomstkansen van **arthouse cinema**. De betere film krijgt een vaste plek in kunstencentra, cultuurcentra en andere cultuurhuizen.

→ Ons **bouwkundig erfgoed** onderwerpen we aan strengere regels om lichtzinnige sloop tegen te gaan.

→ We versterken het Fonds voor de **Letteren** om auteurs beter te ondersteunen. Meer in het bijzonder laten we de middelen voor non-fictie stijgen. Kwaliteitsboekhandels geven we meer overlevingskansen door boekenleveringen aan scholen en bibliotheken.

→ We leggen een sterkere focus op internationale ambities. **Brussel** krijgt een bijzondere plek omdat het meer waardering verdient als venster op de wereld, als vitrinekast van het cultureel topwerk.

→ Een groter aandeel van de **VRT**-dotatie zal gaan naar cultuur, Vlaamse fictie, animatiefilm en documentaire. We willen de VRT, maar ook andere zenders, stimuleren om internationale coproducties aan te gaan met VRT als 'matchmaker'.

7. Sport houdt ons in beweging

→ De overheid maakt voldoende middelen vrij om **recreatieve sportbeoefening** voor iedereen mogelijk te maken. Iedereen, van jong tot oud, met of zonder beperking, moet kunnen deelnemen aan sport, al dan niet in verenigingsverband.

→ Het **topsportbeleid** willen we verder professionaliseren. Samenwerking tussen federaties zal het niveau van de begeleiders en trainers verhogen, en de medische begeleiding verbeteren. Onze topsportscholen willen we meer enten op het Nederlands model van de 'LOOT-school', waar toptalenten van 12 jaar de kans krijgen om hun topsportcarrière te combineren met hun schoolcarrière.

- De Vlaamse en Brusselse overheid staan garant voor goede en duurzame **sportinfrastructuur**, via een fonds dat de investeringen van gemeenten op peil houdt in functie van de werkgelegenheid, de economie en kwaliteit van de dienstverlening. Omdat de nood in Brussel bijzonder hoog is, investeren we bijkomende gewestelijke investeringen in nieuwe zwembaden.

- We bevorderen **sporten in het open water** door niet-ontwikkelde kanalen, waterpartijen en plaatsen met potentieel voor watergebonden sportactiviteiten open te stellen.

- Projecten **buurtsport** die gericht zijn op kansengroepen zetten we krachtiger door. Ook andere initiatieven die sport inzetten als positief bindmiddel verdienen meer ondersteuning. We werken samen en zetten mooie resultaten neer. Ze halen het beste boven in jongeren.

08 EEN LOOPBAAN OP JE EIGEN TEMPO

Ons loopbaanbeleid heeft een brede blik. Vrijwilligerswerk, creatief werk of mantelzorg krijgen net zo veel aandacht als jobs waar een loon of betaling tegenover staat. Creativiteit in de podiumkunsten, sport of muziek zijn net zo veel waard als werken op de private markt of in de gesubsidieerde non-profitsector.

Loopbaanbeleid wordt menselijker, eerlijker en gezonder. Op de arbeidsmarkt integreren we meer mensen uit kansengroepen. Werken is gezond op die arbeidsmarkt. Iedereen krijgt een job op het ritme van wat hij of zij aankan. Mensen gaan met goesting werken als lonen fatsoenlijk zijn en flexibiliteit niet doorslaat. Ze halen energie uit hun werk als ze inspraak krijgen en als ze zelf kunnen beslissen hoeveel uur ze aan betaald werk spenderen. Bedrijven bloeien als medewerkers gezond zijn. Hun werknemers zijn gemotiveerd, creatief en betrokken. Met zo'n nieuwe, positieve schwung brengen we meer zuurstof in onze arbeidsmarkt.

Kiezen hoeveel uur je werkt is mogelijk als minder werken je geen financiële kopbrekens bezorgt. Welke loopbaankeuze je ook maakt, we garanderen een volwaardig inkomen voor iedereen. Tijdens je loopbaan met onze welvaartsgarantie, nadien met een basispensioen boven de armoedegrens. Het basispensioen is de beste garantie tegen armoede bij gepensioneerden. Want de bestaande minimumregelingen zijn een vangnet vol gaten: met een korte loopbaan heb je er vaak geen recht op. Het basispensioen alleen volstaat niet voor een waardig pensioen. We versterken ook het wettelijk pensioen daarboven. Zo geven we de jongere generaties terug hoop op een sterk wettelijk pensioen.

Ons economisch model heeft zich te lang blind gestaard op het verhogen van de productiviteit, zonder rekening te houden met de 'contraproductieve' gevolgen van die focus. We zien steeds duidelijker de prijs van die enge visie. Ouderen, personen met een beperking, etnisch-culturele minderheden of laaggeschoolde mensen krijgen te weinig kansen op de arbeidsmarkt. Werknemers zien de werkdruk toenemen tot ze ziek worden en langdurig uitvallen. Precaire jobs leggen een hypotheek op de bevlogenheid en de inzet van werknemers. De pensioenleeftijd gaat omhoog, maar weinig mensen halen die meet nog. Met onze aanpak is de samenleving menselijker, zijn mensen gezonder en bedrijven productiever.

1. Gezonde loopbanen in gezonde werkomgevingen

Een **aangepaste job** is op onze arbeidsmarkt een evidentie voor iedereen, niet enkel voor wie terugkomt uit ziekte of voor wie een functiebeperking heeft. Elke werknemer krijgt een job in lijn met haar of zijn werkvermogen. Voor de ene zaldat een job zijn met meer uitdaging, voor de andere één met meer rustpauzes. Het doorvoeren van redelijke aanpassingen voor wie dat nodig heeft, is evident. Zo'n aanpak is niet voor elk bedrijf eenvoudig. Daarom ondersteunen we bedrijven bij het maken van de omslag naar een organisatie die werknemers energie geeft om te werken en een job op hun maat te creëren. We doen dat door mee te betalen aan de inzet van experten die bedrijven ondersteunen om het werk meer mensgericht te maken.

Voor de medewerkers, voor de samenleving én voor een bedrijf zelf is een gezonde werkomgeving te verkiezen. Medewerkers zijn er meer gedreven, en er zijn minder kosten voor zieke en uitgeputte werknemers. Daarom geven we **bedrijven met gezonde en duurzame banen een financieel voordeel.** De bijdrage aan de sociale zekerheid maken we afhankelijk van het aandeel langdurend zieke werknemers. Bedrijven met een gemiddeld of beperkt aandeel zieke werknemers betalen minder sociale bijdrage. Wie er verschillende jaren na elkaar niet in slaagt het aandeel zieke werknemers te beperken tot een voor de sector normaal niveau, betaalt dan weer meer.

De verschuiving van de verantwoordelijkheid naar de werkgevers biedt veel **mogelijkheden**. Een belangrijk deel van de totale loonsom bestaat uit indirecte kosten voor sociale zekerheid, pensioen, verzuim en re-integratie. In het toekomstgerichte model oefenen werkgevers meer invloed uit op dat deel van hun personeelslasten. Met een actief beleid rond duurzame en gezonde jobs verbetert een werkgever de concurrentiepositie op de lokale en op de internationale markt.
Mensen verdienen **vertrouwen**. Ben je enkele dagen ziek, dan blijf je thuis om uit te zieken tot de griep voorbij is. Bij korte periodes van ziekte heb je niet langer een **doktersbriefje** nodig. Misbruik mag natuurlijk niet. De werkgever kan steeds de controlearts laten langskomen wanneer hij denkt dat de werknemer het vertrouwen misbruikt en niet ziek is. Wie langdurend ziek is, gaat wel op doktersconsult. Die arts schrijft geen ziektebriefje meer voor, maar wel een **bekwaamheidsbriefje**. De dokter noteert niet dat iemand niet kan werken, maar wat iemand wél kan: een lichter takenpakket bijvoorbeeld, of een minder stresserende bezigheid. Zo wordt het normaal dat iemand terug op het werk verschijnt en doet wat hij of zij kan.

2. Eerlijk duurt het langst

We behandelen **alle betaald werk zo gelijk mogelijk**, of je nu in loondienst, als ambtenaar, freelancer of zelfstandige werkt. Verschillen tussen de statuten nemen we geleidelijk weg, met behoud van een hoog beschermingsniveau. Dat betekent een harmonisatie in verlofsystemen, de behandeling van beroepskosten, of uitkeringen ingeval van ziekte of arbeidsongevallen. We trekken niet enkel de bescherming gelijk, maar ook de **bijdragestructuur**. We kiezen voor een progressief model voor alle werkenden, waarbij de socialezekerheidsbijdrage met het inkomen toeneemt. Je kan bijklussen naast je job, zelfs voor een bedrag hoger dan 6000 euro, maar dat belasten we aan het progressief tarief in plaats van een lager tarief.

Speciale aandacht is nodig voor de **(ondergrenzen van) bescherming**. Precaire en ongezonde situaties werken we zo snel mogelijk weg. Zo hanteren en controleren we een grens op het aantal opeenvolgende dagcontracten van een uitzendkracht.

Het eindeloopbaandebat kan eerlijker. Er komt meer evenwicht bij het bepalen van wat **zware loopbanen** zijn in het kader van het pensioen. Niet enkel de kenmerken uit een klassieke 20e-eeuwse industriële omgeving (zoals fysieke belasting, lastige werkuren of veiligheidsrisico's) zijn volwaardige jobkenmerken. In de 21e eeuw haken mensen af door jobkenmerken zoals werkdruk, emotionele en mentale belasting. Ook die elementen nemen we in het verhaal mee. Een positieve kijk brengt naast

de belastende jobkenmerken bovendien motiverende elementen in het verhaal: als je zelf de vrijheid krijgt om het werk te organiseren kan je een hoge werkdruk gemakkelijker gedurende lange tijd aan. Tot slot zorgen prikkels voor een vermindering van het aantal zware jobs op de arbeidsmarkt. Dat kan door bedrijven waar zware jobs (in vergelijking met andere bedrijven uit de sector) de uitzondering zijn, een voordeel te geven (net zoals we dat doen voor bedrijven met een gezonde werkvloer).

Het blijft belangrijk dat **werknemers en werkgevers op interprofessioneel, sectoraal en bedrijfsniveau afspraken** maken over de arbeidsrelatie. We bevorderen de constructieve samenwerking tussen werkgever en werknemers rond strategische keuzes op bedrijfsniveau door **werknemersvertegenwoordigers een zetel in de raad van bestuur** met stemrecht te geven. Ook in de publieke sector worden werknemersvertegenwoordigers via verkiezing aangeduid.

In een aantal bedrijven en overheidsinstellingen is de **loonspanning** tussen het hoogste en het laagste loon te breed. Bestuurders, directeurs en CEO's ontvangen soms bedragen die niet in proportie staan tot de omvang van hun prestaties. Een te grote loonspanning ondermijnt de productiviteit van een organisatie. We nodigen sociale partners uit om af te spreken wat de maximale loonspanning tussen het hoogste en laagste loon in een bedrijf mag zijn.

3. Vacatures en werkzoekenden beter matchen

Niet iedereen krijgt evenveel **kansen op de arbeidsmarkt**. Ouderen, etnisch-culturele minderheden, laaggeschoolden of mensen met een handicap of een psychische kwetsbaarheid schakelen we minder in dan andere landen. Ze blijven al te lang zonder baan. Tegelijk neemt de krapte op de arbeidsmarkt toe en slagen bedrijven er steeds minder goed in vacatures vlot in te vullen.

De VDAB bouwt een **ondersteuning voor het invullen van vacatures** uit, analoog aan de trajecten die werkzoekenden krijgen. Werkgevers die te lang naar een witte raaf zoeken, krijgen door de VDAB en Actiris een begeleiding in het opstellen van vacatures met realistische eisen, het selecteren van een geschikte kandidaat en de verdere bijscholing van de nieuwe medewerker op de werkvloer.
Het **doelgroepenbeleid** sturen we bij. We geven een doelgroepkorting aan bedrijven voor de aanwerving van groepen die minder kansen krijgen op de arbeidsmarkt omwille van hun lagere productiviteit (zoals personen met een beperking, laaggeschoolde of langdurig werklozen). We zorgen voor betaalde **stageplaatsen** voor groepen die ervaring willen opdoen (zoals jongeren). We pakken discriminatie aan met **praktijktesten** en streefcijfers op het niveau van sectoren.

Voor een groep van heel kwetsbare werkzoekenden zijn intensievere begeleidingstrajecten en maatwerk nodig. We investeren daarom meer in de **sociale economie** en opleidings- en tewerkstellingsinitiatieven. Die sociale tewerkstelling is zowel voor de betrokken werknemers als voor de samenleving een investering waarvoor de baten zowel vanuit menselijk en economisch perspectief de kosten overtreffen.

4. Een kortere werkweek voor wie dat wil

In je leven zijn er momenten waarop je werk minder centraal wil plaatsen en waarbij je meer tijd aan andere zaken wil besteden. Je krijgt de kans om die persoonlijke keuze te maken. Om **vlot over te stappen naar een werkweek van 20, 30 of 38 uur.**

We versterken daarom de **werkbonus**, een loonsupplement voor de 50% laagste lonen. We berekenen die bonus op je echte loon, niet op het fictief loon dat je zou verdienen als voltijds werkende. Zo maken we het financieel haalbaar om minder uren te werken.

De **welvaartsgarantie**, een realistisch alternatief voor het idee van een basisinkomen, maakt de individuele arbeidsduurkeuze nog eenvoudiger. Heb je geen inkomen uit werk, dan krijgt je gezin met de welvaartsgarantie een bijpassing tot boven de armoedegrens. Als je werkt, ligt de grens tot waar de welvaartsgarantie aanvult hoger dan de armoedegrens. Zo behouden we een prikkel die werken aantrekkelijker maakt dan niet-werken. Werken is interessant, net zoals kiezen voor een kortere werkweek. Tegen 2024 maken we de samenleving klaar voor zo'n welvaartsgarantie.

Een klemtoon op individuele arbeidsduurvermindering betekent niet dat collectieve arbeidsduurvermindering niet meer mogelijk is. Daar kunnen sociale partners akkoorden over sluiten op nationaal niveau, maar evengoed op sector- of bedrijfsniveau.

5. Een fair pensioen

Gedaan met armoede bij gepensioneerden. We trekken een ondergrens onder het pensioensysteem via een basispensioen op de armoedegrens. Het **basispensioen** biedt vrijheid en zekerheid. Je kan je loopbaan uitbouwen of onderbreken op jouw manier, zonder schrik voor een al te laag pensioen. Je krijgt dit basispensioen als burger, los van je loopbaan. Ook als je door ziekte, handicap of andere pech geen betaalde baan kan opnemen. Ook in de periodes dat je mantelzorger of vrijwilliger bent. Het basispensioen is de beste oplossing om de genderkloof in de pensioenen te dichten. Bovenop die basis laten we werken lonen voor het pensioen. Per gewerkt of gelijkgesteld jaar krijg je een extra deel wettelijk pensioen. Dat deel van het wettelijk pensioen hangt af van je verdiende salaris.

Het **wettelijk pensioen krijgt voorrang**. Aanvullende pensioenen blijven aanvullend. Elke euro die we aan pensioenen uitgeven, spenderen we beter aan het wettelijk pensioen. Dat is eerlijker, want niet iedereen kan sparen voor het pensioen en niet iedereen krijgt van de werkgever een aanvullend pensioen. Dat is ook efficiënter, want de kosten van private verzekeraars liggen hoger dan die van de wettelijke verzekering. Dat is veiliger, omdat je pensioen zo minder blootstaat aan de risico's van de beurzen.

Je **pensioen** kan je **opnemen** na 42 loopbaanjaren ofwel op de wettelijke pensioenleeftijd: wat het eerste komt. We schaffen de leeftijdsgrens voor vervroegd pensioen af. Het aantal gereden kilometers telt in plaats van het bouwjaar. Dat is rechtvaardiger voor wie vroeg begon te werken, vaak de mensen met de zwaarste loopbanen.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN:

1. Gezonde loopbanen in gezonde werkomgevingen

→ Je kan als werknemer of zelfstandige eenvoudig zelf screenen of je werk en je werkomgeving kan of moet verbeteren. De overheid stelt daarvoor een tool ter beschikking waarmee je in kaart brengt hoe het met je **werkvermogen** gesteld is. Je bent als werknemer of zelfstandige zelf eigenaar van het resultaat van de meting van het werkvermogen. Als zelfstandige kan je aan de slag gaan met de aanbevelingen. Als werknemer kan je, in samenspraak met de preventiedienst en vakbondsvertegenwoordiging, de gewenste en/of aangewezen aanpassingen in het werk aankaarten bij je werkgever. Of die aanpassingen kunnen gerealiseerd worden, is uiteraard het onderwerp van een dialoog tussen werknemer en werkgever.

→ Bedrijven die verschillende opeenvolgende jaren meer dan andere bedrijven uit de sector te maken hebben met langdurende ziekte of arbeidsongevallen betalen mee aan de RIZIV-uitkering van die zieke en arbeidsongeschikte werknemers. Na twee opeenvolgende jaren bedraagt die cofinanciering bijvoorbeeld 20%. Elk bijkomend jaar dat het bedrijf er niet in slaagt de langdurende ziekte in het bedrijf op een laag of normaal niveau te krijgen, wordt de cofinanciering opgetrokken. Tegenover die solidariteitsbijdrage van de minst gezonde bedrijven plaatsen we een gelijke inspanning in euro's aan loonkostverminderingen en initiatieven om werkplaatsen gezonder te organiseren. Zo investeren we de bijdragen terug in de bedrijfswereld. De gezamenlijke loonkost voor alle bedrijven blijft gelijk, maar **bedrijven die aandacht hebben voor de gezondheid van hun werknemers krijgen een voordeel**.

→ Net zoals in Finland krijgen bedrijven en overheden informatie over wat een gezonde werkorganisatie is. We **ondersteunen bedrijven bij het gezonder maken van hun werkorganisatie**. We betalen experten die door bedrijven ingezet worden om het werk meer mensgericht te maken.

→ Je moet je niet meer periodiek verantwoorden met een **overbodige gezondheidsbeoordeling.**

→ We schaffen het **ziektebriefje** voor kortdurende ziekte af. Het is overbodig dat je voor banale aandoeningen zoals een zware verkoudheid naar de huisarts moet voor zo'n attest. Bovendien blijkt dat mensen sneller weer aan het werk gaan, wanneer je mensen zelf de ruimte geeft om bij kleine aandoeningen in te schatten hoe lang ze nodig hebben om te recupereren.

→ Wie langdurend ziek is, krijgt van de huisarts geen ziektebriefje maar een **bekwaamheidsbriefje**. De dokter noteert hierop wat je wél nog kan, en op welke manier je wel nog zou kunnen werken.

- Aanstaande moeders die **ziek worden tijdens de zwangerschap** moeten niet meteen moederschapsrust nemen. Wanneer een ziekte niets met de zwangerschap te maken heeft, gaat de moederschapsrust niet automatisch in.

- Bij de re-integratie van zieke werknemers maakt de werkgever de **progressieve werkhervatting** mogelijk. Het gaat concreet over de situatie waarbij de geneesheer oordeelt,op het bekwaamheidsbriefje, dat je het werk dat je gewoonlijk doet kan hervatten op het ritme van je herstel. Deze aanpassing kan geleidelijk worden afgebouwd totdat je het overeengekomen werk opnieuw volledig uitoefent. Met andere woorden, de normale situatie zou erin moeten bestaan dat werknemers die het werk deeltijds terug kunnen uitvoeren meteen terug ingeschakeld worden in hun job. Indien je het werk hervat in dezelfde functie als voorheen behoud je je loon.

- Niet enkel personen met een beperking of mensen die na ziekte terugkeren op de werkvloer kunnen nood hebben aan een aangepaste job of werkplek. **Redelijke aanpassingen op de werkplek worden de norm.** Wanneer kosten gepaard gaan met die aanpassingen draagt de overheid deze kosten.

- We voeren de trampolinepremie in. Die voorziet in een inkomensgarantie wanneer je als werknemer zelf ontslag neemt, net zoals dat het geval is wanneer je op onvrijwillige wijze je job verliest. Je krijgt een beperkt aantal keer in de loopbaan het **recht op een werkloosheidsuitkering als je als werknemer ontslag neemt.**

- In Vlaanderen hebben sociale partners en regering het engagement uitgesproken om tegen 2020 de **werkbaarheidsgraad** op te trekken tot 60% voor werknemers en 55% voor zelfstandigen. Dat tripartite engagement wordt hernieuwd en versterkt voor het komende decennium.

2. Eerlijk duurt het langst

- Alle inkomsten uit arbeid voegen we samen en hierop betaal je dan een **progressieve belasting en sociale bijdrage.** Hoe lager dat inkomen, hoe lager je persoonlijke sociale bijdrage(percentage). Zo schaffen we alle koterijen af. Je kan gerust bijklussen naast je gewone job,in een flexijob of een bijklusjob. Die extra inkomsten worden dan gewoon samengeteld bij het loon van de gewone job. Dat betekent ook dat we de systemen van onbelast bijklussen zoals ingevoerd door de regering Michel, afschaffen.

- Het maakt niet uit of een salaris bestaat uit euro's of extra-legale voordelen, iedereen betaalt **op het volledige loon** de (progressieve) sociale bijdrage. Dat is eerlijker en transparanter. Het vergroten van het basisloon dat bepaalt hoe groot de socialezekerheidsbijdrage is, maakt het mogelijk om de bijdrage in procenten verder te verlagen.

- De koopkracht van Belgische werknemers blijft gegarandeerd door een **koppeling van de lonen aan de Belgische gezondheidsindex.**

- De **premiernorm** geldt voor alle personeel in de (semi)publieke sector. Medewerkers verdienen er nooit meer dan de eerste minister.

- Sociale partners leggen in sectorale en bedrijfscao's vast wat de **maximale loonspanning** tussen het hoogste en laagste loon in een bedrijf mag zijn

- De privésector en de publieke sector harmoniseren hun **verlofsysteem**, dat maakt van job veranderen een stuk eenvoudiger. Je krijgt ook in het eerste dienstjaar vakantie. Het is niet meer van deze tijd om jongeren in hun eerste werkjaar geen recht op verlof te geven.

- Het is logisch om het lang onderhandelde eenheidsstatuut voor àlle werknemers te gebruiken. **Uitzonderingsstatuten** voor sportbeoefenaars, studenten, parlementsleden of handelsvertegenwoordigers doven uit.

- We zetten een **loopbaancommissie** aan het werk om meer inzicht te krijgen in hoe loopbanen gezonder gemaakt kunnen worden, zoals de pensioencommissie een boeiend verslag opstelde dat een 21e-eeuws pensioenbeleid mogelijk maakt.

- Bedrijven die opeenvolgende jaren meer dan andere bedrijven uit de sector te maken hebben met zwaar werk,in het kader van pensioenrechten, betalen mee aan de RSZ-kosten die samenhangen met de kortere loopbaan van werknemers die dat **zwaar werk** moeten uitvoeren. Zo geven we een voordeel aan bedrijven die investeren in duurzame banen, net zoals we een voordeel geven aan bedrijven die aandacht hebben voor de gezondheid van hun werknemers.

- Werknemersvertegenwoordigers krijgen een **zetel in de raad van bestuur** van bedrijven. Zo bevorderen we een constructieve samenwerking tussen werkgever en werknemers rond strategische keuzes van bedrijven. Bedrijven waar werknemers inspraak krijgen hebben meer aandacht voor werk op mensenmaat: ze kiezen eerder voor extra jobs dan voor het belonen van aandeelhouders of het optrekken van de lonen.

- Het is belangrijk dat er tussen werknemers en werkgevers op collectief niveau afspraken worden gemaakt over de arbeidsrelatie. Die **sociale dialoog** bezit een eigen dynamiek en moet zo autonoom mogelijk functioneren.

- Voor het openbaar vervoer maken we het arbeidsrechtelijk mogelijk om een **betaalstaking** te organiseren. Zo kunnen werknemers in geval van sociaal conflict actie voeren zonder de reiziger het slachtoffer te maken van het conflict.

- Er komt meer **vrijheid in de loononderhandelingen** die plaatsvinden in het tweejaarlijks IPA-overleg.

→ Een **hoger minimumloon**. Tussen 2010 en 2018 is het minimumloon in reële termen achteruitgegaan in België. Dat gebeurde in slechts 3 Europese landen (België, Duitsland en Griekenland), in alle andere landen ging het minimumloon wél vooruit in reële termen. Tijd dus voor een hoger minimumloon.

→ Niet alleen voor deeltijds werkenden (zie verder), maar ook **voor de voltijds werkenden versterken we de werkbonus**. Zo gaat iedereen die aan een laag loon werkt erop vooruit, zowel deeltijders als voltijders.

3. Vacatures en werkzoekenden beter matchen

→ Sinds jaar en dag worden vacatures in ons land minder goed dan elders ingevuld. We investeren in Actiris en VDAB om de bemiddeling te verbeteren. Een beter **instrumentarium is nodig voor kansengroepen**, die al te vaak aangeven niet versterkt te zijn in hun positie op de arbeidsmarkt na het traject.

→ Werkgevers die moeilijkheden hebben bij het **invullen van vacatures** krijgen van Actiris en VDAB een gepaste ondersteuning, net zoals werkzoekenden ondersteund worden in hun zoektocht naar werk.

→ Met het **doelgroepenbeleid** worden bedrijven financieel ondersteund bij de aanwerving en tewerkstelling van specifieke groepen op de arbeidsmarkt. Doelgroepkortingen zijn bedoeld om productiviteitsverliezen van werkgevers te compenseren. We hertekenen het doelgroepenbeleid en voorzien de middelen voor de aanwerving van de zwakste groepen op de arbeidsmarkt, zoals laaggeschoolde en langdurig werklozen. Voor de aanwerving van groepen met voldoende kansen om zelf een job te vinden, schrappen we de steun.

→ **Jongeren** hebben bij het solliciteren naar een baan niet zozeer een probleem van productiviteit, ze hebben vooral het gebrek aan werkervaring als handicap. Daarom voorzien we voor die groep betaalde stage- en werkervaringsplaatsen.

→ We passen **loonschalen** geleidelijk aan, zodat ze hoger starten maar na verloop van tijd afvlakken. Op termijn krijgen werknemers binnen eenzelfde functie gedurende tien jaar anciënniteitstoeslagen. Zo prijzen oudere werknemers zichzelf niet meer uit de markt.

→ We versterken de selectiviteit van loonkostverminderingen en richten die hoofdzakelijk op de **laagste lonen**. Dat zorgt voor meer jobcreatie dan de lineaire aanpak van vandaag, en zal vooral mensen uit de moeilijkste doelgroepen aan een baan helpen.

→ De **sociale economie** is voor ons een volwaardig onderdeel van de economie, waarin werknemers (een deel van) hun loopbaan volwaardig kunnen uitbouwen. Ze krijgen er begeleiding die rekening houdt met hun draagkracht. Die sociale tewerkstelling is zowel

voor de betrokken werknemers als voor de samenleving een investering waarvoor de baten zowel vanuit menselijk als economisch perspectief de kosten overtreffen. Meer mensen kunnen iets betekenen in de sociale economie, en daarom zorgen we voor extra plaatsen in arbeidszorg, maatwerkbedrijven en de lokale diensteneconomie. Wanneer mensen met extra nood aan begeleiding in de 'reguliere' economie aan de slag gaan, voorzien we de begeleiding van de werknemers. We maken op die manier niet alleen van het collectief maatwerk, maar ook van het individueel maatwerk een realiteit.

→ Overheden en sectoren formuleren **streefcijfers voor kansengroepen** die het zwaarst zijn ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt. Ze ondernemen acties om de streefcijfers te behalen en delen de resultaten ervan. Dat laatste zorgt ervoor dat ze andere sectoren of overheden kunnen inspireren met succesvolle acties.

→ We maken een bindend kader voor **positieve acties**. Consequente monitoring koppelen we aan uiteenlopende maatregelen voor kansengroepen: voorrang bij gelijke geschiktheid, aanwervingsquota voor jobstudenten of stagiairs, wervingsreserves of quota bij mentorprojecten en opleidingsprogramma's.

→ De **aanpak van discriminatie** op de arbeidsmarkt blijft laks. Sensibilisatie en zelfcontrole blijkt in veel gevallen onvoldoende om discriminatie weg te werken. Discriminatie moet ook actief opgespoord en bestraft worden. Dat kan door proactief praktijktests uit te voeren en overtredingen te beboeten. De inspectiediensten krijgen meer handen en tanden om te kunnen toezien op de regels.

→ VDAB zet data in om via **analyse van de vacatures** discriminatie in sectoren en bedrijven actief op te sporen en zo gerichter te kunnen remediëren.

→ De sociale dienst van lokale besturen (OCMW) is verantwoordelijk voor de begeleiding op maat van kwetsbare personen in de gemeente. Wanneer **arbeidsbegeleiding** een onderdeel wordt van dat traject (bv. bij de doorstroom naar werk na art60) werkt die sociale dienst nauw samen met de VDAB. Kleine gemeentes worden sterk aangemoedigd om daarrond intergemeentelijke samenwerking op te zetten.

→ VDAB verstopt zich niet enkel achter een digitale muur. We ondersteunen lokale werkwinkels en pleiten voor een actievere rol voor de **consulenten**.

→ Sommige specifieke groepen zijn **extra kwetsbaar** en lopen meer dan andere groepen het risico op uitbuiting. Denk aan clandestiene arbeidsmigranten. Bijzondere aandacht voor de bescherming van de groepen op de arbeidsmarkt is noodzakelijk. We bestrijden frauduleuze tewerkstelling en misbruik van de detachering van werknemers, en versterken zo de Europese solidariteit.

4. Een kortere werkweek voor wie dat wil

→ Je krijgt de keuze om te beslissen wanneer en hoeveel uur je werkt. Met de **welvaartsgarantie** ben je immers minder afhankelijk van betaald werk.

→ Voor de laagste lonen **versterken we de werkbonus**. We doen dat door de loonbonus te berekenen op basis van je werkelijk verdiende loon, niet meer op basis van een fictief voltijds equivalent loon. Zo wordt het ook voor lagere lonen haalbaar om deeltijds te werken.

→ Met die twee voorstellen verdwijnt de financiële drempel om te kiezen voor een individuele arbeidsduurvermindering. Het wordt eenvoudig om een vermindering van de **arbeidstijd op je eigen levensritme** met je werkgever te bespreken.

→ Collectieve **arbeidsduurvermindering** blijft mogelijk via sociaal overleg.

→ De welvaartsgarantie zal niet meteen ingevoerd worden. Zolang de welvaartsgarantie geen realiteit is, investeren we in een **'tijdsfonds'** dat je het recht geeft om in de loop van je levensloopbaan tijdelijk in en uit de arbeidsmarkt te stappen. In zo'n tijdsfonds integreren we op een soepele manier zorgverlof, ouderschapsverlof, vaderschapsverlof en tijdskrediet. Essentieel is dat je ook opnieuw 'ongemotiveerd' tijdskrediet kan opnemen voor redenen die je zelf belangrijk vindt.

→ Voor het zorgverlof komt er meer flexibiliteit in wie de **mantelzorg** kan opnemen. Zo kunnen ook alleenstaanden of mensen zonder dichte familie een mantelzorger inschakelen die recht krijgt op zorgverlof.

5. Een fair pensioen

→ We voeren een **basispensioen** in op de armoedegrens voor iedereen. Per jaar dat je in België verblijft of werkt, bouw je een stukje basispensioen op. Je hebt er recht op onafhankelijk van de loopbaan die je aflegde. De meest vermogende gepensioneerden dragen bij via de vermogensrendementsheffing.

→ Je volledige wettelijke pensioen is méér dan deze basis. Per gewerkt of gelijkgesteld jaar krijg je een extra stuk wettelijk pensioen. Dit supplement hangt af van je vroegere salaris. We garanderen een wettelijk brutopensioen van **minstens 1.500 euro na een volledige loopbaan**. Pensioenen boven de 4.000 euro bruto toppen we af.

→ We voeren onze pensioenhervorming geleidelijk door en met respect voor **verworven rechten**.

- In afwachting van een volledige uitrol, pakken we te lage pensioenen in het huidige stelsel ook al aan. De Inkomensgarantie voor ouderen trekken we op tot de armoedegrens en kennen we écht automatisch toe. Het minimum per loopbaanjaar trekken we op zodat je kan rekenen op minstens 1.500 euro na een volledige loopbaan. We berekenen het loonplafond over de volledige loopbaan, zodat je jaren met minder hoog loon kan compenseren door jaren met hoger loon. We maken pensioenen **welvaartsvast**: ze evolueren systematisch mee met de algemene welvaart van de bevolking.

- Als je dat wil, kan je met pensioen na **42 loopbaanjaren** ofwel op de wettelijke pensioenleeftijd: wat het eerste komt. We schaffen de leeftijdsgrens voor vervroegd pensioen af. Periodes van werkloosheid, ziekte en zorgverlof tellen als loopbaanjaren.

- **Zware loopbaanjaren** wegen sterker door, zodat je sneller aan 42 loopbaanjaren komt. Om te evalueren of een job zwaar is, baseren we ons op alle jobkenmerken: zowel fysieke als psychische, zowel verzwarende als verlichtende kenmerken. We erkennen dus ook mentale en emotionele belasting als volwaardig criterium voor zwaar werk.

- Elke brutoverhoging van je pensioen leidt ook tot een **nettoverhoging** in de portemonnee.

- **Onrechtvaardige verschillen** tussen de pensioenen van zelfstandigen, werknemers en ambtenaren doven geleidelijk uit. Tegenover gelijkwaardige pensioenen staat een gelijkwaardige bijdrageheffing.

- We bouwen de **fiscale prikkels** voor pensioensparen af. De opbrengst herinvesteren we in het wettelijk pensioen van de eerste pijler.

- Ook de fiscale aftrek voor de pensioenen van de tweede pijler bouwen we af. We starten met een **plafond** op de fiscale aftrek voor de toppensioenplannen in de tweede pijler.

- We tellen de pensioenen van de partners binnen het koppel samen en verdelen het eerlijk over de twee, dat voor de duur van het huwelijk of samenlevingscontract. Ook voor de aanvullende pensioenen. Zo wordt de partner die wat minder werkt om voor de kinderen te zorgen, niet afgestraft in het pensioen. De **pensioensplit** mag geen betrokkenen in armoede duwen. Dat vermijden we met het basispensioen.

- Je krijgt een volledig overzicht van de impact van loopbaanbeslissingen via **mypension.be**. We ontwikkelen dat platform verder. Je kan als (bijna) gepensioneerde snel en gratis terecht bij een telefonische pensioenlijn met al je vragen over je pensioen.

09 GEZOND EN WEL

Tienduizenden personen met een handicap, kinderen en volwassenen met psychische problemen en zorgbehoevende ouderen wachten nodeloos op broodnodige ondersteuning. Ook hen kunnen we sneller helpen, als we maar de juiste keuzes maken.

De factuur mag geen drempel zijn. Niemand hoeft zich daarover zorgen te maken. Nu loopt het deel op dat uit eigen zak betaald moet worden. De publieke verzekering komt niet voor alles tussen en zorgverleners rekenen dure extra's aan. Dat kan anders met een sterke publieke en solidaire verzekering voor ziekte en zorg. We dijken de gezondheidskloof in en verbeteren de toegang tot de zorg. Zorggebruikers en mantelzorgers willen meer en meer zelf de touwtjes van hun zorg in handen houden. Nu is zorg nog te vaak op maat van de voorziening en niet op maat van de patiënt. De mantelzorger staat aan de zijlijn. Daarom laten we zorggebruikers meer zelf beslissen, zonder ze aan hun lot over te laten. Mantelzorgers betrekken we als volwaardige partners.

Jong of oud, je hebt recht op respectvolle zorg. Wantoestanden zoals in sommige rusthuizen verwijzen we naar het verleden. Zorg is geen bandwerk en daarom zijn voldoende personeel en tijd belangrijk. We omarmen verschillende types zorgorganisaties, alle initiatief is welkom. Maar hoge winsten uitkeren aan aandeelhouders is een brug te ver.

Met de vergrijzing die zich verderzet, gooien we het roer om. Preventie krijgt meer aandacht, want die verdient zichzelf meermaals terug. Overbodige geneesmiddelen, onderzoeken of behandelingen leggen we aan banden. We kiezen duidelijker voor zorg op de eerste lijn en aan huis waar het kan. Met die keuzes zetten we de zorg klaar voor de toekomst.

1. Sneller geholpen, zonder drempels

Iedereen die zorg nodig heeft, krijgt die zorg. We pakken de **wachttijden** aan. We zorgen voor voldoende plaatsen in de jeugdhulp, de geestelijke gezondheidszorg en de ouderenzorg. Iedere persoon met een chronische zorgnood, zoals een handicap, krijgt een persoonsgebonden budget op maat. Dat vraagt een stevige verhoging van de middelen die naar zorg gaan. De overheid brengt duidelijk de bestaande en toekomstige noden in kaart en reguleert op basis daarvan het zorgaanbod. We kiezen voor hulp in de thuisomgeving waar het kan, voor hulp in een voorziening waar het nodig of wenselijk is.

In een superdiverse samenleving kan de zorg niet achterop hinken. We zetten in op een **divers personeelsbestand**, met zorgverleners die voldoende vertrouwd en opgeleid zijn om met verschillende culturen, levensbeschouwingen en achtergronden om te gaan. Sociale tolkendiensten en interculturele bemiddelaars staan hen bij.

We verlagen de drempels naar zorg. Of dat nu gaat om culturele, talige of financiële drempels. Hulpverleners uit sociale huizen, wijkgezondheidscentra en lokale dienstencentra zoeken actief contact met **kwetsbare hulpbehoevenden én hun mantelzorgers** uit de buurt. Samen bekijken ze welke

zorg er nodig is. Waar nodig leiden ze toe naar de formele zorg. Mantelzorgers uit etnisch-culturele gemeenschappen bieden we een vorming aan tot zorgambassadeurs. Zij slaan bruggen tussen de mantelzorgers die nu onder de radar blijven en de professionele thuiszorg.

2. Betaalbare zorg

We gaan voor een sterke en eerlijke publieke ziekte- en zorgverzekering. Bijkomende private verzekeringen maken we zoveel mogelijk overbodig. We kiezen voor een verplichte **zorgverzekering**, ook in Brussel. Nu betaal je voor de Vlaamse zorgverzekering jaarlijks 51 euro, wij maken die bijdrage in sterke mate **inkomensgebonden**. We stemmen de uitkeringen af op de zorg die je nodig hebt: hoe zwaarder die is, hoe hoger je uitkering.

Niemand hoeft zich zorgen te maken over de factuur. Zorg blijft betaalbaar. Bij raadpleging van een arts of andere zorgverlener op de eerste lijn, hoef je voortaan enkel nog het remgeld uit eigen zak te betalen. Of je kan terecht in een wijkgezondheidscentrum waar je zelfs geen remgeld betaalt. We roepen een **halt toe aan torenhoge rusthuis- en ziekenhuisfacturen**. Ereloonsupplementen in het ziekenhuis schaffen we af. Voor personen met een chronische ziekte lopen de kosten vaak hoog op. Voor hen beperken we voortaan ook de kosten van noodzakelijke voedingssupplementen en pijnstillers tot een plafond.

Jarenlang is te weinig geïnvesteerd in onze **mentale gezondheid**. Dat onevenwicht werken we weg. Psychologische hulp en begeleiding maken we voor iedereen betaalbaar.

Sommige **innovatieve geneesmiddelen** zijn erg duur, de toegang ertoe staat onder druk. Het huidige zakenmodel van big farma drijft de samenleving op kosten. We eisen prijstransparantie van de farmaceutische sector. Met een slim uitgewerkt systeem van openbare aanbestedingen maken we geneesmiddelen goedkoper.

3. Mee in de cockpit van je zorg

Jij krijgt de touwtjes van je zorg in handen. Heb je chronische zorg nodig, dan krijg je een **persoonsgebonden budget**. Zo heb je écht de vrijheid om jouw ondersteuning en die van je netwerk zelf vorm te geven. Of je nu geholpen wilt worden in een voorziening of thuis, door een thuisverpleegkundige of een persoonlijk assistent. Je kan je persoonsgebonden budget makkelijk aanvragen, je krijgt het snel en het is voldoende hoog.

Naast patiënten komen ook **mantelzorgers** mee in de cockpit van de zorg. Hulpverleners brengen niet alleen de noden van de patiënt in kaart, maar ook die van de mantelzorger. Oppashulp, kortverblijf en gezinszorg geven mantelzorgers een pauze als het nodig is. Mantelzorgers bouwen sociale rechten op en kunnen de zorg flexibeler combineren met hun job.

Patiëntenrechten blijven geen papieren rechten. We maken ze beter bekend. Als patiënt krijg je directe toegang tot je **elektronisch gezondheidsdossier**. Je kan je gegevens delen met hulpverleners uit verschillende sectoren. Zo hoef je geen dubbel onderzoek te ondergaan. Tussendoor volgen zorgverleners je gezondheidstoestand vanop afstand op. De uitgespaarde tijd investeren ze in betere gesprekken en begeleiding van patiënt en mantelzorger.

Het is niet omdat je zorg nodig hebt, dat je plots geen eigen mening meer hebt. **Je beslist mee** over het beleid van je zorgvoorziening of -aanbieder. We verankeren dat recht op inspraak wettelijk. De overkoepelende gebruikers- en patiëntenplatformen krijgen meer inspraak in de ziekte- en zorgverzekering.

4. Winst herinvesteren in de zorg

Winstbejag heeft voor ons geen plaats in de zorg. Organisaties in de zorgsector mogen maar een **beperkt rendement uitkeren** aan aandeelhouders. Zo voorkomen we dat winsten wegvloeien uit de zorg en dat de gebruikers de rekening gepresenteerd krijgen. Tegelijk blijft het dankzij dat beperkte rendement wel mogelijk om privaat kapitaal te mobiliseren, bijvoorbeeld voor het bouwen van nieuwe woningen voor personen met een handicap.

We gaan voor maatschappelijk verantwoorde zorg, met **transparante boekhoudingen en eerlijke en correcte lonen**. We beletten dat CEO's riante vergoedingen opstrijken en bestuurders royale zitpenningen uitbetaald krijgen terwijl medewerkers aan het minimumloon werken. We geven de zorginspectie meer slagkracht om financiële controles uit te oefenen.
Om de kwaliteit van de zorg te garanderen, is bovendien een duidelijk kader van de overheid nodig. We **trekken de minimale personeelsnormen op** zowel voor overdag als voor 's nachts, want er zijn meer handen, hoofden en harten nodig in de zorg. Verpleegkundigen en andere zorgmedewerkers krijgen voldoende tijd om hun werk te doen. Dat komt zowel de kwaliteit van de zorg als de leefbaarheid van de job ten goede.

5. Meer preventie, minder verspilling

Gezonde voeding en beweging, een gezonde leefomgeving of stoppen met roken. **Preventie** verdient zichzelf dubbel en dik terug. We trekken de middelen voor ziektepreventie op om tot de internationale koplopers te behoren. Preventie reikt verder dan de ministerportefeuille van gezondheid of welzijn. We maken van de gezonde keuze de gemakkelijkste en de goedkoopste keuze. We kiezen voor structurele ingrepen in andere domeinen zoals werk, mobiliteit, publieke ruimte, voeding en onderwijs. Preventie is niet alleen een individuele verantwoordelijkheid. De plaats waar je woont of werkt, het gezin waarin je geboren bent is bepalend voor je levensverwachting.

Je leeft en herstelt beter zonder overbodige geneesmiddelen, onnodige onderzoeken en therapeutische hardnekkigheid. Daarvoor is een **ommezwaai nodig in de financiering**. De overheid betaalt voor een zorgtraject rond de patiënt, niet meer voor elk apart onderzoek of behandeling. Dat gaat overconsumptie tegen en stimuleert preventie. Het zorgt voor meer samenwerking tussen zorgverleners. Als patiënt krijg je ook de tijd om op je eigen tempo te herstellen.

Je krijgt zorg in je thuisomgeving en je buurt zolang het kan. We versterken de **eerste lijn, thuiszorg en ambulante zorg**. Je kan terecht in groepspraktijken waar naast een huisarts bijvoorbeeld ook een psycholoog, kinesitherapeut of verpleegkundige werken. Pas na doorverwijzing kan je terecht bij een specialist.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Sneller geholpen, zonder drempels

→ We pakken de wachttijden aan. Dat vraagt een stevige **verhoging van de middelen** die naar zorg gaan. De overheid brengt de bestaande en toekomstige noden in kaart en reguleert op basis daarvan het zorgaanbod. De overheid voert een groeipad in dat is afgestemd op die behoefteanalyse.

→ Bij psychische problemen krijg je **snelle toegang tot psychologische hulp**. Je kan terecht bij een eerstelijnspsycholoog of bij je huisarts. Zij beslissen samen met jou welke zorg je nodig hebt: een kortdurend of een meer gespecialiseerd traject. We voorzien een voldoende groot budget uit de ziekteverzekering, los van de ziekenhuizen. Zo kan het budget niet 'op' geraken in de loop van het jaar. Iemand met een depressie in november kan rekenen op dezelfde hulp als iemand met een depressie in januari.

→ Je kan ook sneller terecht in de **gespecialiseerde ambulante geestelijke gezondheidszorg**. We versterken daarvoor de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg en de mobiele equipes.

→ We zetten een aantal psychiatrische bedden om naar bedden voor de **kinder- en jeugdpsychiatrie**, crisisbedden en aangepaste interneringsplaatsen.

→ Om ouderen zo lang mogelijk in de vertrouwde buurt te laten wonen, bouwen we het **continuüm tussen thuis en rusthuis** verder uit. We versterken buurthuizen en lokale dienstencentra, want zij maken zorg en ontmoeting laagdrempelig. Lokaal zetten we in op assistentieposten die 24 uur op 24 bereikbaar zijn voor ondersteuning bij het dagelijks leven.

- Gezond ouder worden doe je in een leeftijdsvriendelijke buurt. Dat is een buurt waar kinderen en ouderen zich gemakkelijk en veilig kunnen verplaatsen en waar ontmoeting mogelijk is. We steunen projecten rond **buurtgerichte zorg**, zoals lokale munten, zorgtelefoons en buurtpensioen.

- We kennen rechten en tussenkomsten uit de ziekte- en zorgverzekering zoveel mogelijk **automatisch** toe.

- Hulpverleners uit sociale huizen, wijkgezondheidscentra en lokale dienstencentra zoeken actief contact met **kwetsbare groepen** uit de buurt. Samen met hulpbehoevenden en mantelzorgers bepalen ze welke zorg er nodig is. Waar nodig leiden ze toe naar de formele zorg.

- Mantelzorgers en sleutelfiguren uit etnisch-culturele gemeenschappen bieden we een vorming aan tot **zorgambassadeurs**. Zij slaan bruggen tussen de mantelzorgers die nu onder de radar blijven en de professionele zorg.

- We zetten in op een **divers personeelsbestand**. We motiveren werkgevers in de zorg om een opleidingsbeleid op de werkvloer op te zetten. Ze betalen bijvoorbeeld tijdens de eerste opleidingsmaanden enkel een productiviteitspremie bovenop de uitkering van de werknemer in opleiding.Taalkennis van anderstalige professionals versterken we op de werkvloer, via taalcoaching en met gerichte opleidingstrajecten.

- We leiden zorgverleners voldoende op om met verschillende culturen, levensbeschouwingen en achtergronden om te gaan. Ze kunnen een beroep doen op **sociale tolkendiensten en interculturele bemiddelaars** om het contact met de zorggebruikers te vergemakkelijken. Dat kan bijvoorbeeld via gratis videoconsulten.

- We garanderen **dringende medische hulp** voor personen zonder wettig verblijf.

2. Betaalbare zorg

- De Vlaamse **zorgverzekering** maken we solidair, dat wil zeggen dat de bijdragen die je jaarlijks betaalt afhangen van je financiële draagkracht. We stemmen de uitkeringen af op de zorg die je nodig hebt: hoe zwaarder die is, hoe hoger je uitkering. Die zorgnood bepalen we met één uniek inschalingsinstrument, dat ook rekening houdt met je netwerk, je sociale context en je leefomstandigheden. Ook in Brussel kiezen we voor één verplichte zorgverzekering die alle Brusselaars dezelfde rechten geeft.

- De **ziekteverzekering** komt tegemoet in je kosten van psychologische hulp, zowel voor kortdurende als voor meer gespecialiseerde hulp. Er komt een (ruimere) terugbetaling voor bruggen, kronen en implantaten. Voor orthodontie komt er een hogere terugbetaling

voor personen met ernstige aandoeningen en voor financieel kwetsbare personen. Basistandzorg, zoals een mondonderzoek en tanden vullen, maken we écht gratis voor minderjarigen bij alle tandartsen. De terugbetaalde preventieve tandzorg breiden we uit voor risicogroepen zoals patiënten die herstellen van kanker. We betalen logopedie ook terug voor kinderen met een laag IQ. We betalen voldoende sessies kinesitherapie terug voor aandoeningen zoals fibromyalgie.

→ Bij een raadpleging van een dokter of zorgverlener op de eerste lijn, hoef je voortaan **enkel nog het remgeld** te betalen uit eigen zak. De rest van het ereloon krijgt de zorgverlener rechtstreeks van het ziekenfonds. Dit betekent minder rompslomp en een kleinere drempel voor wie het volledige bedrag niet kan voorschieten.

→ We komen tegemoet aan de **groeiende bevolkingsnoden** en vergrijzingskosten. We maken het opnieuw interessant voor gezondheidsberoepen zoals verpleegkundigen, kinesitherapeuten, tandartsen, huisartsen enzovoort om de tarievenovereenkomsten te ondertekenen. Als patiënt weet je zo vooraf welke prijs de zorgverlener zal vragen, en kom je niet voor verrassingen te staan.

→ Voor chronisch zieke mensen lopen de kosten vaak hoog op. De maximumfactuur beperkt hun medische kosten tot een jaarlijks plafond, maar de kosten voor noodzakelijke voedingssupplementen en pijnstillers vallen daar momenteel niet onder. Voor **chronisch zieken** breiden we de **maximumfactuur** uit naar die gezondheidsproducten.

→ We zorgen dat meer patiënten terechtkunnen in de **abonnementsgeneeskunde** in plaats van die af te remmen. In de abonnementsgeneeskunde schrijven patiënten zich in bij een wijkgezondheidscentrum of andere groepspraktijk en betalen ze bij de raadpleging geen remgeld meer.

→ In het ziekenhuis schaffen we **ereloonsupplementen** voor noodzakelijke ingrepen en basiszorgen af.

→ Voor elke dure behandeling of opname weet je vooraf hoeveel het zal kosten. Je krijgt een **offerte**, waar zorgverleners enkel in uitzonderlijke gevallen van af kunnen wijken.

→ We maken **facturen transparant**. Op elke factuur komt er een overzicht van de aangerekende behandelingen in begrijpelijke taal.

→ We maken **geneesmiddelen** goedkoper met een sluismodel, dat wil zeggen via openbare aanbestedingen met meerdere aanbieders. Dat gebeurt op basis van een gedetailleerd lastenboek en met garanties rond de prijs en bevoorradingszekerheid. Zo krijgt de patiënt gegarandeerd de beste prijs. Het farmaceutisch bedrijf kan de productie van het geneesmiddel plannen en apothekers kunnen hun stock beter organiseren.

→ De prijs van sommige innovatieve geneesmiddelen loopt erg hoog op. We verplichten de **farmaceutische bedrijven** om meer klaarheid te scheppen over hoe hun prijs tot stand komt. We werken internationaal samen. Zo is de overheid beter gewapend in onderhandelingen met de firma's en kan ze ingrijpen via prijscontrole indien nodig.

→ Zowel huisartsen als artsen in dagziekenhuizen schrijven een **minimumpercentage aan goedkope varianten** van geneesmiddelen voor.

3. Mee in de cockpit van je zorg

→ We geven je de touwtjes van je zorg in handen met een **persoonsgebonden budget**. Dat budget gaat naar elke persoon met een chronische zorg- en ondersteuningsnood. Je kan dit breed gebruiken: zowel voor zorg bij erkende zorgaanbieders, als voor zorg in het informele circuit, voor een persoonlijke assistent of andere ondersteunende diensten. Het persoonsgebonden budget is voldoende hoog en wordt eenvoudig toegekend aan iedere zorggebruiker die het nodig heeft. We zien erop toe dat de procedure niet nodeloos complex is en de toekenning snel gebeurt.

→ We hervormen het huidige **PVF-systeem voor personen met een handicap** op basis van een kritische evaluatie. We garanderen daarbij kwaliteitsvolle zorg en voldoende ondersteuning en bescherming voor kwetsbare groepen en mensen voor wie eigen regie niet vanzelfsprekend is.

→ We schakelen de financiering voor personen met een handicap gelijk. Het persoonsgebonden budget dat je krijgt, hangt af van jouw **reële zorgnood**. Het mag dus niet uitmaken of je uit een voorziening komt die om historische redenen toevallig meer of minder middelen kreeg.

→ Voor **minderjarigen met een handicap** voeren we eveneens een persoonsgebonden financiering in, met voldoende hoge budgetten en zonder de fouten van het systeem voor volwassenen te importeren. We versterken de link met onderwijs. In afwachting van een nieuw systeem kennen we alle kinderen en jongeren het bestaande persoonlijk assistentiebudget toe.

→ Als zorggebruiker heb je het recht om volgens eigen overtuigingen, waarden en levensbeschouwing te leven. We sensibiliseren rond seksuele **diversiteit** en diversiteit in de genderidentiteit in zorginstellingen, en met name in de ouderenzorg waar de taboes nog groot zijn.

→ Hulpverleners brengen niet alleen de noden van de patiënt in kaart, maar ook die van hun **mantelzorgers**. Oppashulp, kortverblijf en gezinszorg geven mantelzorgers een pauze als het nodig is. Mantelzorgers bouwen sociale rechten zoals pensioen op. We versterken het zorgverlof voor wie mantelzorg combineert met een job.

- Als patiënt krijg je directe elektronische toegang tot je **persoonlijk gezondheidsdossier**. Je kan je eigen dossier opvolgen, beheren, controleren én aanvullen. Jij beslist welke gegevens je deelt met welke zorgverlener. Via een patiëntenportaal krijg je gemakkelijk toegang tot mobiele gezondheidstoepassingen en telezorg. Digitalisering veronderstelt betaalbare internettoegang voor iedereen. Ondersteuningsprogramma's maken je digitaal wegwijs. De overheid garandeert absoluut je privacy en veiligheid. Ze legt standaarden op zodat de digitale platformen vlot werken en onderling communiceren. Op eenvoudig verzoek krijg je een papieren afschrift van je gezondheidsdossier.

- We maken het de gebruiker gemakkelijker om het kaf van het koren te scheiden bij gezondheidsapps en **digitale zorgvormen**. Dat kan via een kwaliteitslabel. Een onafhankelijke instantie staat in voor de evaluatie van die kwaliteit en meerwaarde.

- We maken de wet op de **patiëntenrechten beter bekend** bij patiënten én zorgverleners. In elke wachtkamer hangen we een handvest in begrijpelijke taal. Zorgverleners krijgen meer gerichte (na)vorming. Met gerichte campagnes sensibiliseren we patiënten om een vertrouwenspersoon te kiezen die hen kan bijstaan en om tijdig een vertegenwoordiger aan te duiden die beslissingen in hun plaats kan nemen. We verduidelijken de begripsverwarring die daarover nu ontstaan is in de wet.

- We versterken de **ombudsfunctie**. Als het misloopt, kan je met je klacht terecht bij een onafhankelijke ombudsdienst, in het ziekenhuis of bij een regionaal loket in de eerstelijnszone. Als een eerste bemiddeling niet lukt, zorgt een onafhankelijke instantie voor bemiddeling en arbitrage.

- Zorgvoorzieningen maken de **informatie over kwaliteit** van hun zorg openbaar. Gebruikers bepalen mee welke kwaliteitsindicatoren van belang zijn.

- We verankeren wettelijk een **recht op medezeggenschap**. Bij elke zorgaanbieder waar gebruikers daar om vragen, krijgen ze inspraak in het beleid van de organisatie. De overheid ondersteunt zorgorganisaties met een coachingstraject en verspreidt goede praktijken.

- We professionaliseren en versterken de **patiëntenvertegenwoordiging** in de beheersorganen van de ziekte- en zorgverzekering. We versterken het Vlaams Patiëntenplatform financieel en werken een formeel kader uit voor de ondersteuning van patiëntenverenigingen. We leiden ervaringsdeskundigen op en coachen ze zodat ze hun rol ten volle kunnen opnemen in die beheersorganen.

4. Winst herinvesteren in de zorg

- We herinvesteren winsten maximaal in de zorg. Daarom kunnen organisaties in de zorgsector slechts een **beperkt rendement uitkeren** aan de aandeelhouders. Zo een vastgelegd maximum op de winstuitkering bestaat al bij de coöperatieve vennootschappen met sociaal oogmerk.

→ De **lonen en vergoedingen** van CEO's en bestuurders in de zorg zijn sectorconform.

→ We hervormen de **vergoedingen van artsen-specialisten** door de nomenclatuur te herijken. We maken hun vergoedingen eerlijker, objectiever en transparanter. We onderzoeken de voor- en nadelen om artsen-specialisten in loondienst te laten werken, zoals op dit moment in de universitaire ziekenhuizen en in andere landen gebeurt. Het Intermutualistisch Agentschap (IMA) publiceert statistieken per specialisme over wat artsen verdienen op jaarbasis. We geven feedback aan artsen die jaar na jaar een plafond overschrijden en na die periode van sensibilisering voeren we een plafond in op wat artsen op jaarbasis uit de ziekteverzekering kunnen bekomen. Dat plafond garandeert een voldoende hoog inkomen voor artsen-specialisten die een grote verantwoordelijkheid dragen, hard werken en lang gestudeerd hebben. Het raakt niet aan de terugbetaling voor de patiënt.

→ We verplichten **transparantie in de boekhouding** en kosten- en investeringenstructuur van zorgorganisaties.

→ Er komen garanties rond **medebeheer en inspraak** van eindgebruikers in de zorgorganisaties. De zorggebruikers en medewerkers kunnen mee aanbevelen en/of beslissen op welke manier winsten geherinvesteerd worden in een betere kwaliteit voor hen. Bij elke zorgaanbieder waar gebruikers daar expliciet om vragen, komt er een 'recht op medebeheer'. De overheid voorziet de nodige coaching. Inspraak en medebeheer worden kwaliteitsdoelstellingen voor elke zorgaanbieder.

→ Wanneer persoonlijke zorgrelaties in het geding zijn en als vertrouwen tussen zorgverlener en hulpvrager belangrijk zijn, kiest de overheid eerder voor een **competitieve projectoproep** dan voor een klassieke aanbesteding. Daarin weegt kwaliteit meer door dan de prijs, vragen we garanties voor basisdienstverlening, waarderen we samenwerking tussen organisaties en leggen we voldoende hoge normen op rond personeelsbezetting en -vaardigheden of expertise.

→ Kwaliteit van de zorg bekom je niet met duizend-en-één regeltjes. Je krijgt het vooral dankzij voldoende handen rond de patiënt. Zorg verlenen is een belangrijke maatschappelijke taak. We herwaarderen daarom de zorgberoepen. We trekken de **minimale personeelsnormen** op. Verzorgend personeel krijgt zo weer voldoende tijd voor de patiënt.

5. Meer preventie

→ We verdubbelen de middelen voor **ziektepreventie** in België. We stellen gezondheidsdoelstellingen op in overleg met de verschillende bevoegdheidsniveaus en -domeinen. We verdelen het budget in functie van die prioriteiten.

→ We maken zeker een **gezondheidsdoelstelling** van het verminderen van de gezondheidskloof. Zo richten we de beleidsaandacht prioritair op de meest achtergestelde en kwetsbare groepen

in de bevolking. Tegen 2030 willen we een substantiële vooruitgang in het aantal gezonde levensjaren en welbevinden van de laagste sociaal-economische groepen. We nemen ook gezondheidsdoelstellingen op rond een gezonde leefomgeving.

→ We versterken **gezondheidsvaardigheden** zodat iedereen in het dagelijkse leven betere beslissingen kan nemen rond gezondheid en welzijn. We maken informatie en communicatie rond gezondheid zo duidelijk mogelijk.

→ We voeren een ontradend beleid voor **tabak, alcohol en andere drugs**. Elk kind geboren vanaf 2019 moet rookvrij kunnen opgroeien en niet beginnen met roken. We verhogen de accijnzen voor tabak. In verkooppunten stallen we tabakswaren uit het zicht. Uitzonderingen voor tabaksreclame staan we niet langer toe. We leggen ook reclame voor alcohol aan banden en vragen een duidelijke etikettering. We informeren op een correcte manier over de gezondheidsrisico's van tabak, alcohol en andere drugs. Medicinaal gebruik van cannabis maken we mogelijk op voorschrift. Zo garanderen we de kwaliteit van de cannabisproducten. Cannabisgebruik criminaliseren en stigmatiseren werkt niet. We voeren een wettelijk gereguleerd cannabismodel in.

→ We verbieden reclame voor (online) **gokken**.

→ We geven meer aandacht aan een geestelijk gezonde samenleving. We hebben aandacht voor psychisch welzijn in diverse settings zoals school, werk, woonzorgcentrum en leiden personeel beter op om ermee om te gaan. Op school of in contexten waar met mensen gewerkt wordt, voeren we **'Eerste Hulp bij Psychische Gezondheid'** in. Mensen leren om psychische problemen te herkennen, erover te praten en waar ze ermee terecht kunnen. Via campagnes werken we het taboe rond psychische kwetsbaarheid verder weg.

→ We ondersteunen **borstvoeding** beter en passen de internationale code rond moedermelkvervangende producten strikter toe.

6. Betere samenwerking, minder verspilling

→ Zorgverleners aan huis brengen nu te veel tijd in de auto door en te weinig bij de patiënt. We gaan de **versnippering** tegen.

→ We stemmen de zorg aan huis beter op elkaar af: thuisverpleegkunde, ziekenhuiszorg en thuiszorg vullen elkaar beter aan. We helpen meer chronische patiënten in een **zorgtraject**. De voordelen van een zorgtraject zijn een betere coördinatie van de aanpak, de behandeling en de opvolging van de patiënt en een betere samenwerking tussen huisarts, specialist en andere zorgverleners.

→ We **herschikken de zorgtaken** van de verschillende zorgberoepen. Wat door een verpleegkundige kan, hoeft een dokter niet te doen. Zo besteden we de middelen efficiënter en waarderen we verschillende zorgverstrekkers beter.

→ De **eerste lijn versterken** we. Je schrijft je in bij een vaste gezondheidspraktijk naar keuze. Je huisarts beheert je globaal medisch dossier. De praktijk is een multidisciplinair netwerk van huisartsen, psychologen, verpleegkundigen, kinesitherapeuten, diëtisten, vroedvrouwen... Een netwerk hoeft niet onder één dak te werken. Praktijken die volgens die principes werken, krijgen ondersteuning zoals een opstartbudget of een medewerker die de uitbouw begeleidt. Bij een specialist kan je pas terecht na doorverwijzing.

→ We vragen zelfstandige psychologen om een **samenwerkingsovereenkomst** af te sluiten met een Centrum Geestelijke Gezondheidszorg of multidisciplinair netwerk in de regio. Dat wordt een voorwaarde om te kunnen genieten van een financiële tussenkomst uit de ziekteverzekering.

→ Buiten de normale uren kan je terecht in een **huisartsenwachtpost**. Je belt naar een centraal oproepnummer waar een opgeleide persoon trieert: wat kan een huisarts verhelpen, wat moet naar de spoeddienst? Er komt een huisartsenwachtpost in elke eerstelijnszone. Zo helpen we de druk op de spoeddiensten verlichten. Op niveau van de eerstelijszones en de regionale zorgplatforms garanderen we dat er voldoende middelen (personeel en werking) zijn om via die niveaus het interdisciplinair samenwerken te bevorderen, om lokale samenwerkingsafspraken te maken en om beter in te spelen op lokale noden.

→ We zetten de hervorming van de **ziekenhuisnetwerken** verder. Basiszorg en nazorg vind je dichtbij, specialistische zorg geconcentreerd in een netwerk. We zorgen voor een logische spreiding van de spoeddiensten zodat je niet te lang onderweg bent. Ziekenvervoer betalen we beter terug.

→ Meer patiënten moeten terechtkunnen in wijkgezondheidscentra. Ouderen met chronische aandoeningen krijgen automatisch toegang tot een wijkgezondheidscentrum of een multidisciplinaire groepspraktijk op de eerste lijn. Die praktijk krijgt voor de patiënten voortaan een **jaarforfait** in plaats van een bedrag per raadpleging. Voor reguliere patiënten krijgt de groepspraktijk ofwel een vast bedrag ofwel een budget dat voor 60% bestaat uit een vast bedrag, voor 30% uit een bedrag per raadpleging en voor 10% uit een beloning voor kwaliteit.

→ We roepen overbodige onderzoeken en behandelingen een halt toe met een verdere hervorming van de **ziekenhuisfinanciering**. Voor het ziekenhuis gaat het om een vast budget per opname en per patiënt. Dat bedrag is gebaseerd op een realistische kostenberekening. Ongeveer 10% van de financiering van ziekenhuizen en artsen komt uit programma's die de kwaliteit van de zorg belonen (pay-for-quality). We zorgen ervoor dat we ziekenhuizen die met meer achtergestelde patiënten werken niet straffen. De ziekenhuisartsen krijgen voortaan aparte vergoedingen.

- **Dubbele onderzoeken** zonder therapeutische meerwaarde maken we onmogelijk.

- **Apothekers** zijn meer dan verkopers. Ze begeleiden hun klanten, houden farmaceutische dossiers up-to-date en evalueren in samenspraak met de huisarts complexe medicatieschema's. We stemmen de verloning van apothekers af op die nieuwe rol.

- Je kan bij de apotheker voortaan het **exacte aantal pillen** kopen dat je uit een verpakking nodig hebt. Ook voor de rusthuizen voeren we dat systeem in. Dat levert minder verspilling op.

- Bij een psychische aandoening moet **vaker therapie** aangeboden worden naast of zonder geneesmiddelen. Na overleg met de experten-organisaties kunnen bepaalde psychofarmaca enkel nog voorgeschreven of verlengd worden in combinatie met psychotherapie.

10 HELEMAAL JEZELF KUNNEN ZIJN

Gender, etniciteit, seksuele geaardheid, leeftijd, herkomst, levensbeschouwing, handicap, sociale klasse en zoveel andere zaken bepalen onze meervoudige identiteit. Op school, op de werkvloer, in de zorg en in de publieke ruimte is diversiteit al lang de nieuwe norm. Toch merken we dat het beleid te weinig mee evolueert. Een overheid die de verscheidenheid beter valoriseert, geeft vorm aan een samenleving waar iedereen zichzelf kan zijn.

De strijd tegen discriminatie, homofobie, seksisme en racisme plaatsen we bovenaan de agenda. We bundelen de krachten met iedereen die werkt aan minder uitsluiting en meer gelijkheid. Samen bepalen we wat de belangrijkste ambities zijn, over de domeinen heen. Door de hokjes te verlaten, hebben we oog voor meervoudige discriminatie. Kruispuntpolitiek staat niet in de weg dat elke vorm van uitsluiting ook specifiek is. Het beleid houdt daar rekening mee.

De vrijheid om jezelf te kunnen zijn realiseer je niet alleen. Wie we zijn en wat we afspreken, is het resultaat van interactie met anderen. Overheid, middenveld en burgers nemen meer initiatieven om ontmoeting en gesprek mogelijk te maken. Samenleven gaat immers niet vanzelf.
Jezelf mogen zijn gaat tenslotte over het recht op zelfbeschikking. Jij kiest wie je wil zijn. Ook wanneer het gaat over je eigen lichaam. Nieuwe ethische vragen nopen tot nieuwe politieke antwoorden. We willen daar blijvend de gangmaker van zijn.

1. Discriminatie bestrijden

We wijzigen de **grondwet** zodat artikel 1 de gelijke behandeling van iedereen voorop zet. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, leeftijd, politieke gezindheid, ras, gender, handicap, seksuele oriëntatie of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

Discriminatie is allerminst op zijn retour. De ene dag grof en flagrant, de ander dag subtiel maar niet minder doeltreffend. De strijd tegen uitsluiting vereist een actiever optreden van de overheid en van alle burgers van ons land. Wij leggen discriminatie bloot door mystery calls en praktijktesten. Dat is nodig om handhaving ernstig te nemen: op de arbeidsmarkt, de woonmarkt, bij kredietverstrekkers, sportverenigingen en in de sector van de vrije tijd.

Intimidatie op straat, homo- en transfobie, seksisme of andere vormen van geweld vergen een **lik-op-stukbeleid**. Op plaatsen en in wijken met verhoogd risico gaan we aan de slag met agenten in burger.

De **gezondheidsschade** van uitsluiting wordt danig onderschat. Het stigma, de discriminatie en de minderheidsstatus maken mensen extra kwetsbaar op vlak van geestelijke gezondheid. We investeren in de uitbouw en structurele verankering van doelgroepgerichte psychosociale zorg. We bevorderen kennis en deskundigheid over hulpverlening voor slachtoffers van verschillende types van psychisch geweld.

2. We herstellen de belofte van de sociale mobiliteit

Harmonieus samenleven kan op voorwaarde dat we de **sociale mobiliteit** van mensen vergroten. In tegenstelling tot wat we graag geloven, krijgt niet iedereen gelijke kansen in ons land. Uitsluiting op basis van één of meerdere kenmerken, draait in ons land bijzonder slecht uit voor mensen die al financieel zwak staan. Armoede weegt vaak zwaarder dan enig ander verschil.

Wanneer het beleid te weinig doet voor **mensen met een migratieachtergrond**, heeft dat nefaste gevolgen voor de samenleving als geheel. Een betere culturele en economische integratie van nieuwkomers is fundamenteel voor de welvaart en het welzijn van iedereen.

Door een **eerlijker beleid** zal het vertrouwen toenemen. De tolerantie en het begrip in de diverse samenleving zal vergroten. Met een uitgesproken sociale agenda maken we het verschil. Meer gerichte financiering van scholen die het echt nodig hebben. Een woonbeleid dat gericht is op de zwaksten. Toegang tot gezondheidszorg voor iedereen. Een versterkte sociale economie. Een onthaalbeleid dat nieuwkomers veel sneller en volwaardig laat participeren.

3. Omgang met diversiteit naar de kern van het onderwijs

Dat leerlingen zich op school onveilig voelen vanwege hun genderidentiteit, seksuele oriëntatie, levensbeschouwing of om welke reden dan ook, aanvaarden we niet. We stellen voorop dat scholen werken aan een **open klasklimaat en participatie**. In het curriculum koppelen we burgerschapseducatie aan kritisch denken en filosofie.

Op school **leer je verbinden**. De klas is de plek bij uitstek om te leren hoe we in gesprek gaan met elkaar. We investeren in training en opleiding van leerkrachten zodat zij heikele discussies in goede banen kunnen leiden. Jongeren die qua leeftijd en achtergrond dicht bij de leefwereld van de leerlingen staan, werken mee aan leerprocessen op school.

We zetten belangrijke stappen vooruit in de transitie naar **inclusief onderwijs**. Een beter geplande en gefaseerde doorstroming van de leerlingen van het buitengewoon naar het gewoon onderwijs zal de onzekerheid wegnemen bij scholen, leerkrachten en ouders. Daarvoor krijgen scholen meer ondersteuning. We verstevigen de rechtsbescherming van leerlingen met een beperking. Ouders zitten mee aan tafel wanneer het gaat over de toekomst van hun kind. Oudervereningingen zijn permanent betrokken bij de opvolging van het beleid.

Inclusief onderwijs gaat niet alleen over kinderen met een handicap. De doorsnee leerling bestaat immers niet. Bewust omgaan met verschillen hoort tot de **basishouding van elke leerkracht**. Positieve omgang met gender, culturele achtergrond, een leerstoornis of seksuele oriëntatie stimuleert de identiteitsvorming van jongeren. Omgaan met diversiteit staat centraal in de lerarenopleiding en de nascholing van leerkrachten. Leerkrachtenteams maken we diverser zodat de leerlingen zich er meer in herkennen.

4. Inspirerende voorbeeldfunctie voor de overheid

Openbare en grotendeels publiek gefinancierde organisaties hebben een plicht om meer gelijkheid te realiseren. De overheid toont het goede voorbeeld. Publieke gebouwen en diensten zijn **toegankelijk voor alle burgers** van ons land.

Overheidsinstanties hanteren het principe van **taalhoffelijkheid** om de dienstverlening naar nieuwkomers efficiënter en effectiever te laten verlopen. Dat wil zeggen dat de dienstverlening ook in een vreemde taal kan gebeuren wanneer het nodig is.

De magistratuur, politiekorpsen en de kaders bij defensie en diplomatie blijken quasi ontoegankelijk voor Belgen met een migratieachtergrond. Andere overheidsdiensten zijn evenmin een afspiegeling van de samenleving. Met **positieve acties** krijgen de diensten meer diversiteit.

We trekken die logica door naar het **aankoop- en subsidiebeleid** van de overheid en van organisaties die voor meer dan 50% overheidssubsidies ontvangen. Zij treffen positieve acties voor kansengroepen waarover ze jaarlijks rapporteren. Bedrijven die subsidies krijgen of intekenen op overheidsaanbestedingen zijn gebonden aan een non-discriminatieclausule en een toegankelijkheidsclausule. Dat betekent dat sancties mogelijk zijn in de vorm van het inhouden van een deel van de dotatie, subsidies of uitsluiting van overheidsaanbestedingen.

Beleidsmakers kunnen in ons land terugvallen op een uniek en divers **middenveld**. Het gaat om een breed scala van belangenorganisaties en verenigingen die kansengroepen versterken. De overheid erkent het belang van die organisaties door structurele financiering te voorzien en door ze onafhankelijk te laten werken.

5. Leren samenleven blijft cruciaal, elke dag

Diversiteit mag dan de norm zijn, het regelt zich niet vanzelf. Leren samenleven blijft cruciaal, elke dag opnieuw. Vanuit onze visie op samenleven staat het streven naar **autonomie in verbondenheid** centraal. Mensen zijn geen eilanden, wie we zijn is het resultaat van de voortdurende interactie met andere mensen en onze omgeving.

We geven **zuurstof aan verenigingen** met een duurzaam subsidiekader. Ze versterken het sociaal weefsel door ontmoeting en dialoog te organiseren. Zelforganisaties en het bredere sociaal-cultureel werk moeten hun vrijplaats kunnen behouden.

We verdedigen het **actief pluralisme**. Dat betekent dat iedereen zijn of haar levensbeschouwelijke overtuiging kan beleven en uiten. Keuzevrijheid en zelfbeschikking primeren op bevoogding en culturele dwang. In een permanente dialoog tussen gemeenschappen en individuen bakenen we de grenzen helder af.

We hebben oor voor legitieme vragen van minderheden en maken ruimte voor redelijke aanpassingen. Onze **feestdagenkalender** passen we aan, met meer vrijheid voor iedereen en gericht op versterkte samenhorigheid. We schrappen verbodsbepalingen over het dragen van levensbeschouwelijke tekenen.

Debatten over samenleven gaan vaak over de verhouding tussen de overheid en **islamitische geloofsgemeenschappen**. Ons uitgangspunt is dat er meer beleid nodig is om de islam beter in te passen in de samenleving. We zorgen voor een volwaardige erkenning, met alle rechten en plichten die daarmee gepaard gaan. Net zoals dat gebeurt met de erkende vrijzinnigheid, de katholiek kerk en andere erediensten.

Het is van groot belang dat ons land op een volwassen en serene manier omgaat met zijn **koloniaal verleden**. Om een grondig historisch onderzoek over de betrokkenheid van de Belgische instellingen in de kolonisatie mogelijk te maken, stelt de regering alles in het werk om overheidsarchieven en relevante privéarchieven open te stellen. We ontwikkelen ook een proactief restitutiebeleid voor de objecten uit onze musea, die door ons land tijdens de koloniale periode werden verworven.

6. Gericht beleid voeren voor specifieke groepen

De machtsongelijkheid tussen **vrouwen en mannen** is nog lang niet uitgeroeid. Justitie en politie treden meer doortastend op tegen gendergerelateerd geweld. We leggen bij wet vast dat regering en kernkabinet een evenwichtige vertegenwoordiging kennen van mannen en vrouwen. We nemen maatregelen om de onevenredige zorglast voor vrouwen te verminderen. Een loopbaan op ieders tempo veronderstelt een evenwichtig combinatiemodel, waarbij mannen meer zorgtaken opnemen. Dat doen we onder meer door het vaderschapsverlof voor werknemers uit te breiden van tien naar vijftien verplicht op te nemen dagen.

We blijven voortrekker voor rechten van **holebi's, transgender- en interseks personen** (LGTB+). Met een ambitieus interfederaal actieplan voorkomen, vervolgen en bestraffen we homo- en transfoob geweld. We besteden meer aandacht aan geestelijke zorg en welbevinden van LGTB+ door ze expliciet te erkennen als doelgroep. In de residentiële zorg en de thuiszorg komt meer aandacht voor diversiteit en seksualiteit. We optimaliseren de transwet: we schrappen het onherroepelijk karakter van de procedure en maken een einde aan de discriminatie van non-binaire personen.

We maken komaf met het kleurenblind beleid van het afgelopen decennium. Een pact tussen overheid, vakbonden en bedrijfsleiders verbindt de hele samenleving tot evenredige arbeidsdeelname van **etnisch-culturele minderheden**. Met sectorale quota en streefcijfers op maat zijn etnisch-culturele minderheden beter vertegenwoordigd in tewerkstellingsmaatregelen, opleidings-, inschakelings- en loopbaaninstrumenten.

Leeftijdsdiscriminatie is een onderbelicht probleem. Op de arbeidsmarkt binden we de strijd aan tegen stereotypen over oudere werknemers. We verbeteren de politieke **participatie van ouderen** door te innoveren met positieve acties. Zo worden ouderen aangemoedigd om vaker een publiek mandaat op te nemen.

7. Je lichaam is van jou

Jouw **recht op zelfbeschikking** staat centraal. Bij ethische beslissingen, bijvoorbeeld over abortus of het levenseinde, krijg je tijdig eerlijke en heldere informatie. Abortus hoort niet thuis in het strafrecht en kan voortaan tot 16 weken. In een uitzichtloze medische situatie, kies je zelf hoe je wil sterven. Met of zonder inmenging van anderen, met of zonder ingrepen die het levenseinde versnellen . Een wilsverklaring kan je eenvoudiger vastleggen en is ook geldig als je dement wordt. We evalueren de wet op euthanasie en starten een maatschappelijk debat op over hulp bij zelfdoding in geval van levensmoeheid of voltooid leven.

De getuigenissen en alarmerende cijfers over de fysieke integriteit van sporters, mensen in de media en de culturele sector vergen een meer alerte overheid. Sectoren sport, onderwijs, cultuur, media, zorg en ondernemen sturen we aan om op een juiste manier op te treden tegen **grensoverschrijdend gedrag**.

Je beslist zelf over je **genderidentiteit,** over hoe je mannelijkheid of vrouwelijkheid invult. Daarom verdwijnt geslacht uit de burgerlijke stand en op alle andere persoonlijke documenten die verstrekt worden door de overheid. Ook het rijksregisternummer wordt genderneutraal gemaakt.

Soms is een duwtje in de rug nodig om een **kinderwens** te vervullen. Draagmoederschap, donorschap en embryo-onderzoek helpen veel mensen vooruit. We vinden dat prima maar trekken wel duidelijke grenzen. Baby's zijn geen business. Commerciële doeleinden en het menselijk ras verbeteren sluiten we uit. De rechten van het kind staan voorop. Draagmoederschap regelen we wettelijk. Donorkinderen krijgen recht op informatie over hun donor.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Discriminatie bestrijden

→ We **informeren en sensibiliseren** alle burgers over de rechten van slachtoffers van discriminatie. Bedrijven en organisaties kunnen genieten van een ruimer aanbod aan coaching om een vuist te maken tegen discriminatie.

- De **sancties voor discriminatie** worden strenger om het beoogde maatschappelijk afschrikwekkende effect te hebben. Bij veroordeling zijn financiële sancties verplicht en die kunnen niet langer worden gehalveerd. We verhogen de strafmaat bij meervoudige en intersectionele discriminaties.

- We ontwikkelen meer ambitieuze en uniforme standaarden voor de **lokale meldpunten discriminatie**. Zo winnen ze aan zichtbaarheid en toegankelijkheid. De meldpunten seinen meldingen verplicht door aan de interfederale instantie die een centraal register bijhoudt. Zo komt er beter zicht op de omvang van discriminatie maar ook op recidivisme.

- Islamo- en holebifobe persmisdrijven en meervoudige *hate speech* blijven te vaak ongestraft. We herzien **artikel 150 van de grondwet** opdat drukpersmisdrijven voor alle discriminatiecriteria correctioneel kunnen worden behandeld.

- Alle Vlaamse en Brusselse **inspectiediensten** worden bevoegd om ook non-discriminatie te handhaven en dat door middel van proactieve ambtshalve praktijktesten en datamining.

- We verbeteren de rechtspositie van **slachtoffers** door verhoging van de schadevergoeding, snellere rechtstoegang en verlagen de drempels voor (gedeeltelijk) kosteloze rechtsbijstand.

- Binnen het Openbaar Ministerie en alle politiekorpsen duiden we **referentieambtenaren discriminatie** aan.

2. We herstellen de belofte van de sociale mobiliteit

- We stemmen de verschillende schakels in het traject van anderstalige nieuwkomers op elkaar af. Via een **eenloketsysteem** leiden we hen toe naar een woning, de arbeidsmarkt, lessen Nederlands en het vrijetijdsaanbod. De erkenning van elders verworven kwalificaties en competenties is gratis, verloopt snel en is toegankelijk.

- We houden rekening met de verschillen tussen nieuwkomers en voorzien efficiënte trajecten op maat. Met **hybride geïntegreerde trajecten** combineren we werk(ervaring), begeleiding en opleiding. We leiden anderstalige nieuwkomers niet enkel snel toe naar werk, maar oriënteren hen ook op langere termijn, met aandacht voor wat mensen willen en kunnen. We hebben oog voor de (geestelijke) gezondheid van mensen vooraleer ze een leertraject aanvatten. Een goed taalbeleid laat nieuwkomers zo snel mogelijk participeren in de samenleving.

- We breken het **inburgeringstraject** open en spreiden het over een veel langere termijn. Sterke lokaal verankerde integratiekantoren zijn de motor van een samenwerking tussen o.a. VDAB en OCMW. In samenwerking met het middenveld komt er meer financiële ademruimte voor innovatieve projecten.

→ We innoveren met een aanvullend integratieprogramma voor **vluchtelingen** gefinancierd door privépersonen of organisaties. Zij komen financieel of via sociale begeleiding tussen bij materiële noden, met het vinden van een woonst en school, het zoeken van een job. Uiteraard onder toezicht van de overheid en zonder dat het de overheid van haar eigen verplichtingen ontlast.

3. Omgaan met diversiteit naar de kern van de onderwijspraktijk

→ De klas is de ideale plaats om samen het gesprek aan te gaan. Alle scholen geven een **vak 'burgerschap, filosofie en levensbeschouwing'.** Zo leren kinderen op een geïnformeerde manier na te denken over de samenleving en over de werking van de democratie. Levensbeschouwelijke vakken kunnen facultatief worden aangeboden.

→ Er komt een structureel **antipestbeleid**. Om het probleem van pesten en cyberpesten aan te pakken, komt er een kenniscentrum voor grensoverschrijdend gedrag bij kinderen en jongeren.

→ In het **inschrijvingsdecreet** laten we de sociale mix als doelstelling niet los. De school is de plek bij uitstek waar jongeren met verschillende achtergrond en kenmerken elkaar kunnen ontmoeten. Door voorrangsregels neemt de segregatie af en verminderen we de grote sociale ongelijkheid in schoolprestaties. Kinderen met specifieke onderwijsnoden geven we meer kansen op inclusief onderwijs dicht bij huis, door in scholen voor gewoon onderwijs 5% van de plaatsen te reserveren voor kinderen met een geattesteerde beperking (verslag of gemotiveerd verslag).

→ **Schoolboeken en eindtermen** hebben meer oog voor diversiteit en voor de gevolgen van stereotypen. Educatieve uitgeverijen maken samen met scholieren en experten bindende standaarden voor accurate beeldvorming over gender, relatievormen, gezinstypes, culturele diversiteit en koloniale geschiedenis.

→ Het **onthaalonderwijs** zal een grote hervorming ondergaan. We starten met geïntegreerde onthaaltrajecten voor anderstalige nieuwkomers in basis- en secundair onderwijs. Dat verloopt in drie fases. Eerst een taalbad van ongeveer drie tot zes maanden. Dan een semi-geïntegreerde fase, waarbij leerlingennieuwkomers Nederlands leren in een authentieke schoolcontext. Tenslotte een volledige integratie in het reguliere onderwijs. Maar ook dan eindigt het onthaaltraject niet: vervolgschoolcoaches staan in voor ondersteuning en begeleiding op maat.

4. Inspirerende voorbeeldfunctie voor de overheid

→ Bij nieuwe infrastructuurprojecten zijn **inclusieve en universele ontwerpen** de norm. Die aanpak komt een grote diversiteit aan gebruikers ten goede.

→ Bestaande straten en voetpaden, openbare gebouwen en scholen maken we **meer toegankelijk**. De overheid treedt ook actiever op om sportinfrastructuur, bioscopen, horeca en winkels toegankelijk te maken. Meer coördinatie, betere strategieën en objectieve doelstellingen leiden tot inclusief gebruik en meer mobiliteit voor iedereen.

→ Selectiejury's bij de **aanwerving van overheidspersoneel** zijn divers samengesteld om stereotype denkbeelden bij de selectie te voorkomen.

→ De overheid garandeert **kansengroepen** meer opleidings- en aanwervingskansen. We voorzien alternatieve instroomkanalen en een specifieke wervingsreserve. We introduceren bindende streefcijfers voor het aantal kandidaten uit kansengroepen dat deelneemt aan de selectieprocedure.

→ De overheid communiceert op een toegankelijke manier zodat iedereen er zich in herkent. **Overheidscommunicatie** doorbreekt stereotypen en rolpatronen, en gaat op een bewuste en relaxe manier om met de veeltaligheid die onze samenleving kenmerkt.

5. Leren samenleven blijft cruciaal, elke dag

→ We omkaderen de basiswerkingen van **middenveldorganisaties** op een structurele manier. Projectfinancieringen zijn aanvullend, op elkaar afgestemd en hebben een duidelijke focus. Zo zorgen we voor vernieuwing en voor de verduurzaming van waardevolle experimenten en projecten.

→ Onze **feestdagenkalender** passen we aan, met meer vrijheid voor iedereen en gericht op versterkte samenhorigheid. We halen twee bestaande feestdagen van de officiële lijst. In ruil krijgt iedere werknemer (naast bestaande verlofdagen) recht op twee vrij te bepalen verlofdagen

→ We zijn tegen een verbod op zichtbare **levensbeschouwelijke symbolen**. De inperking van die vrijheid kan enkel tijdelijk en onder welomschreven omstandigheden. We vertrekken van het recht op zelfbeschikking, religieuze tolerantie en van een positieve omgang met diversiteit.

→ Om de diversiteit van de **moslimgemeenschappen** beter naar waarde te schatten, vervangen we het representatief organ, de moslimexecutieve, door een meer overkoepelende structuur. Een nieuw wettelijk kader biedt meer rechtszekerheid aan moskeeën om erkend te worden. Niet-erkende gebedshuizen controleren we beter. De overheid treedt op als facilitator voor een degelijke imamopleiding en voor een beter statuut voor imams in erkende moskeeën.

6. Je lichaam is van jou

→ De termijn waarbinnen **abortus** mogelijk is, breiden we uit naar 16 weken. We lichten de betrokkene in over de alternatieven en de gevolgen van de ingreep. De verplichte bedenktijd korten we in naar 48 uur.

→ Bij **draagmoederschap** vragen wensouders aan een andere vrouw om zwanger te zijn en te bevallen van hun kindje. We regelen draagmoederschap wettelijk in België en Europa. Dat met de nodige garanties voor het kind, de wensouders en de draagouder. De regeling maakt geen onderscheid tussen hetero- en homokoppels. Commercieel draagmoederschap verbieden we.

→ We maken **discreet bevallen** mogelijk. De naam van de moeder komt dan niet in de geboorteakte. Enkele gegevens worden wel bewaard en kunnen later leiden tot contact tussen moeder en kind als ze dat allebei willen.

→ **Nieuwe biotechnieken** helpen veel mensen vooruit. Maar ze inzetten voor geldgewin of het verbeteren van het menselijk ras kan niet. Klonen om een identiek genetisch individu geboren te laten worden is een brug te ver. Net als het patenteren van planten, dieren of mensen. Mensen mogen het geslacht van hun kind niet zelf kiezen, tenzij om een ernstige erfelijke ziekte te voorkomen.

→ Met campagnes moedigen we mensen aan om zich als **orgaandonor** te registreren. Dat haalt de twijfel of weigering bij de familie weg, ook al is de wet nu duidelijk. Elk ziekenhuis sluit een samenwerkingsovereenkomst af met een transplantatiecentrum zodat minder potentiële donororganen verloren gaan. Organen horen niet thuis op een commerciële markt. De overheid reikt IT-oplossingen aan om de registratie als orgaandonor eenvoudiger te maken voor de burger. Een bezoek aan het gemeentehuis is een te grote drempel.

→ **Donorkinderen** hebben recht op informatie over hun donor. We voeren een nieuw type donor in: de open-profieldonor. Bij een open-profieldonatie kunnen kinderen de sociale en fysieke gegevens van hun donor opvragen en als ze 16 worden ook de identiteit. Contact tussen donor en kind is mogelijk bij wederzijdse toestemming. We versterken de psychologische ondersteuning voor, tijdens en na de donatie.

→ Zorgaanbieders maken een prioriteit van voorafgaande **zorgplanning**. Samen met hun patiënten voeren ze tijdig het gesprek rond de zorg die zij wel of niet meer wensen op het moment dat ze hun wil niet meer kunnen uitdrukken en bespreken ze welke beslissingen zij wensen rond hun levenseinde. Dat zowel in de thuiscontext, in woonzorgcentra als in het ziekenhuis.

→ Patiënten krijgen het palliatief statuut van zodra ze er nood aan hebben in plaats van drie maanden voor het **levenseinde**. We investeren meer in de multidisciplinaire begeleidingsequipes palliatieve zorg en in vorming van zorgverleners.

- Mensen kiezen zelf hoe ze willen sterven: met of zonder inmenging van anderen, met of zonder ingrepen die het levenseinde versnellen. Een evaluatie van de wet op euthanasie is noodzakelijk. Zo halen we twijfelgevallen uit de schemerzone. **Euthanasie** bij dementie maken we mogelijk, uiteraard na een wilsverklaring en mits strikte voorzorgen. Euthanasie bij ondraaglijk psychisch lijden blijft mogelijk, maar we evalueren de procedure. Een wilsverklaring kan eenvoudig vastgelegd worden op deidentiteitskaart en hoeftniet hernieuwd te worden.

- We starten een maatschappelijk debat op over hulp bij zelfdoding of euthanasie in geval van **levensmoeheid**, voltooid leven of onomkeerbaar verlies van persoonlijke waardigheid.

- We sensibiliseren rond preventie en aanpak van **seksueel grensoverschrijdend gedrag**. Daarbij hoort onder meer de opmaak en ondertekening van een integriteitscode in elke organisatie. Coaches en begeleiders die verantwoordelijkheid dragen voor minderjarigen moeten in het bezit zijn van een bewijs van goed zedelijk gedrag. We richten sectorale aanspreekpunten op als sluitstuk voor slachtoffers die geen beroep hebben kunnen doen op bestaande interne procedures.

11 VERTROUWEN GEVEN AAN RECHTSSTAAT EN DEMOCRATIE

We zijn een overtuigd verdediger van onze democratische rechtsstaat. Vandaag ligt die vanuit verschillende kanten onder vuur. De confrontatie met terreur, geweld en xenofobie plaatst ons als samenleving tegenover degenen die onze waarden en onze samenleving willen ontwrichten. We kiezen ervoor om de waarden van onze democratie en rechtsstaat uitdrukkelijk uit te dragen en te versterken. Investeren in mensenrechten leidt tot een veiligere én vrijere samenleving.

De zorg voor veiligheid is een basistaak van de overheid. Ze hoort dat op een gelijke en rechtvaardige manier voor al haar burgers waar te maken. Onafhankelijke rechtspraak en gelijke toegang tot justitie zijn basisvoorwaarden om het vertrouwen in de rechtsstaat te versterken.

We nemen het op voor een sterkere democratie. Burgers vragen terecht meer betrokken te worden. Dat zorgt niet alleen voor een groter draagvlak. Het levert ook een beter beleid op, meer in de lijn van het algemeen belang.

Onze democratie moet mee met haar tijd. Een moderne overheid geeft burgers de ruimte voor eigen, gemeenschapsgerichte initiatieven. Eerlijke politiek en heldere structuren zorgen voor meer vertrouwen bij de burger.

1. Pal voor de democratische rechtsstaat

Mensenrechten zijn er voor alle tijden: goede en slechte. Er kan niet getornd worden aan **fundamentele rechten en vrijheden**, zoals die opgenomen zijn in de grondwet, de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. De democratische rechtsstaat is het best te verdedigen door voluit te geloven in de kracht van een **open samenleving**. Meningen mogen botsen. De grens ligt bij het aanzetten tot haat, geweld of discriminatie. In onze democratie is er plaats voor iedereen die zich binnen die grenzen beweegt. De stem van het volk valt niet te herleiden tot een eenheidsgeluid.

De **scheiding van de machte**n garandeert onze rechten en vrijheden. We waken ervoor dat de rechterlijke macht niet inboet aan bevoegdheden ten voordele van de uitvoerende macht. We zijn alert voor maatregelen die de privacy van burgers in het gedrang brengen. Iedere screening moet met wettelijke waarborgen zijn omkleed.

Onze **grondwet** geeft richting aan onze samenleving en formuleert de belangrijkste uitgangspunten. Ze vormt een kompas voor wie hier geboren is en voor nieuwkomers. Onze grondwet is al erg rijk, maar we willen ze nog versterken. Voor het eerst in de Belgische geschiedenis brengen we burgers en politici samen om te schrijven aan een preambule van de grondwet. Naar het voorbeeld van IJsland en Ierland geven we samen uiting aan de fundamentele waarden die nodig zijn om het samenleven mogelijk te maken.

2. Onze open samenleving beschermen tegen gewelddadig radicalisme

De aanslagen van 22 maart troffen ons land in het hart. Drieste **terreur** confronteerde ons met de realiteit dat een garantie op veiligheid niet bestaat. Meer dan ooit wordt de basistaak van de overheid op scherp gesteld: het versterken van de veiligheidsstructuur en het vrijwaren van de grondrechten van de burgers.

De **politie** speelt een sleutelrol in het veiligheidsbeleid. De politie stelt zich op als partner van de bevolking. Ze zijn voor iedereen nabij, aanspreekbaar en toerekenbaar. Diversiteit in het politiekorps vinden we ontzettend belangrijk. In Brussel willen we zo snel mogelijk een eengemaakte politiezone. Zo geven we vorm aan een meer coherent veiligheidsbeleid met een nabijheidspolitie in één gewestelijke zone.

We investeren in gespecialiseerd beleid om alle vormen van **gewelddadig radicalisme** te counteren. We zorgen voor meer coördinatie, overleg en samenwerking tussen overheden en diensten. We leiden gespecialiseerd veiligheids- en gevangenispersoneel op om radicaliseringsprocessen in de gevangenissen te herkennen en om doeltreffend te interveniëren.

Ex-gedetineerden over wie grote bezorgdheid bestaat, volgen we beter op. Justitiehuizen kunnen rekenen op meer ondersteuning om **re-integratie** vroeger op te starten en trajecten op maat uit te stippelen. De samenwerking tussen de penitentiaire sector en het lokaal niveau verbetert. Bovenlokale overheden zorgen voor monitoring, coördinatie en evaluatie van de uiteenlopende initiatieven op het terrein.

3. Justitie kan eerlijker en de strafuitvoering menswaardig

De rechterlijke macht garandeert onze fundamentele rechten en vrijheden. Justitie kan veel **toegankelijker**, voor burgers en voor verenigingen. We verhogen de inkomensgrens voor gratis juridische bijstand. De toegang tot justitie voor verenigingen breiden we uit.

We zorgen voor continuïteit van **personeel en middelen** voor justitie. Om de gerechtelijke achterstand weg te werken, vullen we de openstaande kaders in voor magistraten en gerechtspersoneel. We versterken het management binnen justitie. Iedere rechtbank krijgt een niet-magistraat manager die verantwoordelijk is voor logistiek en personeelsbeleid. De informatisering van justitie wordt eindelijk een feit, dat op een eenduidige en performante manier.

We zorgen voor een betere verankering van **herstelbemiddeling** in ons gerechtelijk systeem. Herstelrecht heeft niet alleen bewezen conflicten op duurzamere manier op te lossen. Het biedt ook potentieel om overbelaste rechters werk uit handen te nemen.

Het **detentiebeleid** nemen we grondig onder handen. Met de regelmaat krijgt ons land een blaam omdat de rechten van gedetineerden worden geschonden. Wij verbeteren de leefomstandigheden in de gevangenis en geven elke gevangene een individueel detentieplan. De functie van de cipier wordt

opgewaardeerd. We investeren in detentiehuizen, breiden het elektronisch toezicht uit en maken meer gebruik van alternatieve straffen. Strafuitvoering op mensenmaat leidt tot een pak minder recidive en tot een betere re-integratie in de samenleving.

4. Burgers beter betrekken

Democratie is meer dan om de vijf of zes jaar een bolletje kleuren. Burgers verwachten terecht dat ze buiten verkiezingsperiodes hun zeg mogen doen. En dat van bij het begin van het proces, niet enkel aan het einde van de rit, als enkel nog punten en komma's kunnen wijzigen. **Burgers betrekken** biedt de overheid kansen: beleid krijgt meer draagvlak en wordt vooral beter omdat het nieuwe en soms onverwachte inzichten binnenbrengt.

We bieden burgers de kans om op allerlei manieren te participeren, met ruimte voor **klassieke en vernieuwende vorm van participatie**. In burgerpanels gaan mensen uitgebreid met elkaar in debat, zodat ze in dialoog en op basis van informatie samen tot een visie kunnen komen. Inspraak met inzicht leidt tot uitspraken met uitzicht. Via burgerbegrotingen laten we burgers ook rechtstreeks meepraten over de besteding van hun belastinggeld.

Ook samen dingen doen is een krachtige vorm van democratie. Wijken en buurten zijn niveaus bij uitstek waar co-productie en doe-democratie tot leven kunnen komen. We steunen actief **burgerinitiatieven** (de zogenaamde 'commons').

Een overheid die veel ruimte biedt aan actieve burgers, zal zich ook anders organiseren. Niet door terug te treden, want grondrechten verzekeren blijft de kerntaak van de overheid. Voldoende middelen voor sterke publieke voorzieningen blijven daarom essentieel. Wel door zich meer als **partnerstaat** op te stellen. We geven ambtenaren het nodige vertrouwen en autonomie om hun rol van schakel tussen burger en overheid ten volle op te nemen. We waarderen de rol van een kritisch en onafhankelijk middenveld.

5. Transparante en eerlijke politiek die iedereen een stem geeft

We kiezen voor **transparante en eerlijke politiek**. Samusocial, de intercommunales, politieke benoemingen, het thema blijft meer dan ooit actueel. We verbieden de combinatie van een mandaat als parlementslid met een mandaat als burgemeester of schepen. We voorzien volledige openheid over mandaten, vergoedingen en lobbywerk. We kiezen voor een correcte verloning die komaf maakt met uitzonderingsstatuten. We hervormen de partijfinanciering. Partijfinanciering dient om een sterke politieke werking mogelijk te maken, niet om grote reserves op te bouwen of dure campagnes te voeren.

Omdat democratie van iedereen is, zetten we actief in op **de versterking van politieke participatie**. We verlagen de stemgerechtigde leeftijd naar 16 jaar, maken de procedure voor het gemeentelijk

stemrecht van niet-Belgen eenvoudiger en breiden dat stemrecht uit naar andere niveaus. We nemen maatregelen voor een evenwichtige gendervertegenwoordiging in parlementen, raden, colleges en regeringen.

6. Heldere structuren

Het lokale niveau wordt alsmaar belangrijker. Het staat dicht bij de burger en kan snel op uitdagingen antwoorden. We geven voldoende vertrouwen, ondersteuning en financiële middelen aan lokale besturen. We versterken de **lokale democratie** door raadsleden beter te ondersteunen en door meer te investeren in burgerparticipatie, ook op wijk- en buurtniveau.

Samenwerking over gemeentegrenzen heen, tussen stad en rand, is cruciaal voor uitdagingen die het lokale niveau overstijgen. Maar ze gebeurt vandaag te weinig transparant, te weinig democratisch, te weinig efficiënt. We vormen de provincies om tot stads- en streekgewesten. Die nemen ook de taken over van een heel waaier aan tussenstructuren zoals intercommunales. Zo vervangen we de huidige ondoorzichtige wirwar aan structuren door één democratisch niveau tussen de gemeenten en de Vlaamse overheid. Dubbele winst: betere samenwerking op streekniveau, en meer democratie. In Brussel kiezen we voor een grondige vereenvoudiging en een verschuiving van bevoegdheden van gemeenten naar gewest.

Een grote staatshervorming is vandaag niet aan de orde, een verbetering van de samenwerking tussen de verschillende regio's en het federale niveau wel. We kiezen voor een volwassen **samenwerkings- en ontmoetingsfederalisme**. Om een volwaardig federaal debat te bevorderen, voeren we een federale kieskring in voor de verkiezing van een deel van de Kamer. De Senaat is in haar huidige vorm overbodig en schaffen we af.

7. Onafhankelijke media spelen een essentiële rol voor democratie en rechtsstaat

Een kwaliteitsvolle en pluralistische pers is een essentiële bouwsteen van een gezonde democratie. We stimuleren een sterke en onafhankelijke 'vierde macht', ongeacht het medium dat daarvoor gebruikt wordt.

Met de VRT zetten we een hoge standaard voor betrouwbare journalistiek. Meer dan vandaag investeert de VRT in een sterk aandeel buitenlandverslaggeving.

In deze 'post-truth'-tijden beschermen we diepgravende onderzoeksjournalistiek. Dat kan via de VRT en door fiscaal gelijke behandeling van digitale, onafhankelijke nieuwsmedia. We beschermen journalisten beter tegen het fenomeen waarbij bedrijven, overheden of anderen media de mond willen snoeren met hoog oplopende gerechtskosten. De overheid neemt daartoe gerichte wettelijke maatregelen.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Pal voor de democratische rechtsstaat

→ Maatregelen die onze veiligheid moeten vergroten, horen **effectief en proportioneel** te zijn. Het afzwakken van het vermoeden van onschuld of maatregelen zoals burgerinfiltratie of de noodtoestand zijn uitgesloten.

→ Het verdedigen van de **grondrechten** is een beginsel waar we burgers rond willen verbinden. We versterken onze grondwet met een nieuwe inleiding. Een samen geschreven inleiding onderstreept de uitgangspunten van onze samenleving en kan verbindend werken. Zo wordt de grondwet meer van iedereen.

→ Als overheid springen we veel voorzichtiger om met de massale inzameling en het uitwisselen van (passagiers)gegevens. Massasurveillance voorkomt geen terreur. We leggen dataretentie aan banden en investeren in legitieme, gerichte surveillance en een gemeenschapsgerichte politie. Ook bedrijven horen verantwoording af te leggen ten aanzien van klanten over de bescherming van hun **privacy**.

→ Een onafhankelijk kenniscentrum voor **digitalisering en innovatie** waakt erover dat het internet vrij, decentraal en neutraal blijft. We verzamelen daartoe expertise van administraties, verenigingen, open-source ontwikkelaars en academici.

2. Onze open samenleving beschermen tegen gewelddadig radicalisme

→ De politie als geheel is doordrongen van **gemeenschapsgerichte politiezorg**. En niet alleen de wijkpolitie. Om het vertrouwen tussen politie en burger te versterken, zal de politie beter verantwoorden waarom ze iemand controleert. Omgaan met diversiteit maken we tot onderdeel van de basisopleiding aan de politieschool. We verbeteren de kennis van de antidiscriminatiewetgeving in het korps. *Last but not least*, brengen we meer diversiteit in het politiekorps door positieve acties.

→ Zorgen voor veiligheid is **investeren in preventie**. Daarom investeren we in een goed functionerend en fijnmazig informeel netwerk van actoren zoals het jeugdwelzijnswerk, het algemeen welzijnswerk, OCMW, jeugdzorg en jeugdinspecteurs van de lokale politie, gemeenschapswachten, meldpunten discriminatie, het onderwijsveld …. Met respect voor de eigenheid van ieders beroep.

→ In de strijd tegen gewelddadig radicalisme stemmen we het werk van inlichtingendiensten en politie beter op elkaar af. We versterken de **informatiedoorstroming** naar de burgemeester. In Brussel willen we zo snel mogelijk een coherent veiligheidsbeleid en een eengemaakte politiezone.

→ De **Lokale Integrale Veiligheidscel** (LIVC) speelt als lokaal forum voor coördinatie, informatie-uitwisseling en reflectie een belangrijke rol in de strijd tegen gewelddadig radicalisme. LIVC's zijn geen instrument in handen van een repressief beleid, maar maken onderdeel uit van een preventie- en investeringsbeleid. De eigenheid van elke actor in de LIVC's wordt gehonoreerd, met respect voor de wettelijke en deontologische regels.

→ Voor **islamconsulenten** in de gevangenis voorzien we in een volwaardig statuut, een correcte bezoldiging en voldoende werkingsmiddelen om activiteiten binnen de gevangenismuren te organiseren. We investeren in niet-gouvernementele actoren die meewerken aan exit-programma's.

3. Justitie kan eerlijker en de strafuitvoering menswaardig

→ Om dure en lange procedures te vermijden, promoten en ondersteunen we **herstelbemiddeling** en **alternatieve geschillenoplossingen**.

→ De wet op de verruimde minnelijke schikking, de zogenaamde **afkoopwet**, die speciaal is ingevoerd voor de afhandeling van de fiscale en economische misdrijven, wordt afgeschaft.

→ De ondersteuning van de magistraten, griffies en ander gerechtelijk personeel wordt aangepast na een objectieve **werklastmeting**.

→ We temmen de papieren tijger bij justitie. Er wordt verder werk gemaakt van de **digitalisering** van griffieverrichtingen. We investeren en realiseren een performant informaticasysteem voor het justitieel apparaat.

→ **Verenigingen** krijgen vlotter toegang tot justitie om hun maatschappelijk doel te bereiken. We maken dat mogelijk in zowel strafrechtelijke als burgerrechtelijke zaken. Naar analogie met het consumentenrecht maken we ook collectief herstel mogelijk van de toegebrachte schade bij discriminatie.

→ **Milieucriminaliteit** pakken we hard aan. Er komt meer toezicht en handhaving. Binnen de rechtbanken worden afzonderlijke afdelingen opgericht voor de behandeling van stedenbouwzaken en milieuzaken, met behandeling door speciaal daartoe opgeleide magistraten.

- **Straffen worden meer aangepast** aan de dader, de aard van het misdrijf en de impact van het misdrijf. We schenken meer aandacht aan alternatieve straffen, weliswaar met respect voor de rechten van het slachtoffer. We zorgen voor meer omkadering, begeleiding en controle zodat het elektronisch toezicht ruimer kan worden toegepast. Het principe van de voorwaardelijke invrijheidstelling is en blijft een belangrijk principe met het oog op een menswaardige strafuitvoering. Wanneer voorwaarden zijn vervuld en mits goede begeleiding en opvolging, biedt de procedure kansen op een succesvolle re-integratie.

- Betere **begeleiding van gedetineerden** zal zorgen voor lagere recidivecijfers. Justitiehuizen, justitieassistenten en gespecialiseerde diensten in de gevangenis worden beter ondersteund in personeel en middelen. Er wordt eindelijk werk gemaakt van de uitwerking van een individueel detentieplan voor elke gedetineerde. We verbeteren het statuut van de cipiers. Bijkomende opleidingen krijgen een meer prominente plaats in hun loopbaan.

- **Geïnterneerden** worden uit de gevangenis gehaald. Er is meer capaciteit en meer opgeleid personeel nodig voor de begeleiding van geïnterneerden. We richten onderzoeks- en observatiecentra op, zodat de rechter een gefundeerde uitspraak kan doen over de juiste en aangepaste behandeling.

- Gedetineerden hebben recht op **menswaardige levensomstandigheden** in de gevangenis. Elke gevangene kan tijdig beroep doen op een arts. Het aankoopbeleid van levensmiddelen wordt verbeterd. Net zoals het telefoniebeleid, het educatief aanbod en de mogelijkheden om te werken in de gevangenis.

- Op lange termijn moeten we af van grootschalige gevangeniscomplexen. We starten met een reeks detentiehuizen zoals uitgewerkt door De Huizen. Detentiehuizen laten meer maatwerk toe bij de uitvoering van de detentie en bereiden de gedetineerde beter voor op de re-integratie. Voor 18 tot 25-jarigen richten we aparte huizen op.

4. Burgers beter betrekken

- We zorgen voor maximale **openbaarheid van bestuur** door bestuursdocumenten vlot toegankelijk en overzichtelijk aan te bieden. Iedereen die bij een openbaar onderzoek een bezwaar indient, mag rekenen op een inhoudelijk antwoord.

- We zetten in op **deliberatieve democratie**, op alle niveaus. We geven burgers de kans om zelf de organisatie van een burgerpanel te vragen, maar laten de overheid zelf ook actief van dat instrument gebruikmaken. We waken over een goede wisselwerking met de klassieke politiek, zodat de aanbevelingen in burgerpanels effectief ter harte genomen worden.

- We maken op alle niveaus **volksraadplegingen** mogelijk, ook op de dag van de verkiezingen. Het debat kan meer over de vraag zelf gaan, want kiezers hebben al hun 'gewone' stem om het zetelende beleid te beoordelen. Hoge opkomst is in dat geval verzekerd, en aan het begin van een bestuursperiode is er ook meer kans dat het antwoord ook politiek weegt. De (regeer) akkoorden moeten immers nog gemaakt worden.

- We experimenteren met participatief begroten. Goede voorbeelden zoals de **burgerbegroting** (district Antwerpen**) en wijkbudgetten** verspreiden we verder.

- De Vlaamse en Brusselse regering ondersteunen steden en gemeenten om op lokaal niveau te experimenteren met **democratische vernieuwing**.

- We geven volop ruimte aan **burgerinitiatieven van onderuit**. We geven aan iedereen het recht op initiatief. Dat betekent dat je als burgerinitiatief steun in plaats van tegenwerking mag verwachten. De overheid kan waar opportuun voor opdrachten burgerinitiatieven verkiezen boven de markt. De overheid blijft borg staan voor universele dienstverlening, om basisrechten te garanderen.

- We waarderen de rol van de **ambtenaar als een schakel** die faciliteert en verbindt, die burgers en bedrijven helpt en ondersteunt bij het realiseren van hun initiatieven. De overheid geeft zijn medewerkers meer vertrouwen en autonomie.

5. Transparante en eerlijke politiek die iedereen een stem geeft

- We **verbieden de cumul** tussen een mandaat als parlementslid en een lokaal uitvoerend mandaat (burgemeester, schepen, OCMW-voorzitter).

- We versterken de rol van rechtstreeks verkozen **parlementen en raden**. We gebruiken daartoe instrumenten zoals de hoorzitting voor kandidaat-ministers.

- We streven naar **compacte regeringen**, met ministers met coherente bevoegdheidspakketten. We evolueren naar een systeem waarbij een staatssecretariaat enkel uitzonderlijk en tijdelijk is, als antwoord op een crisis of een bijzondere, nieuwe uitdaging.

- We **schaffen de aparte opvolgerslijsten** bij parlementsverkiezingen **af**.

- We versterken verder de **transparantie over mandaten en vergoedingen**. Met een lobbyregister zorgen we voor grotere transparantie over de contacten van politici met lobby's.

- We kiezen voor een correcte verloning van politici, waarbij we **uitzonderingsregimes afschaffen**. Enkel wie zijn of haar mandaat volwaardig opneemt, heeft recht op een volledige vergoeding.

- We zorgen voor **evenredige gendervertegenwoordiging** in regeringen, colleges, raden en parlementen. We doen dat onder andere door te bepalen dat colleges uit maximaal twee derde leden van dezelfde gender mogen bestaan en door een consequente toepassing van het ritsprincipe bij kieslijsten.

- We geven jongeren **stemrecht vanaf 16 jaar**. We versoepelen het stemrecht voor niet-Belgen bij gemeenteraadsverkiezingen. Door registratie als kiezer mogelijk te maken tot op de dag van de verkiezingen, verdwijnt een belangrijke drempel. We breiden dat stemrecht ook uit naar provinciale, regionale, federale en Europese verkiezingen.

- We behouden de **opkomstplicht** en zorgen dat die ook nageleefd wordt.

- **Iedere stem moet evenveel meetellen**, nieuwe en kleine partijen verdienen eerlijke kansen. We kiezen daarom voor een zo evenredig mogelijke vertegenwoordiging bij de zetelverdeling in raden en parlementen. Geen kiesdrempels, grote kieskringen en de afschaffing van het Imperiali-systeem dat kleine partijen benadeelt bij lokale verkiezingen.

- We hervormen het systeem van **partijfinanciering**. We blijven kiezen voor een model van grotendeels publieke partijfinanciering, waarbij partijen niet de speelbal worden van giften van grote bedrijven. Maar we maken het systeem minder gul en sturen het ook inhoudelijk bij, zodat het in functie staat van een sterke democratische en inhoudelijke werking.

- We schaffen de politieke macht van het **koningshuis** af. De koning is niet meer bevoegd voor het benoemen en ontslaan van ministers, ondertekent de wetten niet meer en speelt geen rol meer bij de formatie.

6. Heldere structuren

- We investeren in sterke en democratische lokale besturen met veel ruimte voor burgerparticipatie. We maken van de gemeenteraad weer het hart van de lokale democratie en versterken de ondersteuning en het statuut van gemeenteraadsleden. Een **onafhankelijke voorzitter van de gemeenteraad**, dat wil zeggen geen burgemeester of schepen, draagt bij tot de versterking van de raad.

- De Vlaamse overheid stelt zich op als een partner van de lokale besturen. Ze legt daarbij de nadruk op een coachende en ondersteunende rol. Vlaanderen **stimuleert gemeenten die een voortrekkersrol opnemen**, bijvoorbeeld op het vlak van burgerparticipatie, klimaatbeleid of de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen. Vlaanderen bevordert de onderlinge uitwisseling van ervaringen tussen lokale besturen.

- We hervormen het **gemeentefonds**, met twee grote uitgangspunten: solidariteit tussen arme en rijke gemeenten, en belonen van gemeenten voor duurzame ruimtelijke keuzes (behoud van open ruimte en kernversterking).

- Bestuurskracht gaat over meer dan schaalgrootte. Maar voor heel kleine gemeenten wordt het alsmaar moeilijker om de dienstverlening te verzekeren die een burger van een moderne gemeente verwacht. We kiezen niet voor megagemeenten, maar **stimuleren wel actief fusies**, zowel tussen kleinere gemeenten onderling als van kleine gemeenten met naburige centra. We evalueren de huidige fusieregeling. We willen een draagvlak van onderuit combineren met fusies die gebaseerd zijn op objectieve gronden en niet op een partijpolitieke logica.

- We vervangen de provincies, intercommunales en andere tussenstructuren door één democratisch niveau, dat van de **stads- en streekgewesten**. Als eerste stap zorgen we dat de verschillende samenwerkingsverbanden binnen één regio beter gestroomlijnd worden.

- Op Brussels niveau kiezen we voor een interne staatshervorming. We **vereenvoudigen de structuren**, het zwaartepunt komt veel meer bij het Gewest.

- Een volgende (federale) **staatshervorming** is voor ons altijd **tweerichtingsverkeer**. We pleiten bijvoorbeeld voor het terug samenvoegen van buitenland-materies (buitenlandse handel, wapenhandel en ontwikkelingssamenwerking) en voor één minister voor klimaat en energie. Uiteraard blijft – ook na zo'n hervorming – klimaat een opdracht voor elke politicus en elk beleidsniveau. Omgekeerd is bijvoorbeeld een bevoegdheid als fiscaliteit tweede woonst mogelijk beter te organiseren op gewestelijk niveau.

- We **schaffen de Senaat af**.

- We voeren een **federale kieskring** in voor de verkiezing van een deel van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

7. Onafhankelijke media spelen een essentiële rol voor democratie en rechtsstaat

- De Vlaamse Regulator voor de Media (VRM) krijgt een ruimer mandaat om de pluriformiteit en de onafhankelijkheid van het media-aanbod te bewaken.

- Bestaande perssteun koppelen we aan betere arbeidsvoorwaarden van journalisten en aan kwaliteitsbevordering. Een meer slagkrachtige beroepsorganisatie krijgt ondersteuning om beroepsjournalisten permanent op te leiden.

- Om diepgravende journalistiek mogelijk te maken, maximaliseren we de openbaarheid van bestuur en de bescherming van journalisten en klokkenluiders. We trekken het klokkenluidersstatuut door naar Brusselse ambtenaren.

- De dotatie voor het Fonds Pascal Decroos voor Bijzondere Journalistiek en het Vlaams Journalistiek Fonds (VJF) wordt verhoogd.

12 NAAR INTERNATIONALE RECHTVAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

Meer dan ooit is de wereld verbonden. De impact van onze keuzes omspant andere werelddelen. Omgekeerd heeft wat zich ver weg afspeelt impact op ons leven. Internationalisme en solidariteit over grenzen heen behoren van oudsher tot het DNA van de groene beweging en ideologie. We willen niet alleen lokaal maar ook globaal een sociaal en ecologisch rechtvaardige agenda uitvoeren. De 17 Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (SDGs) brengen ons tegen 2030 dichter bij een meer gelijke, propere en rechtvaardige wereld. Die doelen voor wereldwijde duurzame ontwikkeling die de VN in 2015 heeft afgesproken, draaien onder meer om het verminderen van armoede, beter onderwijs en fatsoenlijke jobs maar ook om schone energie en de bescherming van biodiversiteit. We voeren een handels- en buitenlandbeleid dat coherent is met die agenda. Zo zorgen we voor meer gelijkheid en minder armoede en doen we er alles aan om democratie en mensenrechten te verspreiden en te versterken.

We zijn voorstander van Europese samenwerking in een steeds hechtere unie. We geven die Europese samenwerking een radicaal andere inhoud en karakter. We sturen flink bij richting democratie, solidariteit en sociale bescherming en dat binnen planetaire grenzen. De Europese Unie zet haar schaalgrootte en bestuurskracht in om transnationale dossiers zoals migratie, oneerlijke concurrentie, belastingontwijking, onveiligheid en klimaatverandering aan te pakken. Op die terreinen werken de lidstaten meer, beter en dieper samen.

Migratie is van alle tijden. Met een realistisch beleid leiden we migratie in goede banen. Onze prioriteit is het recht om asiel aan te vragen te vrijwaren. Wie oorlog en geweld ontvlucht, krijgt bescherming. Het Vluchtelingenverdrag is en blijft het juridisch kader. Met een warme opvangstructuur en kwalitatieve, toegankelijke procedures komt ons land haar internationale verplichtingen na. Een beleid van legale, circulaire economische migratie is voordelig voor de migrant, het gastland en het herkomstland. Het draagt er toe bij dat minder mensen hun leven wagen om zonder visum in de Europese Unie te geraken.

Veiligheidsbeleid dient tot een rechtvaardiger wereld. We zetten het in voor vrede en stabiliteit. Een sterke diplomatie en een ondubbelzinnige focus op mensenrechten in ons buitenlands beleid dragen bij tot duurzame ontwikkeling.

1. Duurzame ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking

We versterken het beleid voor duurzame ontwikkeling. De duurzame ontwikkelingsdoelen (SDGs) zijn daartoe de hefboom. De EU integreert de SDG's met een geloofwaardige *Sustainable Europe 2030 Strategy* in de beleidscyclus met daarin onder meer de nationale hervormingsprogramma's. We versterken het wettelijk federaal kader voor duurzame ontwikkeling via de SDGs en vertalen die in concrete, verankerde en structurele maatregelen voor het federale en voor de regionale beleidsniveaus. Op Vlaams niveau is er nood aan een ambitieuzere strategie dan *Vizier 2030*.

Interfederale samenwerking zorgt voor een betere integratie van de SDGs, waarbij ook de parlementen en de stakeholders permanent betrokken zijn. Zij bewaken het genderevenwicht en de participatie van kwetsbare groepen.

De besparingen in de ontwikkelingssamenwerking roepen we een halt toe. Tegen het eind van de legislatuur halen we de wettelijke norm van 0,7% van het bbp. In de partnerlanden werken we aan maatschappijopbouw, aan de uitbouw van efficiënte structuren en aan de strijd tegen corruptie. We zetten onder meer sterk in op lokaal ondernemerschap. Verder pleiten we voor een rechtvaardig internationaal belastingsysteem en strijden we tegen kapitaalvlucht. Zo worden overheden slagkrachtig. Ons land komt de verbintenissen op het vlak van internationale klimaatfinanciering na. Die middelen dienen additioneel te zijn ten opzichte van de officiële ontwikkelingshulp.

2. Een sociaal rechtvaardige en sterke Europese Unie

We willen een Europa van mens en milieu en geen Europa dat zich beperkt tot markt en munt. Een Europa dat haar burgers beschermt en niet verarmt. Uitgerekend daarom talmen we niet langer met de uitbouw van een sociaal Europa. Dat gaat gepaard met een duurzame investeringsstrategie voor jobs en welvaart. De strijd tegen belastingfraude en -ontwijking voeren we op. Om een volgende financiële crisis te voorkomen, krijgen overheden en burgers weer vat op financiële stromen. Europa gebruikt haar schaal om wereldwijde afspraken af te dwingen die de kapitaalvlucht naar belastingparadijzen stoppen en bedrijven en grootverdieners dwingen om belasting betalen.

In het hart van het Europees project staan waarden en principes. Het gaat om de mensenrechten, de rechtsstaat, fundamentele vrijheden, de scheiding der machten en inclusief burgerschap gebaseerd op mensenrechten en democratie. Om dat in de verf te zetten, sluit de Europese Unie onverwijld aan bij de Europese Conventie van Mensenrechten en treedt ze streng op tegen interne inbreuken op die waarden.

3. Buitenlands beleid en handel

Mensenrechten en de grenzen van onze planeet blijven de rode draad in het Belgisch buitenlands beleid. We hebben aandacht voor afgeleide rechten zoals het recht op een proper milieu en op economische en sociale ontwikkeling. België ratificeert de Conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie en het Optioneel Protocol bij het VN-Verdrag tegen Foltering. Ook het Nucleair Verbodsverdrag (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons) past in dat rijtje.

We pleiten voor eerlijke vrijhandel die gereguleerd is op sociaal, ecologisch en ethisch vlak. We sluiten internationale handelsakkoorden af waarbij alle deelnemende landen hun kwaliteitsstandaarden rond productie, mens en milieu (geleidelijk) optrekken tot op het niveau van de best presterende handelspartner. Handelsakkoorden zoals *TTIP* (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*), tussen de EU en de VSA, en *CETA* (*Comprehensive Economic and Trade Agreement*), met de EU en Canada, doen nu het tegenovergestelde.

Bovendien geven akkoorden als de *TTIP* en *CETA* grote bedrijven en investeerders de juridische mogelijkheden om de uitkomst van democratische besluitvorming in het algemeen belang aan te

vechten via private rechtspraak, indien zij menen dat die hun winst bedreigt. Dat is een aanfluiting van de democratie. Kleine bedrijven met minder middelen krijgen daarentegen amper toegang tot de private internationale arbitrage. Daarom weren we arbitrageclausules uit toekomstige handelsakkoorden en herzien we waar mogelijk de bestaande arbitrageclausules.

4. Veiligheid en defensie

Veiligheidsbeleid is meer dan defensie alleen. Via de Europese Unie en internationale organisaties dragen we actief bij aan conflictpreventie en aan de uitbouw van democratische instituten. Ook onze eigen diplomatie zetten we in om conflicten te beheersen en te voorkomen. We trekken de kaart van het multilateralisme en goed nabuurschap om een Europese en mondiale veiligheidsomgeving te creëren. En als het moet, aarzelen we niet om ons economisch gewicht in de schaal te werpen.

We zijn voorstander van de uitbouw van een Europese defensie. In een eerste fase specialiseren de nationale legers zich alvast in een Europese context. Zo investeren we in de Belgische defensie, en dan specifiek in onze sterktes zoals ontmijning, speciale operaties en tactisch en strategisch luchttransport. De aankoop van dure materialen zoals gevechtsvliegtuigen wegen we af in een Europees verband volgens het principe van *pooling and sharing*. Dan hoeft lang niet elke lidstaat alles te doen en besparen we geld. Samen kan meer dan apart.

Belgisch buitenlands beleid verstoppen we niet langer achter Europa. We leggen daarentegen parlementaire en publieke verantwoording af voor ons eigen buitenlands beleid. Gezien buitenlands beleid ook altijd impact heeft op samenleven dicht bij huis, zijn we transparant over onze betrokkenheid in conflictzones en over de humanitaire bijstand aan de bevolking van Syrië, Irak en andere regio's.

5. Realistisch en humaan beleid voor asiel en migratie

Asiel aanvragen in Europa blijft een recht. Voor de opvang en de erkenning van asielzoekers komt er een Europese aanpak gebaseerd op solidariteit en verplichte spreiding. De Europese Unie organiseert de in- en doorstroom. Binnen haar grenzen komen er aanmeldcentra waar we asielzoekers met hoge erkenningskans scheiden van migranten zonder visum of verblijfsrecht. We harmoniseren de Europese asielwetgeving. De verschillen tussen de nationale stelsels in opvang, procedure en terugkeer doven we uit.

Er komen meer veilige en legale wegen naar Europa en België. Zo trekken we het quotum voor hervestiging zowel in de EU als in België flink op en komt er een kader voor humanitaire visa op basis van familiehereniging. Samenwerking met derde landen rondom de Europese Unie is nodig en gebeurt met respect voor de mensenrechten. Op Europees grondgebied, aan de Turks-Bulgaarse grens, de Turks-Griekse grens en Ceuta, komen er aanmeldcentra waar asielzoekers zich kunnen melden. Wie hoge kans heeft op erkenning, kan van daar veilig naar de EU reizen om er asiel aan te vragen. Zo besteedt Europa het asielbeleid niet uit aan derde landen en worden verdrinkingen voorkomen. Er komt geen kopie van de EU-deal met Turkije.

België vangt asielzoekers op in warme, kleinschalige structuren, ingebed in dorpen, steden en gemeenten. Zo behouden asielzoekers hun autonomie en waardigheid. Procedures handelen we af binnen een redelijke termijn. Wie geen recht heeft op een verblijfsvergunning keert terug. Elke terugkeer toetsen we aan artikel 3 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens: we sturen geen mensen terug naar landen of gebieden waar ze risico lopen op dood of foltering. Migratie bestrijden we niet. Dat heeft geen enkele zin. We voorkomen massale migratie door de inperking van aanhoudende conflicten en door lokale ontwikkeling en kansen te ondersteunen.

Mensen zullen echter blijven migreren. Dat leiden we in goede banen met een goed asielbeleid, maar ook met een beleid voor circulaire economische migratie die in het belang is van de migrant, van het herkomstland en van het ontvangende land. Circulair houdt in dat mensen enkele jaren in Europa kunnen werken in jobs die onze arbeidsmarkt nodig heeft en die kansen bieden aan de migranten zelf.

BELANGRIJKE PROGRAMMAPUNTEN

1. Duurzame ontwikkeling en ontwikkelingssamenwerking

- De nieuwe regering schuift twaalf maanden na installatie van het parlement een plan voor duurzame ontwikkeling naar voor, zoals voorzien in de wet Duurzame Ontwikkeling van 1997.
- Alle ministers en staatssecretarissen concretiseren in hun jaarlijkse beleidsnota's hoe zij in hun domeinen de SDG's concretiseren.
- We leggen een begroting voor die SDG-proof is en die overheidssteun uitsluit voor activiteiten, hier en elders, die een goede implementatie van de SDG's afremmen.
- De Belgische overheid investeert in opvolging van de uitvoering van de SDG's en organiseert twee maal per legislatuur een voortgangsrapport daarover.
- We trekken de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking zo snel mogelijk op tot 0,7 % van het bbp. Er komt meteen een groeipad daarnaartoe. We hebben specifieke aandacht voor gender en LGBTI bij het inzetten van de middelen vertrekkende vanuit lokale noden en vragen.
- Private financiering komt bovenop de wettelijke 0,7%. De overheid zet die geenszins in om haar verplichting te ontlopen. Private financiering dient dezelfde doelen als de publieke ontwikkelingssamenwerking.

2. Een sociaal rechtvaardige en sterke Europese Unie

→ Een pan-Europese investeringsstrategie maakt Europa koolstofarm, onafhankelijk van fossiele energie, remt de gevolgen van de klimaatopwarming af en faciliteert de transitie naar hernieuwbare energie. De Europese energie-unie dient de strategische belangen van alle Europese lidstaten en burgers.

→ We kijken toe op de uitvoering van Europese Pijler van Sociale Rechten. Die zorgt voor minimale sociale beschermingsnormen in de hele EU. Zo waarborgen we een waardig leven en een toereikend bestaansminimum aan alle Europese burgers en krijgen Europese burgers toegang tot kwalitatieve, sociale diensten van algemeen nut.

→ We voltooien, hervormen en democratiseren de Europese Muntunie. In een begrotingsunie voor de eurozone beheren de eurolanden hun belastinginkomsten meer gezamenlijk. Dat maakt hen budgettair sterker. De euro stabiliseren we met Eurobonds. Dat zijn obligaties uitgegeven voor gezamenlijke rekening van alle landen van de eurozone.

→ We voltooien de bankenunie. Geldstromen verbonden aan de reële economie scheiden we strikt van speculatieve geldstromen. Dat beveiligt het geld van de belastingbetaler. Zo voorkomen we dat publiek geld moet dienen om banken van het faillissement te redden.

→ We maken Europa democratischer. Burgers krijgen meer vat op de politieke beslissingen van de EU. Beslissingen van de Europese Raad en van de Raden van de vakministers worden publiek. Zo weten burgers, media en middenveldorganisaties welke positie nationale regeringen er in hun naam innemen. Het Europees parlement, het enige rechtstreeks verkozen orgaan, krijgt voluit wetgevend initiatief. Het beslist mee in economisch bestuur, migratie, fiscaliteit, budgettaire zaken, buitenlands en veiligheidsbeleid.

→ Het *European Citizens Initiative* wordt toegankelijker en vult de vertegenwoordigende democratie aan. Met dat instrument kunnen burgers uit verschillende EU-lidstaten samen wetswijzigingen voorstellen in domeinen waarvoor de Europese Commissie bevoegd is zoals milieu, landbouw, energie, vervoer en handel. We introduceren ook nieuwe vormen van directe en deliberatieve democratie op EU-niveau.

3. Buitenlands beleid en handel

→ België gebruikt zijn zitje in de Veiligheidsraad om hervorming prominenter op de agenda te plaatsen. We willen het principe van permanente leden van de Veiligheidsraad en het vetorecht afschaffen.

→ Onze diplomatie blijft ijveren voor de wereldwijde afschaffing van de doodstraf, voor seksuele

en reproductieve rechten, voor gendergelijkheid en voor de resocialisatie van en, beter nog, de preventie van kindsoldaten.

→ Door trefzekere en gegarandeerde financiering van onafhankelijke organisaties in het buitenland draagt België bij aan de bescherming van het maatschappelijk middenveld. België werkt niet samen met repressieve regimes tenzij die samenwerking een positieve invloed heeft op de civiele ruimte in dat land.

→ We verhogen de democratische controle op de handels- en investeringsakkoorden die ons land mee afsluit. Relevante beleidsstukken stellen we open voor het parlement zodat er een democratisch debat over kan gevoerd worden.

→ We voeren een ontwikkelingstoets in. Zo garanderen we dat Belgisch, Brussels en Vlaams beleid te allen tijde coherent is met duurzame ontwikkeling.

4. Veiligheid en defensie

→ We verbieden kernwapens. De kernwapens uit Kleine-Brogel worden verwijderd. België ondertekent het VN-Verdrag op het verbod van kernwapens en gebruikt het lidmaatschap van de VN-veiligheidsraad om een doorstart te maken voor verdere nucleaire ontwapening. Er komt een verbod om volledig autonome wapens (killer robots) te ontwikkelen.

→ De besparingen onder Michel I op conflictpreventie en defensiediplomatie draaien we terug. Voor groenen is preventie een van de belangrijkste beleidspijlers. Daarom brengen we de budgetten daartoe terug naar de initiële hoogte.

→ Er komen Europese bindende normen voor de export van wapens naar conflicthaarden. We stellen een wapenembargo in tegen landen die systematisch het internationaal recht met de voeten treden (Saoedi-Arabië, Israël, Myanmar ...).

→ We vullen de rol van de Europese defensie breed in. Het zijn nationale of multinationale, snel inzetbare eenheden die het grondgebied verdedigen en ingezet worden als vredesmacht in conflictgebied met VN-mandaat. Daar beschermen ze de burgerbevolking bij humanitaire crises en dragen ze bij tot vredeshandhaving en vredesoplegging.

→ Een Europese defensie vergt versterkte politieke integratie op Europees niveau. We versterken de Europese administratie Buitenlandse Zaken zodat die kan beslissen hoe de Europese vredesmacht wordt ingezet. Zolang de Europese defensie geen realiteit is, beslist het nationaal parlement over elke militaire inzet.

→ We geven defensie de nodige middelen om een performante en moderne organisatie te worden. In de context van een Europese defensie moeten nationale legers niet langer alles kunnen. We bekijken wat momenteel nog ontbreekt op Europees niveau en vullen die hiaten rationeel en in overleg in. We delen ook capaciteiten en exploiteren ze waar mogelijk gemeenschappelijk. Dat betekent dat ook het Belgisch leger zich verder specialiseert,bijvoorbeeld in ontmijning en speciale operaties, en niet langer noodzakelijkerwijs eigen gevechtsvliegtuigen nodig heeft. Daarbij verdelen we lasten en risico's op een eerlijke manier zodat elk Europees land een faire bijdrage levert.

→ Er gaat geen Europees onderzoeksgeld naar militaire programma's.

5. Realistisch en humaan beleid voor asiel en migratie

→ We vervangen de Dublinverordening door een solidair en permanent Europees spreidingssysteem van asielzoekers.

→ Er komt een Europees vluchtelingenstatuut. EASO, het Europees ondersteuningsagentschap voor asiel, wordt een slagkrachtig en autonoom agentschap dat het asielonderzoek voert en internationale bescherming toekent. Zo remmen we 'asielshoppen' af.

→ Er komen meer veilige en legale toegangswegen naar België en Europa: minstens een verdubbeling van het quotum voor hervestiging, zowel Europees als Belgisch.

→ We bepleiten in de Raad een Europees kader voor humanitaire visa op basis van het recht op gezinsleven. In afwachting daarvan ontwikkelen we duidelijke en wettelijk verankerde criteria voor humanitaire visa in de Belgische context.

→ We verbeteren de bestaande opvangfaciliteiten in de eigen regio. Dat zijn de regio's rondom gewapende conflicten, burgeroorlogen en gewelddadige dictaturen die mensen ontvluchten. Goede opvang betekent dat mensen toegang krijgen tot werk, onderwijs, zorg, huisvesting en dat ze rechten en bewegingsvrijheid hebben. De internationale gemeenschap draagt daartoe financiële verantwoordelijkheid.

→ Voor asielzoekers creëren we meer kleinschalige en warme opvangfaciliteiten. Mensen kunnen er bekomen van de vlucht en blijven er autonoom over hun eigen leven. Kazernes of andere grote, kille gebouwen zijn niet geschikt als opvangstructuur. Ze kunnen enkel dienen als kortstondige noodopvang. De groepsregimes in dergelijke gebouwen ontnemen mensen autonomie, verhogen het risico op conflicten en remmen de integratie af.

- Onze opvangstructuur lenigt de noden van kwetsbare en specifieke groepen zoals alleenstaande moeders en zwangere vrouwen, kinderen, niet-begeleide minderjarige vluchtelingen, holebi's, transgender en interseks personen. Ook de asielprocedure herbekijken we vanuit die bril. Zo hervormen we het geloofwaardigheidsonderzoek voor LGBTI+'s. Dat is al te zeer gestoeld op een westerse bril.

- Er komt een Europees kader voor circulaire arbeidsmigratie, gebaseerd op de noden van onze arbeidsmarkt, de competenties van arbeidsmigranten en de belangen van de herkomstlanden. In afwachting daarvan hervormt Vlaanderen alvast het werkvisumbeleid. Arbeidsvisa zijn er niet langer alleen voor hooggeschoolden maar ook voor midden- en praktisch geschoolden.

- In ruil voor meer legale economische migratiekanalen maken we afspraken met Afrikaanse landen voor de terugname van de eigen burgers die in Europa verblijven zonder papieren.

- Wie geen recht op verblijf heeft in België, moedigen we aan tot vrijwillige terugkeer. We voeren een humaan en duurzaam terugkeerbeleid, met ondersteuning voor re-integratie in het herkomstland. Vrijwillige terugkeer geniet onze voorkeur. Gedwongen terugkeer kan enkel als laatste optie.

- Er komt een kinderrechtentoets in alle Belgische, Vlaamse en Brusselse procedures en praktijken met betrekking tot asiel en migratie. Voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen komen er voldoende voogden die we inhoudelijk en financieel alle steun geven die hen toekomt. Het verblijfsrecht van minderjarige vluchtelingen en migranten dat voortvloeit uit hun rechten als kind versterken we.

- Minderjarige kinderen uit gezinnen zonder uitzicht op verblijf en in een terugkeerprocedure, mogen hun schooljaar afmaken voor de effectieve verwijdering plaatsvindt. Voor goed geïntegreerde gezinnen met kinderen komen er verblijfsoplossingen.

- We maken werk van alternatieven voor detentie, zoals het in bewaring geven van documenten, zich regelmatig melden bij een overheidsinstelling of de permanente begeleiding door een coach. Detentie is een uitzonderlijke en uiterste maatregel die altijd kort en functioneel is en louter gericht op snelle verwijdering. We kijken streng toe op de correcte toepassing van detentie en op het respecteren van grondrechten van wie in de centra wordt vastgehouden.

- We streven op Belgisch, Europees en internationaal niveau naar juridische bescherming voor klimaatvluchtelingen.

Heb je niet gevonden wat je zocht? Of ben je op zoek naar meer concrete voorstellen gericht op jouw organisatie of doelgroep? Neem dan contact op met de studiedienst van Groen:
e-mail **Programma2019@groen.be** of bel naar ons secretariaat (02-219.19.19).